

K 49-149
2

ენზორ
ერქომაიუზვილი

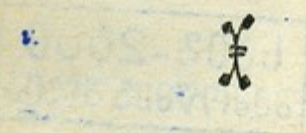
ბაბუა

ანგორ
ერქოვანიშვილი

ბაბუა

გამომცემლობა
„საბჭოთა საქართველო“
19 თბილისი 80

782 (C41) (09)
35.244(2Γ) P
784 (47.922)(092 ერქომაიშვილი)
ე 825

ქართული
ბიბლიოთეკა

ჩხიველი მომღერელი

წიგნი გვაცნობს გამოჩენილი ქართველი მომღერ-
ლების სამუელ ჩხეიძის, ვარლამ სიმონიშვილის,
გიგო და არტემ ერქომაიშვილების, გიორგი ბაბილო-
ძის და სხვათა ცხოვრებასა და მოღვაწეობას. ავტო-
რი გვაწვდის აგრეთვე საინტერესო ცნობებს პირველი
ქართული გრამფირფიტების პოენისა და რესტავრირ-
ების შესახებ.

სკეპ-2000
შეამოწმებულა

70303 — 174
277—80
M 601 (08)—80

საქართველოს
საბჭოთა სკეპ-2000
რესტავრირებული
ბიბლიოთეკა

© გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, 1980

641
51
K

1426

16.10

-35

ბ ა ბ უ ა

„შავი შაში ჩიო-ოო-და...“ ამეკვიატა სასაფლაოსკენ მიმავალს ძველი გურული სიმღერის მელოდია. ბევრჯერ მომისმენია იგი, და არასოდეს ისე არ განმიცდია როგორც ახლა. მე დღეს პირველად მივდივარ იქ, სადაც ერთი თვის წინათ ამ სიმღერის ჯადოქარი შემსრულებელი, ჩემი ბაბუა დავტოვე.

ადრიანი გაზაფხული იდგა. სალამოვდებოდა. მზე ნახევრად ჩაგორებულიყო შავ ზღვაში. ნელა ვათვალიერებდი მიდამოს და ვუახლოვდებოდი ერქომაიშვილების საძვალეს. აკვიატებული „შავი შაშის“ მელოდია ნამდვილი შაშის გალობამ შემაწყვეტინა. შაშის ძებნა დიდხანს არ დამჭირვებია. ნაზამთრევ, ფოთლებისაგან გაძარცვულასწლოვანი უზარმაზარი ჭადრის ერთ ტოტზე, რომელიც ბაბუას საფლავს დაჰყურებს, შავი შაში იჯდა და „ჩიოდა“...

საოცარია. საფლავთან შორიახლო შევჩერდი, რომ შაში არ დამეფრთხო. ასე ვიდრეკი რამდენიმე ხანს. შაში თვალდახუჭული უსტვენდა თავის საოცარ მელოდიებს და ჩემს სიახლოვეს არაფრად აგდებდა. ფრთხილად მივუახლოვდი საფლავს და ჩამოვჯექი. შაშმა გალობა შეწყვიტა. ალბათ დაიღალა და გაფრინდება-მეთქი, გავიფიქრე გულდაწყვეტილმა, მაგრამ მან ადგილი მოინაცვლა ტოტის წვერისაკენ, რომელმაც შაშის სიმძიმეს ვერ გაუძლო და თითქმის მიწამდე დახარა მგალო-

ბელი. შაშვი გალობდა, ტოტი ნელ-ნელა თანაბრად ირ-
ხეოდა მიწისკენ და მომეჩვენა, რომ ფრინველი ხმამალ-
ლა ჩაჰგალობდა იმ კაცს, რომელსაც, ალბათ, ყველაზე
მეტად შეეძლო გაეგო მისი გალობის ფასი.

თვალეები დავხუჭე და მოგონებებში ჩავიძირე...

გამახსენდა ჩემი პირველი საკონცერტო ნათლობა,
რომელიც სამუდამოდ ჩამრჩა მეხსიერებაში. მამაჩემისა
და ბაბუაჩემის ჩახვეულ ხმებს ვეღარ გავუძელი, ტონა-
ლობას ავცდი, გავჩერდი და „სემესალა ბაბუ“-მეთქი —
გუთხარი სკამზე შემდგარმა, ოთხიოდე წლის ბავშვმა
ბაბუას, რითაც მაყურებლის გულიანი ხარხარი და ოვა-
ცია გამოვიწვიე.

— შენ კი არა, ჩვენ შეგვეშალა, — დამამშვიდა ბა-
ბუამ, — აბა, ერთხელ კიდევ დავიწყოთ და აღარ შეგვე-
შლება, — მითხრა მან ტკბილად და თავიდან დამაწყები-
ნა სიმღერა, რომელიც მართლაც აღარ შეგვეშლია.

აქედან მახსოვს ბაბუაჩემი, აქედან მომყვება იგი
დღემდე როგორც წინაპარი, აღმზრდელი, მეგობარი, მას-
წავლებელი და მართალი კაცური კაცი. ასეა იგი გამყვე-
ბა იგი ბოლომდე და მინდა ხმამალლა ვთქვა, თუ რამ კარ-
გი არსებობს ჩემში — ბაბუას წყალობითაა.

მომღერლებს საქართველოში რა გამოლევს, მაგრამ
გურული სიმღერების ისეთი შემსრულებლები, როგორე-
ბიც ძმები არტემ, ანანია და ვლადიმერ ერქომაიშვილები
იყვნენ, იშვიათია.

ვლადიმერ (ლადიკო) და ანანია (ნანო) ახლაც მღე-
რიან. მაგრამ მესამე, რომელიც არტემს შეცვლის, არ
მოიძებნება. სიმღერა ძველებურად შეწყობილი აღარ
გამოდის. მხოლოდ სიმღერის სწორად შესრულება როდი
ვანსაზღვრავს მის სილამაზესა და ხარისხს. დაირღვა არ-

ტემისეული ტემბრი, ტემბრი სამი ძმისა, რომელიც ასე აჯადოებდა მსმენელს.

როცა საშუალო სკოლას ვამთავრებდი, ბჭობა გაიმართა, სად გამეგრძელებინა სწავლა. ბაბუა რატომღაც დაუინებით იმეორებდა, აუცილებლად მუსიკალური განათლება უნდა მიიღოსო. მე კი უნივერსიტეტი უფრო მიზიდავდა. საშუალო სკოლა დავამთავრე ვერცხლის მედლით, რაც მაშინ გარკვეულ პრივილეგიას მაძლევდა უმაღლეს სასწავლებელში ჩასარიცხად.

ერთ საღამოს ბაბუამ ცალკე დამსვა და საუბარი გამიბა იმაზე, რომ ერქომამიშვილების გვარის ჩვენი შტო უკვე ორ ასეულ წელს ითვლის, მის ბაბუას, ივანეს დედ-მამა არ ახსოვდა, ხოლო არტემის მამას გიგოს, ივანეს შესახებ უფროსების გადმოცემით გაუგია რომ თურმე ქორწილი იყო გურიიში, სოფელ ასკანაში, ასათიანის ქალს ათხოვებდნენ აკეთში, სოფრომ მგელაძეზე.

მაშინდელი წესისამებრ ასათიანმა მოიწვია საუკეთესო მომღერლები, მაგრამ აკეთელების მაყარმა აჯობა ასკანელებს. შეწუხდა მასპინძელი, უცებ ვილაცამ გაახსენა: „ბატონო, დღეს რომ აქ თქვენი ყმის, ცხონებული გიორგი ერქომამიშვილის პატარა ბიჭი ივანე გყოლოდა, სიმღერაში აკეთელები ვერ გვაჯობებდნენო“.

ასათიანმა ბრძანა სასწრაფოდ მოეძებნათ ივანე. ბრძანება წამში შეასრულეს. ივანემ თავისი შესანიშნავი კრიმანჭულით მოხიბლა დამსწრე საზოგადოება და გამარჯვებაც ასკანელებს დარჩათ.

ასათიანის სიძე, სოფრომ მგელაძე პირდაპირ იერიშზე გადასულა და სიმამრისთვის უთხოვია, რასაც გინდა მოგცემ, ოღონდ შენი პატარა ყმა ივანე დამითმეო. შენი ფეშქაში იყოს, თუ ასე მოგეწონაო—უპასუხნია თურმე სიმამრს.

ასე მოწყვიტეს დედას პატარა ივანე და მზითვად დედოფალს გაატანეს. ივანე აკეთში დასახლდა, იქაური ქალი ითხოვა და ეყოლა სამი ვაჟიშვილი: ბეგლარი, მიხეილი და გიგო. ბეგლარი და მიხეილი მალე სახადეთ გარდაიცვალნენ, ჩქარა მათ ივანე და მისი მეუღლე მიჰყვნენ და დარჩა გიგო უპატრონოდ. სოფრომ მგელაძის თხოვნით მის დას ჯაჯიკს, რომელიც გათხოვილი ყოფილა სოფ. მაკვანეთში, აღუზრდია გიგო. გიგოს მამის ნიჭი დაჰყვა. მას ბადალი არ ჰყოლია სიმღერის შესრულებაში.

ერთ საღამოს ჯაჯიკის ქმარი, ნაოსა იორამაშვილი სამუშაოდან სახლში რომ დაბრუნდა ბიჭი (გიგო) მოიკითხა. მოახსენეს, კოწია ცეცხლაძემ გვთხოვა და ყანაში წაიყვანა ღამის სათევადო. ნაოსამ შუბლზე ხელი იტკიცა „ნამდვილად გაჰყიდის მაგ არაკაცი ბიჭს“, — თქვა და სასწრაფოდ რამდენიმე შეიარაღებული ყმა შეკრიბა და კოწიას ყანისკენ გაეშურა. კოწიას მართლა შეპირებული ჰყოლია რამდენიმე აჭარელი, რომლებსაც გიგო თურქეთში უნდა გაეყიდათ, ნაოსამ იმ დროს მიუსწრო, როდესაც კოწია უკვე ფულზე ურიგდებოდა აჭარლებს. ბიჭი დაიხსნა.

დავაქაცდა გიგო, ცოლად შეირთო ცნობილი მომღერლის გიორგი ბაბილოძის და ეგვიტი. აიშენა პატარა ფიცრული და გააცოცხლა ერქომაიშვილების მიმქრალი კერა. გიგო დაუმეგობრდა მაშინდელ ახალგაზრდა მომღერლებს: გიორგი იობიშვილს, ნანიკო ბურძგლას, ივლიანე კეჭაყმაძეს, გიორგი ბაბილოძეს, ერმილე მოლარიშვილს და სხვებს, რომელთაგან ჩამოაყალიბა მომღერალთა ჯგუფი, რომლის გარეშეც მაკვანეთსა და მის ახლო სოფლებში ქორწილი, დღეობა და ნადი არ ჩატარ-

დებოდა. გიგოს ათი შვილი შეეძინა. ბავშვებმა პატარაობიდანვე შეისისბლხორცეს გურული სიმღერები, ვინაიდან მათ ოჯახში თავს იყრიდა ყველა მაშინდელი გამოჩენილი გურული მომღერალი.

— ამრიგად, შენ, — მითხრა ბაბუამ, მუსიკალური ტრადიციების მატარებელი მე-რ თაობა ხარ ჩვენს ოჯახში. ჩვენ პროფესიული მუსიკალური განათლება ვერ მივიღეთ, ვინაიდან მაშინ სხვა დრო იყო და ამის საშუალება არ გავვაჩნდა. ახლა, ბაბუ, მომღერლების ძველი თაობა წავიდა. ჩვენც თანდათან მივდივართ და ამ სიმღერებს შენახვა უნდა, პატრონი უნდა, ახალგაზრდობას ეს ნაკლებად აინტერესებს, აგერ ჩვენი სასიქადულო მომღერლები და გურული საგალობლების იშვიათი და უკანასკნელნი მცოდნენი ვარლამ სიმონიშვილი და დიმიტრი პატარავაც წავიდნენ ჩვენგან და ამჟამად მხოლოდ მე გამაჩნია ის სიმღიდრე, რომელიც არც ფულზე იყიდება და არც ოქროზე აიწონება. ამ სიმღიდრის ფასს შენ ჯერ ვერ გაიგებ. ეს არის სიმღიდრე, რომლის ბადალი მსოფლიოში არ მოიპოვება. მე რომ რაიმე შემემთხვას, ისეთი განძი წამყვება თან, რომლის დაკარგვას ერი არ გვაპატიებს, რომელსაც ვერავინ ველარ აღადგენს და ამ ცოდვის სიმძიმე მე და შენ დაგვაწვება კისერზე. იცოდე, ეგ შენი და ჩემი საქმე როდია, ეგ საერთო საქმეა, შენ სისხლში გაქვს გურული ხალხური სიმღერა გამჯდარი და ამიტომ ყველაზე მეტად შენ შეგიძლია ამ საქმის გაკეთება თუ მუსიკალურ განათლებას მიიღებ. მახსოვს, ლენინგრადში ცნობილმა მუსიკოსებმა ჩვენი სიმღერები რომ ვერაფრით გაშიფრეს, აზრი გამოთქვეს ნოტები ესწავლებინათ ჩვენთვის, თავად უკეთესად შესძლებენ სიმღერის ჩაწერასო. ეს არ მოხერხდა მა-

შინ. ეს შენ უნდა გააკეთო. საჭიროა პროფესიული მუსიკალური განათლების მიღება.

ასე გადაწყდა ჩემი მუსიკალურ სასწავლებელში გაგზავნა. უკვე კონსერვატორიის სტუდენტს, როცა არდადეგებზე სოფელში ჩავედი, ბაბუამ მკითხა, შეგიძლიათ თუ არა ნოტებზე გადაიტანო ერთი გურული საგალობელიო. მგონი, შევძლებ-მეთქი, ვუპასუხე. მთელი დღე ვიმუშავეთ, რომ პატარა საგალობელი სანოტო ფურცელზე გადაგვეტანა. ეს იყო „ქრისტეშობის საგალობელი“, ამ საგალობლის არაჩვეულებრივმა პოლიფონიურმა და ჰარმონიულმა სიმდიდრემ აღმაფრთოვანა, მსგავსი რამ ჩემს სიცოცხლეში არ გამეგონა.

აი, თურმე რა სიმდიდრეზე მელაპარაკებოდა ბაბუა. მართალი გითხრათ, საგალობლების არსებობის შესახებ ადრეც ვიცოდი, მაგრამ ახლა მისი შემსრულებლები თითქმის აღარავინ დარჩა. მეხსიერებას მხოლოდ გიგო ერქომაიშვილის დასაფლავების დღეს შესრულებული სამგლოვიარო საგალობლები შემორჩა, რომლებიც ვარლამ სიმონიშვილმა, დიმიტრი პატარავამ და არტემმა შეასრულეს, მაგრამ მაშინ ძალიან პატარა ვიყავი და რაიმე აზრის გამოთქმა არ შემიძლო.

რევოლუციის შემდეგ, სახელმწიფოდან ეკლესიის გამოყოფის პერიოდში შეწყდა გალობის შესრულება. მაგალობლები არც ამხელდნენ, რომ ადრე ეკლესიაში მღეროდნენ, გალობის შესწავლაზე ხომ ზედმეტი იყო ლაპარაკი. ძველი მომღერლებიდან მხოლოდ არტემი იყო ცოცხალი, რომელმაც დასავლეთ საქართველოს (დასავლეთ საქართველოში გურული კილო იყო გავრცელებული) ყველა საგალობლის ყველა ხმა იცოდა. აი, რატომ

სწუხდა არტემი, როდესაც საგალობლების დაკარგვის სა-
შიშროება შეიქმნა.

ასე დაიწყო ჩვენი მუშაობა დაკარგული სიმღერებისა
და საგალობლების აღსადგენად. უკვე პირველ ზაფხულს,
ბაბუას იშვიათი მეხსიერების წყალობით 60-მდე სიმღე-
რა და საგალობელი ჩავიწერე. ამ ამბით თავად ისე იყო
გახარებული, რომ მომღერლებთან დაიტრაბახა: ისეთი
საქმე გავაკეთეთ, რომლის ბადალი ჩემს სიცოცხლეში არ
გამიკეთებიაო.

როცა თბილისში მაცილებდა, ბაბუამ მთხოვა, იქნებ
შეეცადო ეგ სიმღერები და საგალობლები კონსერვატო-
რიაში ბიჭებს შეასწავლოო.

ასე ჩაეყარა საფუძველი შემდეგში უკვე ცნობილ
კონსერვატორიის ვოკალურ ანსამბლ „გორდელას“.

ჯერ კიდევ მუსიკალურ სასწავლებელში სწავლის
დროს ბაბუამ მე და ბადრი თოიძე ცნობილ ლოტბარ ვა-
სილ მახარაძეს ჩაგვაბარა და სთხოვა, საქართველოს სხვა-
დასხვა კუთხის სიმღერები შეასწავლეო. ჩვენ დავდიო-
დით ვასილ მახარაძის თვითმოქმედ გუნდში, სადაც თავს
იყრიდნენ თბილისში სახელგანთქმული მომღერლები,
როგორიც იყვნენ: დავით მდინარაძე, ლევან მახარაძე,
თეოფილე ლომთათიძე, ილიკო ჯაყელი და სხვები. მე
მათი სახელები ბაბუასაგან აღრეც გამეგონა და ახლა
ყურდაცქვეტილი ვუსმენდი მათ მიერ შესანიშნავად
შესრულებულ სიმღერებს.

მახსოვს, ასეთი შემთხვევა, — ვასილ მახარაძემ რე-
პეტიციით პირველად რომ მომიყვანა, შესვენების დროს

ერთ მოხუცთან წარმადგინა და უთხრა: ბატონო თეოფილე, ეს ახალგაზრდა არტემ ერქომიშვილის ბაღში (შვილიშვილი) გახლავთო. თეოფილე დაეყრდნო თავის ჯოხს, გამომცდელად ამათვალეო და მკითხა: „არტემის ხარ, ბიჭო, შენ?“ პასუხის გაცემაც კი ვერ მოვასწარი, რომ თეოფილემ გიღლის დასაკიდი თოკის მარყუჟივით გამონასკვა კრიმანჭული. ვასო მახარაძემ პირველი ხმა დააწია, მე მივხვდი, თეოფილემ „ალიფაშა“ წამოიწყო და ბანი შევაშველე. თეოფილე ლომთათიძე მაშინ 80 წელს იყო გადამორებული, მაგრამ ხმაში ბზარიც კი არ ემჩნეოდა. კრიმანჭულის ისეთი კორიანტელი დააყენა, რომ გულში ვიფიქრე, ღმერთო, ტონალობიდან არ გადამაგდოს-მეთქი. გავუძელი, როცა სიმღერა დავამთავრეთ, თეოფილემ გადამკოცნა და მითხრა: კი ყოფილხარ არტემის ბაღშიო.

ეს ამბავი ბაბუას რომ მოვუყევი, გაიღიმა და მითხრა, „ასე იყო უწინ ბაბუ, ცნობილი მომღერლები გამოსცდიდნენ ახალბედას ან უცნობ მომღერალს მალულად! ისინი ისე ჩაახვევდნენ თავიანთ ხმებს, ისე ართულებდნენ სიმღერას, რომ თუ მომღერალს კარგი სმენა და გამოცდილება არ ჰქონდა, უეჭველად ასცდებოდა სხვა ხმებს. ეს უკვე „დამარცხებას“ ნიშნავდა. ვინც ამ გამოცდას კარგად ჩააბარებდა, ცხადია, მისი ავტორიტეტი მომღერლების თვალში მაღლდებოდა.“

სიმღერის მცოდნე კაცს გურიაში დიდი დაფასება ჰქონდა, როდესაც ქალს ათხოვებდნენ, ყოველთვის იკითხავდნენ, სიძემ სიმღერა თუ იცისო, და თუ იცოდა, მისი ავტორიტეტი ერთიორად იზრდებოდა ქალის ნათესავების თვალში. გურული მომღერლები ცდილობდნენ, ცოლი

მომღერალთა ოჯახიდან შეერთოთ, რათა მემკვიდრეს მუსიკალური ნიჭი დაჰყოლოდა.

კარგი მგალობელ-მომღერალი (მგალობელ-მომღერალს უწოდებდნენ იმას ვინც საგალობლებიც იცოდა და სიმღერებიც) დიდი პოპულარობით სარგებლობდა ხალხში. იგი ყველას უყვარდა, ყველასათვის საპატივცემულო პიროვნებად ითვლებოდა და, საერთოდ, საზოგადო მოღვაწედ სთვლიდნენ.

საუკუნეების მანძილზე გურიაში ჩამოყალიბდა ეგრეთწოდებული „სუფრის წესი“, რომელსაც ხალხი ყოველთვის ემორჩილებოდა.

ქორწილში მასპინძელი საგანგებოდ პატიეებდა სახელგანთქმულ მომღერლებს თავის მოსაწონებლად. მაქრულით მოახლოებულ მაყრებს დამხვდურები თოფის სროლით ეგებებოდნენ და პირველი ოფიციალური ცერემონიის შემდეგ მასპინძელი სუფრასთან მიიპატიეებდა სტუმრებს. გაისმოდა პირველი საგალობელი „ღღეს საღვთო მადლმან შეგვეკრიბა ჩვენ“. ამას მოჰყვებოდა -- „მოვედი და ვსვათ სასმელი ახალი“.

შემდეგ მასპინძელი საზოგადოებას წარუდგენდა სტუმრებს და დალოცავდა თამადებს, რომლებიც გამოირჩეოდნენ ენამჭევრობით, სიმღერის ცოდნითა და ღვინის კარგი სმით.

თამადების სადღეგრძელოს მოჰყვებოდა სუფრული სიმღერა „თამადებს გაუმარჯოს“, ხოლო საპასუხოდ თამადა მომღერლებთან ერთად შეასრულებდა სიმღერას „მადლობელი ვარ“.

თამადა პირველ სასმისს მშვიდობისას ასწევდა, რასაც მოჰყვებოდა სიმღერა „ჩვენ მშვიდობა“.

მეორე სასმისი ამ ბედნიერი შემთხვევის მიზეზს,

ნეფე-დედოფალს ეკუთვნოდა, რომელსაც „შენ ხარ ვენახს“ უგალობდნენ და მრავალყამიერს უმღერებდნენ. მომღევნო სასმისით ნეფე-დედოფლის მშობლებს ადღეგრძელებდნენ და სიმღერას „მასპინძელსა მზიარულსა“ შემოსძახებდნენ, ხოლო გარდაცვლილი მშობლების მოგონებას საგალობელ „ჟამთა და წელთა“-ს მიუგებდნენ.

შემდეგი სასმისი აუცილებლად ხელის მომკიდებებს, მეჭვარეებს ეკუთვნოდათ, მეჭვარეებს დიდი დაფასება ჰქონდათ, რადგან მურდო-ნათლულობა მყარ მოყვრობად მიაჩნდათ, რომელიც შთამომავლობას ცხრა თაობის მანძილზე გაჰყვებოდა. ამ სადღეგრძელოს მოჰყვებოდა საგალობელი — „შენ რომელმან განანათლე“ და სიმღერა — „ჩემო ნათლიდედაო“.

მორიგი სასმისით წინაპრებს ადღეგრძელებდნენ, ურომლისოდაც საერთოდ არ არსებობს ქართული სუფრა. მათ პატივსაცემად შეასრულებდნენ საგალობელს „ქებადი“ და სიმღერას „წუთისოფელი“ („რა კარგია, საწუთრო ასე გამატარებდეს“).

მომღევნო სასმისებით მაყარ მანდილოსნებსა და ვაჟკაცებს, მასპინძლებსა და ოჯახის ახლობლებს ადღეგრძელებდნენ, რასაც შესაფერის სიმღერებს მიაგებებდნენ. ამ პერიოდში იწყებოდა კრიმანჭულიანი ორპირული სიმღერები და ტრადიციული შეჯიბრი სტუმარ და მასპინძელ მომღერლებს შორის. ეს შეჯიბრი იმდენად აზარტული იყო, რომ ერთ ქორწილში შესანიშნავმა გურულმა მგალობელ-მომღერალმა სამუელ ჩავლეიშვილმა სიმღერა „წამოკრული“ ორმოცდაათჯერაც კი გაიმეორა მიმღევრობით სხვადასხვა ჯგუფებთან ერთად და ყველა გამეორებისას ახალ-ახალი ვარიანტი შეასრულა.

სიმღერის დროს სუფრაზე სიჩუმე სუფევდა. სუფრის წევრები ტკბებოდნენ სიმღერებით, ხოლო მომღერალი ჯგუფები ერთმანეთს ყურს უგდებდნენ, რომ უცნობი სიმღერა ან ვარიანტი „მოეპარათ“.

დილით ეზოში გამოიტანდნენ სუფრას და შემოსახებდნენ სიმღერას „ჰა დილა“, რასაც საფერხულო სიმღერები და ცეკვები მოჰყვებოდა.

ჩემს ბიჭობაში ქალებს საზოგადოების თანდასწრებით არ ამღერებდნენ. მახსოვს, ერთხელ, სოფელ გოგიეთში ცეცხლადის ოჯახში კრიმანჭულის შემსრულებელი კაცი არ ჰყავდათ და ქალი ამღერეს. დილით ეზოში დიდი ჩხუბი ამტყდარა.

„ვიცოდი, ძამა, აქანე კაი ამბავი რომ არ მოხდებოდა, წუხელი დედალმა იყვილაო“ — იხუმრა ერთმა მაყარმა (დედლის ყვილი გურიაში ავისმომასწავებლად მიაჩნდათ).

— ეჰ, მაშინდელ ქორწილს სულ სხვა ეშხი ჰქონდა; ახლანდელ ქორწილებს კი არ ჰგავდა, — თქვა ბაბუამ, — ხომ გახსოვს, იმ დღეს ვაშალომიძის ქორწილში ერთი გურული სიმღერაც არ თქმულა, აბა გურულ ქორწილში კლარნეტის, აკორდეონის და დოლის დაკვრა რა საკადრისია. ხალხი გაიტაცა ახალმა მოდამ მუსიკაში, თავიანთი მამა დავიწყებით და მამინაცვალს ფიცულობენ. ახალგაზრდობას ძველი სიმღერები არ აინტერესებს, მოხუცები კი მივდივართ... თუმცა ეს ყველაფერი მალე მოსწყინდებათ, მაგრამ მერე გვიან იქნება თითზე კბენანი.

აბა იმ ქორწილში ჩემი სადღეგრძელო რა მოსატანი იყო, ჩვენ ხომ ერთი სიმღერაც ვერ ვთქვით, თუმცა ძალიან ეცადნენ ილარიონ სიხარულიძე და ვარლამ ვაშა-

ლომიძე, მაგრამ კლარნეტის ჭყვიტინისაგან ყურთასმენ-
ნა აღარ იყო. ისე, ჩემი სადღეგრძელო ფართე სიტყვე-
ბით დალიეს.

გამახსენდა, სუფრის დასასრულს როგორი პათოსით
შესვეს ბაბუას სადღეგრძელო. ნოდარ ლომჯარიამ და
რეზო ბაბილოძემ მას „გურული სიმღერების პეღე“
უწოდეს. ხალხი ფეხზე წამოდგა და ისე შესვა ბაბუას
სადღეგრძელო. ბაბუამ მადლობა გადაიხადა და დასძი-
ნა — „ხომ წარმოგიდგენიათ პეღე ბურთისა და მოედ-
ნის გარეშე, ისე ვარ მე ამ სუფრაზეო“.

— საერთოდ, მთავრობამ სპეციალური სკოლა უნდა
გახსნას, სადაც ახალგაზრდებს მხოლოდ ძველ ხალხურ
სიმღერებს შეასწავლიან, — გააგრძელა ბაბუამ საუ-
ბარი, — ამას წინათ ეს აზრი მოვახსენე ჩვენი რაიკო-
მის მდივანს, ხოლო სკოლის გახსნამდე ვითხოვე, მომე-
ცით საშუალება, ჩვენს ახალგაზრდობას ძველი სიმღე-
რები შევასწავლო-მეთქი. შემპირდნენ, ვნახოთ, რა გა-
მოვა!“

ერთხელ ბაბუა დასაფლავებიდან ძალიან დაღონებუ-
ლი დაბრუნდა.

— რა ვართ აღამიანები, როგორი მახსოვს დიმიტრი
და როგორი გამხდარა ახლა. ადრე საუკეთესო გარეგნო-
ბის ვაჟკაცი იყო, კარგ მომღერალად და მომლხენად ით-
ვლებოდა, ახლა ვეღარც კი ვიცანი. ძნელი წარმოსადგე-
ნია, რომ კუბოში ჩადებულნი ეს პატარა კაცი ერთ დროს
სახელგანთქმული ვაჟკაცი იყო. ნეტავი არ მენახა. და
იცი რა, ბაბუ? ქართველებს სხვა კარგ ტრადიციებთან

ერთად „გლოვის წესიც“ კარგი აქვთ, მაგრამ ერთი რომ
მინც არ მომწონს. მიცვალებულს სახე დაფარული უნ-
და ჰქონდეს. ჭირისუფალს და საზოგადოებასაც იგი იმ
სახით უნდა ახსოვდეს, როგორითაც იცნობდნენ. შემა-
ძრწუნებელია მიცვალებულის სახის შეხედვა, რომელიც
თავისი ნამდვილი სახის აჩრდილსაც აღარ წარმოადგენს.

ბაბუმ უჯრაში რაღაც წერილებს დაუწყო ძებნა,
შემდეგ ერთი მათგანი გადმოშვა. წერილი ბაბუას მისა-
მართით იყო გამოგზავნილი მამაჩემის დასაფლავების
შეორე დღეს. მას სწერდა ჩვენი სოფლელი დიომიდე
ანთელიძე, ერთ დროს ფრიად განათლებული კაცი, ამ-
ჟამად ავადმყოფი. მე სწრაფად ჩავიკითხე იგი:

„ბატონო არტემ! ალბათ გაგიკვირდებათ, რატომ არ
დავიტირე სხვებთან ერთად დავითის ცხედარი. მე ჯან-
მრთელად ვარ და შემეძლო თქვენი მოსამძიმრება, მაგ-
რამ შეგნებულად არ მოვედი.

დავითი მე მახსოვს ლამაზი გარეგნობის, ზრდილი,
თავმდაბალი, ძალიან ნიჭიერი, შესანიშნავი მომღერა-
ლი, მოსიყვარულე, გულისხმიერი, მხიარული და სიცო-
ცხლით სავსე ახალგაზრდა. იგი შეენოდა ჩვენს სოფელს,
იგი შეენოდა ჩვენს რაიონს, იგი შეენოდა საერთოდ
ადამიანთა მოდგმას.

მე არ შემეძლო მენახა მისი დასახიჩრებული და გა-
ციებული სხეული, ეს ორმაგი მწუხარება იქნებოდა
ჩემთვის. მე მინდა იგი ისეთივე მედგას თვალწინ, რო-
გორც სიცოცხლეში მინახავს. ასეთივე მინდა მისი სახე
წამყვეს სიცოცხლის ბოლომდე. იგი ჩემს მოგონებებს
გაალამაზებს.

ვწუხვარ, ვერაფრით განუგეშებთ.

ბატივისცემით დ. ანთელიძე“.

ჩემს თვალწინ უცბად გაირბინა მამაჩემის ტრაგიკულად დაღუპვის ამბავმა. იგი დილით ადრე გავიდა სამსახურში და საღამოთი გუნდის რეპეტიციაზე არ მოვიდა.

მაშინ პირველად ვნახე ბაბუა ატირებული. მწუხარება განუზომელი იყო. მთელი სოფელი, მთელი რაიონი თანაუგრძნობდა ჩვენს ოჯახს.

მამაჩემის დასაფლავების დღეს მახარაძეში ოლიმპიადაზე გამარჯვებულთა საღამო იყო დანიშნული. ბაბუას თავისი გუნდი უნდა გამოეყვანა. მამაჩემს და დედაჩემს ამ გუნდში სოლო სიმღერები უნდა შეესრულებინათ.

ბაბუას პატივსაცემად გამარჯვებულების საღამო ერთი დღით გადადეს, ხოლო როცა მამა დავსაფლავეთ, მეორე დღეს დილით ჩვენთან მოვიდა რაიონის ხელმძღვანელობა და ბაბუას სთხოვა დაესახელებინა ვინ შესძლებდა პროგრამის შეცვლასა და გუნდის გამოყვანას. ჩამოვარდა უხერხული სიჩუმე და ყველასაგან მოულოდნელად ბაბუამ სთქვა, შემცვლელი არ მეგულება და ამ საღამოს თვითონ გავუძღვები გუნდსო.

საღამოს ბაბუას გუნდმა უმაღლესი შეფასება დაიმსახურა. მაყურებელმა ოვაცია გაუმართა არტემ ერჭომაიშვილს და თვალცრემლიანს სცენიდან გასვლის საშუალება არ მისცა. დარბაზში ტაშთან ერთად ხალხის ქვითინიც გაისმოდა.

როგორ უჭირდა და იმღერა, იმღერა მაშინ, როცა ჩვენს სოფელში მამაჩემის გლოვის აღსანიშნავად არა თუ სიმღერა არ თქმულა, არამედ 40 დღე რადიოც არავის ჩაურთავს.

— მიცვალებულს პატივისცემა უნდა, — ფიქრებიდან გამომიყვანა ბაბუამ, — გარდაცვლილის ოჯახში თავს იყრიდნენ ახლობლები და ნათესავები, რათა მიცვალებუ-

ლის გასაპატიოსნებლად თავიდანვე დაეჭირათ თაღარი-
გი. სხვადასხვა სოფლებიდან მოიწვევდნენ ნათესავეებსა
და ახლობლებს, რომლებიც მეზობლებისა და მოზარე-
ების თანხლებით მიდიოდნენ მიცვალებულის დასატი-
რებლად. მიცვალებულის „წესის აგების“ შემდეგ ცხე-
ლართან მდგომი მღვდელი ან დიაკვანი წარმოსთქვამდა
ანდერძს თითქოს გარდაცვლილის მაგიერ:

„სტიროდეთ ჩემთვის ძმანო და მეგობარნო,
მოყვასნო და მეცნიერნო, რამეთუ
ვუშინ თქვენთანა მზრახველ ვიყავ მე,
და დღეს მოიწია ჩემზე ეამი სიკუდილისა,
და წაველ იქ სადაც არ არის თვალღება,
მწუხარება და სულთქმა, სადაც მონა და
უფალი ერთად წარსდგებიან“.

მოსულ მომტირლებს მოზარეები თუ არ მოჰყვებო-
დათ, მაშინ მათ ჭიშკართან ადგილობრივი მოზარეები
დახვდებოდნენ და ზარით მიაცილებდნენ იმ ადგილამდე,
სადაც მიცვალებული ესვენა.

ხშირად ეზოში გროვდებოდა მოზარეთა ჯგუფი, რო-
მელიც რიგრიგობით მიაცილებდა მომტირლებს მიცვა-
ლებულამდე. მიცვალებულს თავზე ადგნენ ჭირისუფლის
მიერ მოყვანილი მოზარე-მგალობლები. ნათესავეების
მიერ მოყვანილ მოზარეებს ზარის თქმის უფლება არ
ჰქონდათ იქ, სადაც მიცვალებული ესვენა. იმ დროს,
როცა მომტირლების მზღებელი მოზარეები გალობდნენ,
ჭირისუფლის მოზარეები ჩერდებოდნენ. ყველა ასაკის
მიცვალებულისათვის იგალობებოდა „ზარი“ და „სულთა-
თანა“. აგრეთვე საგალობელი „ვგოდებ და ვიგლოვ“ ასე-
თი ტექსტით: „ვგოდებ და ვიგლოვ მე, რაყამს ვუღლის
2. ა. ერქომანიშვილი

ხმა ვყოთ სიკვდილი და ვიხილოთ საფლავსა შინა მღე-
ბარე მშვენიერება ხატად ღვთისად დაბადებული, შეუ-
რაცხად უპატიოდ და უსახურად. ეჰე! საცვირველი რა
არს ესე ჩვენი ქვეყანისა ნაშობნო საიდუმლო, ვითარ
მივეცემით ხრწნილებასა, ვითარ შევეყვენით სიკვდილსა
ქეშმარიტად განჩინებისათა ღვთისათა, ვითარცა წერილ
არს, რომელი მიანიჭებს მიცვალებულს განსვენებასა“.

თუ ახალგაზრდის დაკრძალვა იყო, მაშინ შეასრუ-
ლებდნენ საგალობელს „სიჭაბუკის ყვავილი დააქცნო სი-
კვდილმან“, ასეთი ტექსტით: „სიჭაბუკის ყვავილი და სიკე-
თე და მშვენიერება და ახოვნება გვამისა უამსა სიკვდილი-
სასა დასქენების და დაიხსნების საწყალობელი და თვალ-
თა ნათელი დაშტების და ენა და ხორხი მძვინვარე დას-
დუმდების და ფეროვნება პირთა უშვერ და ბნელ იქნე-
ბის, და ქედისა სიმტკიცე შეიმუსვრის, გულის ხმა ვყოთ
ესრეთ ძმანო გონიერად და აწვე განვემზადნეთ, რათა
მას უამსა საზარელსა არ შევძრწუნდეთ და ხმა ვყოთ
ალილუია...“

ამგვარი წესით მივაცილებდით მიცვალებულებს და
რა დასანანია, რომ აღარ დარჩნენ ამ საგალობლის
მცოდნენი, რომლებიც თუნდაც თვითონ მოზარე-მგა-
ლობლებს სცემენ უკანასკნელ პატივს, — დაამთავრა
ბაბუამ.

ძალღმა ვილაკას შეუყეფა. გარეთ გავიხედე. ლადიკო
და ნანო მოვიდნენ-მეთქი, ვახარე ბაბუას. ბაბუას უც-
ბად შეეცვალა ხასიათი, სახე გაეზადრა და მივხვდი,
რომ ამ წუთში ამაზე მეტად არაფერი გაახარებდა.

— რავა ხარ, ბიჭო, — პატარა ბიჭებივით გადაეხვი-
ნენ და მოეფერნენ ერთმანეთს 70 წელს გადაცილებული

მოხუცები. მე გამეცინა. ბაბუამ ღიმილი შემამჩნია და მომიგო „ორასი წლისანი რომ გავხდეთ ბაბუა, ჩვენ ერთმანეთისათვის მაინც „ბიჭები ვიქნებითო“.

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ძმები ერქომაიშვილები
მარცხნიდან: ანანია, არტემი და ვლადიმერი.

სანამ სუფრა გაიშლებოდა, ძმებმა ეზო მოიარეს, მოესიყვარულნენ თითოეულ ხეს. მოინახულეს საწნა-

ხელი, ბაღჩაში მწვანელი თავიანთი ხელით დაკრიფეს, ხილი გასინჯეს. აქაურს ყველაფერს განსაკუთრებული ზემო აქვსო, — თქვა ლადიკომ.

— ღვინოს რომელს დაღვეთ ბიჭებო, რომელი ჭურჭლი ჰოვხადო?

— იკითხა ბაბუამ და ძმები მარანში წაიყვანა.

— რომელიც გაგიხარდებაო, — უპასუხა ნანიომ და გიგოს მიერ ჩაყრილი ჭურების დათვალიერებას შეუდგა.

— ეს ასფუთიანი ჭური აკეთიდან გიგოს ჩამოტანილი არ არის? — იკითხა ლადიკომ გატეხილ ჭურზე, რომელიც წყავის ძირში იყო მიყუდებული და თავის აღმდგენელს ელოდებოდა.

— ეს ამ ვაჟკაცის ნახელავია, თოხით მიუთითა ბაბუამ ჩემზე, — და განაგრძო ჭურიდან მიწის აყრა.

ბაბუამ ჭურს თავი მოხადა, აღისფერი ადესა ნაპერწკლებს ისროდა და მაცდური სურნელებით გვიზიდავდა ყველას.

ლადიკომ გიგოსდროინდელ ტუჩმოტეხილ ნახევარფუთიან დიდ ღოჭში, გურიაში „ჭარიკას“ რომ ეძახიან, ღვინო ჩაასხა და სამზადში შეიტანა. ეთერ, — დაუძახა დედაჩემს, — ძველი ხის სუფრა და სამფეხა სკამები მოიტანე, აქ დავჯდებით! დედაჩემმა იუარა, — ოდაში მობრძანდითო, მაგრამ ძმებმა დაარწმუნეს, აქ გვირჩევნიაო და სამზადში გაიშალა სუფრა.

თამადად ლადიკო დააყენეს. „დღეს საღვთო მადლმან შეგვკრიბა ჩვენ“, გაისმა პირველი საგალობელი და მიგზვდი, რომ დღევანდელი სუფრა ძველებური „სუფრის წესის“ მიხედვით წარიმართებოდა. დიდებული საგალობელი იყო და ვინატრე, უცხო ვინმე არ შემოგვ-

სწრებოდა, და თავისი მაღალფარდოვანი სადღეგრძელოებით ეს შესანიშნავი წესი არ დაერღვია.

ლადიკომ ჭიქა აიღო. „ამ ოჯახს გაუმარჯვებს, ვგებულა ოჯახს, აქ თითოეული ძირი ხის დარგვა მახსოვს, მახსოვს, მახსოვს ოდის თითოეული ფიცრის გამოთლა მახსოვს, ამ ოჯახში ბევრი სტუმარი მახსოვს, ამ ოჯახში შესანიშნავი მომღერლები მახსოვს, გიორგი მახსოვს ბაბილოძე, ჩემო ბაბუა, სიმღერით რომ შემოვიდოდა ჭიშკარში. თითქოს გუშინ იყო, ჩვენ რომ შენოდენები ვიყავით, როგორც შენ გვისმენ ახლა, ჩვენც ისე ვუსმენდით ამ სუფრაზე მსხდომთ: სამუელ და ილარიონ ჩავლენიშვილებს, ბესონია ინწკირველს, გიორგი ბაბილოძეს, ალექსანდრე მახარაძესა და ივლიახე კეჭაყმაძეს, ნესტორ კონტრიძესა და პელქისედეგ ნაკაშიძეს, გიორგი იობიშვილს, ნანიკო ბურჭლას და გიგო ერქომაიშვილს, ესენი ხშირად ისხდნენ ამ ოჯახში ერთად და მღეროდნენ. და იცი ეს რა იყო? მსგავსი შესრულება და სიმღერები მე ჯერ არ მომისმეხია და ვერც მოვისმენ, სამწუხაროდ. იცი ესენი ვინ იყვნენ? — გურული სიმღერის დიდოსტატები. აი, ამათ განავითარეს გურული სიმღერები და აიყვანეს განვითარების მწვერვალზე. დიახ, ამათ დაუდეს ზღვარი გურული სიმღერების განვითარებას, და ბედის ირონია არ გინდა? მაშინ ტექნიკა არ იყო ისე განვითარებული, რომ მათი სიმღერები ჩაეწერათ. ახლა ხომ ხედავ, ბაბუა, აგერ მაგნიტოფონი გაქვს, მაგრამ გურული სიმღერების ისეთი შემსრულებლები აღარ არიან.

აი, ასეთი სტუმრები ახსოვს ამ ოჯახს. ღმერთმა ფუძე ნუ მოუშალოს და კაი სტუმრები ნუ გამოულიოს“, — თქვა ლადიკომ და დალია.

— „ამ ოჯახში ათი და-ძმა გავიზარდეთ, — დაიწყო

ნანიომ, — ახლა ხუთნი დავრჩით, სადილზე რომ დავ-
სხდებოდით, წვეულება გეგონებოდათ. დედაჩემი და მა-
მაჩემი მდიდრები არ ყოფილან, მაგრამ პატიოსანი მშოო-
მელი ხალხი იყვნენ და ჩვენც პატიოსნებას გვინერგავ-
დნენ. მახსოვს, ერთხელ წალდი ვიპოვე და სახლში მო-
ვიტანე, გიგომ მკითხა, საიდან მოიტანეო, — მე ვუთხა-
რი, ტყეში ვიპოვე-მეთქი. წაიღე და სადაც იპოვე იქ
დადე, დადე კი არა, დაკიდე, პატრონმა ადვილად რომ
მიაგნოსო, — მითხრა. მე უხმოდ შევეასრულე მამის
ბრძანება. აი, ასეთი იყო გიგო. იგი პატიოსნებასა და
სიმღერას გვასწავლიდა, ასეაივე გაიზარდა ამ ოჯახში
ყველა და ასეთივე უნდა იყო შენც.

გიგო მთელ სოფელში ჭკუასაკითხავ კაცად ითვლე-
ბოდა. წერა-კითხვა იცოდა და ეს მაშინდელ დროში
ბევრს ნიშნავდა. მახსოვს, ამ ოდას რომ ვაშენებდით,
მამამ ნადი მოიწვია ტყიდან მასალის გამოსაზიდად. ჩვე-
ნი ნადი ყოველთვის მომღერლებისაგან შესდგებოდა და
ტყეში გაუთავებელი „ელესა“ ისმოდა. საღამოს, როცა
ტყიდან დაებრუნდით, ეზოში უკვე დამუშავებული რამ-
დენიმე დიდი წაბლის ხე იდო. „ეს ხეები დათაია იორა-
შვილმა მოგართვა, გიგო, ჩემგან ფეშქაში იყოსო“, —
უთხრა ნენამ. სწორედ ეს ხეები უდევს ამ სახლს დღეს
საძირკვლად. და ეს საძირკველი ღმერთმა ნუ მოუშა-
ლოს. ამ ოჯახს გაუმარჯოს გიგო ერქომიშვილის ნამ-
რავლით, ღმერთმა მშვიდობა არ მოგიშალოთ“ — დაამ-
თავრა ნანიომ და ლადიკომ „ჩვენ მშვიდობა“ წამოიწყო.
ნანიომ პირველი უთხრა, არტემმა ბანი. პირდაპირ გასა-
ოცარი იყო მათი ხმის დიაპაზონები. სამივე ძმას შესა-
ნიშნავი ბანი ჰქონდათ, ამავე დროს თავისუფლად შეეძ-
ლოთ ყველა ხმის მღერა.

პირველი მუხლი რომ იმღერეს, ლადიკომ თვალით მან
ნიშნა, ახლა შენ გვითხარი პირველიო და სიმღერა მოა-
ბრუნა. მოაბრუნა და, ღმერთო მიშველე, ისე ჩაახვეს
ხმები და ისეთი ლაბირინთი შექმნეს, რომ თუ აქედან
გამოვძვერი, მერე რალა მიჭირს-მეთქი, ვიფიქრე. მესა-
მედ რომ მოაბრუნეს სიმღერა, მივხვდი, სუფრის წესის
მიხედვით მიდიოდნენ, რადგან სხვა მომღერლები არ
ჰყავდათ, რომ გასჯიბრებოდნენ, მე დამიხმარეს, თან
ხმებს უცვლიდნენ ერთმანეთს, იმპროვიზაციის კორიან-
ტელი დააყენეს და ამით ცოტა გული მოიოხეს.

სიმღერის დროს იმდენი უცხო ვარიანტი მოვისმინე,
დამთავრებისთანავე ბაბუას ვუსაყვედურე, მთლად ასე
არ გისწავლებია ჩემთვის-მეთქი. მთლად ასე არც ჩვენ-
თვის უსწავლებიათო, მიპასუხა, მაგრამ ჩვენ თვითონ
ვავითარებთ ხმებს, კარგი გურული მომღერალი ორჯერ
ერთნაირად არ გაიმეორებს სიმღერას. მას წინდაწინ ეს-
მის სიმღერის დაბოლოება და თუ მიზანს ხედავ, იქ
მისვლას რა უნდა, რომელი გზითაც გინდა იარო, რამ-
დენიც არ უნდა აუხვიო და ჩაუხვიო, მაინც იქ მიხვალ,
ასეა ჩვენი სიმღერაც. ხმები როგორც არ უნდა დაგვრა-
ხოთ, ვიცით, სად მივედით, მაგრამ ორჯერ ერთნაირად
დაგრება ძნელია, თუმცა ჩემი გალობის მასწავლებელი
მელქისედეგ ნაკაშიძე მეტყობდა: „ბაწარს რომ დაგრებ,
მაგრდება, მაგრამ ზედმეტად რომ დაგრებ, გაწყდებაო“.
სიმღერას ზომაზე მეტი „დაგრება“ არ შეენის.

„სუფრის წესი“ ეშხში შევიდა. სადღეგრძელოებთან
დაკავშირებული ბევრი სიმღერა იმღერეს. დაკარგული
შეიღების სადღეგრძელოს რომ სვამდნენ, ნანიოს ცრემ-
ლი მოერიო. „ჩვენი უბედურება ჩემი გვიის დაკარგვით
დაიწყო, ქერჩთან დაიღუბა საცოდავი. რა ვაყვაცი იყო,

ქე გახსოვთ“. „მერე როგორ მღეროდა, — ჩაერია საუბარში ბაბუა, — ომში წასვლის წინ გამომიარა და დამემშვიდობა, ძველი „მრავალყამიერი“ წამოიწყო. თმიდან რომ დავბრუნდები, ყველა სიმღერა უნდა მასწავლო, რისი სწავლაც ვერ მოვასწარივით, — შითხრა. აღარ დაბრუნდა. მერე ამას ჩვენი ბახული მიჰყვა, — განაგრძო ბაბუამ, — ლადიკოს სიცოცხლე აღარ უნდოდა, მაგრამ ცხოვრება თავისას თხოულობს. ახლა აგერ დათიკო დავკარგეთ და სამმა ძმამ, ჩემო ბაბუა, სამი ერთმანეთზე უკეთესი ბიჭები მივაბარეთ მიწას და ქე ვართ მაინც ცოცხლები, ვართ და უნდა ვიცოცხლოთ დიდხანს, რადგან საქვეყნო საქმე გვაბარია, სიმღერა დაგვიტოვეს ჩვენმა წინაპრებმა და სანამ საიმედო ხელს არ ჩავაბარებთ, ფეხს არ მოვიცვლით ამ ქვეყნიდან“.

არტემმა დაბალი ბანით დაიწყო საგალობელი „სიკვამლის ყვავილი დააქცნო სიკვდილმა“. საგალობელი ჯერ ჩუმად დაიწყეს, მერე ცოტა მოუმატეს ხმას და ბოლოს ცრემლნარევი ღიღინით დაამთავრეს. შემზარავი მოსასმენი იყო. მე ეს საგალობელი პირველად მოვისმინე და, უნდა გითხრათ, წარუშლელი შთაბეჭდილება მოახდინა ჩემზე.

ლადიკო უცებ გამოცოცხლდა, — 1931 წელს სამი დიდებული გურული მომღერალი დავკარგეთ: შესანიშნავი პირველი ხმა სამუელ ჩავლეიშვილი, წვრილის განუმეორებელი მთქმელი გიორგი ბაბილოძე და იშვიათი ბანი ნესტორ კონტრიძე. დავკარგეთ გურული სიმღერის სამი დიდოსტატი, რომელთა მსგავსი არასოდეს განმეორდება. არტემმა მათ ხსოვნას მიუძღვნა პატარა ლექსი და შემდეგ მასზე სიმღერაც აავო. მე მინდა ამ ხალხის სახით დაკარგული დიდი მომღერლების და ქართული

სიმღერის სადღეგრძელო შემოგთავაზოთ“. ნანიომ არტემს გადახედა და შემოსძახა...

დაკვარგეთ სამი მომღებნი,

მსმენელთა დამატკობელი...

„ეპ რამდენი კარგი გვაქვს მოსაგონებელი, — თქვ. სიმღერის შემდეგ ბაბუამ, — მარტო ნაღზე რომ ნაღურებს მოისმენდი, ის რად ღირდა...“

„სალამოს, — განაგრძო არტემმა, — ვახშმად გვეწვია მასიკო სალუქვაძე. მასიკო წარმოშობით სოფ. ლიხაურიდან იყო, თბილისში საკუთარი სამკერვალოები ჰქონდა და სიმღერის დიდი ტრფიალი გახლდათ. მასიკო აღტაცებული დარჩა მამაჩემის და მისი ჯგუფის სიმღერით. გიგო, — უთხრა დილით მამაჩემს, — თბილისში უცხოელები არიან ჩამოსული და ფირფიტებზე ქართულ სიმღერებს იწერენ, თქვენც უნდა ჩამოგიყვანოთ და სიმღერები ჩაგაწერინოთ.“

ასე გაემგზავრა თბილისში სიმღერების ჩასაწერად გიგო ერქომაიშვილის ჯგუფი 1907 წ. შემდეგი შემადგენლობით: გიორგი ბაბილოძე, ივლიანე კეჭაყმაძე, გიორგი იობიშვილი, ნანიკო ბურძგლა, ერმილე მოლარიშვილი, გიგო ერქომაიშვილი, ლუკა თოიძე და მე. მე და ლუკა მაშინ ახალგაზრდები ვიყავით. უცხოელები აღაფრთოვანა გურულმა სიმღერებმა და მამაჩემს ინგლისსა და გერმანიაში კონცერტებზე გამოსვლაც კი შესთავაზეს.

ჩავწერეთ სიმღერები, მასიკომ შესანიშნავად გვიმასპინძლა, შემდეგ სამახსოვრო სურათიც გადავიღეთ და დავბრუნდით“.

ბაბუა ადგა, სიძველისგან გაყვითლებული სურათი და ერთი ძველი ფირფიტა მოიტანა და პატეფონზე დადო.

ფირფიტაზე ფრთიანი ანგელოზები ეხატა. ლადიკო
ხანო სურათს დაპყურებდნენ.

დგანან, მარცხნიდან: ნანიკო ბურჭვლა, ივლიანე კეჭყაძე,
მასიკო სალუქვაძე.

სხედან: (II რიგი) გიორგი ბაბილოძე, გიგო ერჭომაიშვილი,
გიორგი იობიშვილი.

(I რიგი) არტემ ერჭომაიშვილი, ერმილე მოლარიშვილი
(დოლით), ლუკა თოიძე.

„აბა გიორგი, ერთი ძველი შვიდკაცა, თუ ძმა ხარ“ —
გაისმა პატეფონიდან ივლიანე კეჭყაძის ხმა და გიორგი
იობიშვილმაც შემოსძახა. წერილს გიორგი ბაბილოძე
ასრულებდა, ბანს 20 წლის ბაბუა არტემი. ძმები თვალ-
დახუჭულნი სმენად გადაქცეულიყვნენ, მე მათ სახეებს

დაეკვირდი და მივხვდი, რომ ამ წუთში ისინი ფიქრით
პატეფონში „ჩამწყვდეულ“ მომღერლებთან იყვნენ.

1929 წელს ლენინგრადში მიგვიწვიეს ოლიმპია-
დაზე გამარჯვებულები, — დაიწყო ლადიკომ სიმღერის
დამთავრების შემდეგ. — გიგო მაშინ 90 წლისა შეს-
რულდა, ხოლო გიორგი 95-ს იყო მიღწეული. კონცერ-
ტებმა დიდი წარმატებით ჩაიარა. პრესამ მაღალი შეფა-
სება მისცა ჩვენს სიმღერებს. ლენინგრადის კონსერვა-
ტორიის პროფესორები დაესწრნენ კონცერტს. ისინი
ალაფრთოვანა ამ ორი მოხუცის სიმღერამ, კერძოდ, გი-
ორგის კრიმანჭულმა. კონცერტის შემდეგ მას ყელიც კი
გაუსინჯეს, რამე ხომ არ უდევს შიგო.

ერთ-ერთ კონცერტს დიდი ფრანგი მწერალი რომენ
როლანი მაქსიმ გორკისთან ერთად დაესწრო. ჩვენმა სიმ-
ღერებმა ისინი ალაფრთოვანა. კონცერტის შემდეგ მო-
ვიდნენ და გულითადი მადლობა გადაგვიხადეს. რომენ
როლანი ჩვენით დაინტერესდა და ბევრი შეკითხვა დაგ-
ვიხვდა. გამომშვიდობებისას ითხოვა, „მომასმენინეთ ეს
საოცარი „ხასანბეგურაო“ და როცა სიმღერა დავამთავ-
რებ, გვითხრა: ბედნიერია ის კუთხე, სადაც ასეთი ხალ-
ხი ცხოვრობს, ბედნიერია ის ხალხი, ვისაც ასეთი სიმ-
ღერები აქვსო. ვიპიუსმა ჩვენი სიმღერები პროფ. კუშ-
ნარიოვის ხელმძღვანელობით ფილფონოგრაფზე ჩაწე-
რა. ეს ჩანაწერები ახლა სადაა არ ვიცი.

ასეთი წინაპრები გვყავდა ბაბუ ჩვენ, მათ არა მარ-
ტო სიმღერით, არამედ თავიანთი ქცევითაც მოხიბლეს
შტხოლელები. ამ უსწავლელ ხალხს საზოგადოებაში ისე
ეჭირათ თავი, ისეთი შინაგანი კულტურა გამოამყვანეს,
რომ ბევრ განათლებულ კაცს შეშურდებოდა. თუმცა
კულტურა მარტო განათლებაზე არ არის დამოკიდებული.

ზრდილობა და პატიოსნება კაცს ისევე უნდა დაჰყვეს, როგორც ნიჭი, იგი ღვთის ნაბოძებია, გახსოვდეს, ბაბუ, ჯერ კაცი კაცად უნდა ვარგოდე და შენს ხელოვნებას ძერე ექნება ფასი“, — მითხრა არტემმა და თან მთხოვა, — ერთი სიმღერა კიდევ წამოგვიწყეო.

უარის თქმა აღარ შეიძლებოდა და ყოველგვარი პაუზის გარეშე დავიწყე „მე რუსთველი“. მოძახილი ლადიკომ მითხრა, ბანი ბაბუამ. „გადაძახილზე“ ნანიო უნდა მოგვხმარებოდა და გვიან შევნიშნე, რომ ლუკმა ედო პირში. როცა სიმღერა დავამთავრე, ბაბუამ მითხრა: მარტო სიმღერის ცოდნა არ კმარა, ხალხს უნდა გადახედო, არიან თუ არა მზად. მას შემდეგ აგერ რამდენა ხანმა განვლო და ეს სიტყვები ყოველთვის მახსოვს სიმღერის დაწყების წინ.

როცა ერთმანეთს ადღეგრძელებდნენ, ნანიომ გადაკოცნა ძმები და მე მომიბრუნდა: „ჩვენ ერთმანეთის ქებას არ მოვეყვებით, სიმღერით დავლოცავთ ერთმანეთს, ამ სიმღერის ისტორია ასეთია: მე, ლადიკომ და არტემმა ერთი ფირალი დავუშალეთ სტრატეგიებს და სიკვდილს გადავარჩინეთ. შემდეგ ლადიკომ ლექსი მისწერა მას. გავიდა დრო და ამ ფირალისაგან მივიღეთ პასუხი, რომელზედაც არტემმა სიმღერა ააგო, სთქვა ნანიომ და შემოსძახა:

ლექსი მიძღვენ, გამეხარდა,
ვკითხულობ, სევდას ანელებს,
მოდმე ჭირს შიგან გახსოვდეს —
ზნედ დაჰყოლია ქართველებს.
პასუხს მოგიძღვნი ერთგნით სამს,
შიგ ჩამოგიტელი სახელებს,
ლადიკოს, არტემს, ნანიოს,
ხალხურ მუსიკის მომღერლებს.

როცა სუფრიდან ვდგებოდით, არტემმა ლადიკოს სთხოვა, ერთი „შავი შაშვი“ ვიმღეროთო. ლადიკომ დაიწყო. დაიწყო და, ღმერთო, როგორ ჩამრჩა ეს ხმა მუხ-სიერებაში. რა საოცარი სითბო და ხავერდი — ჰქონდა ხმაში, რამდენი ობერტონები, რამოდენა გრძნობა და სილამაზე...

იმ საღამოს ღვინო ცოტა შეისვა. სადღეგრძელოები ბევრი ითქვა, სიმღერები კიდევ უფრო მეტი. ძმებმა მოიგონეს ბევრი სასიამოვნო ამბავი. ჩვენ თითქმის დილამდე ვისხედით სუფრასთან და როგორ მინდოდა, ეს ღამე დიდხანს გაგრძელებულიყო.

ეს საღამო ძალიან თბილად დამამახსოვრდა. იმ ღამეს ბევრი საინტერესო რამ გავიგე. მოწმე გავხდი ნამდვილი „სუფრის“ წესისა და დავრწმუნდი, რამდენი საქმეა გასაკეთებელი იმისათვის, რომ ეს დიდებული ტრადიცია არ დაიკარგოს.

ამ სუფრის შემდეგ უფრო დავინტერესდი გურული სიმღერებით და ბაბუას ვთხოვე, რაც შეიძლება მეტი სიმღერა ესწავლებინა ჩემთვის და განა ბაბუას თხოვნა უნდოდა!

ყველაზე დიდი სიამოვნება ის არის ჩემთვის, სხვას რომ სიმღერას ვასწავლიო, — იტყოდა ხოლმე.

ერთხელ ვკითხე: — ბაბუ, ამდენს რომ მამღერებ, მე დავიღალე და შენ არ იღლები-მეთქი?

— რა მოგივიდა, ბიჭო, ერთი სიმღერის შესწავლამ ასე დაგღალა. ჩემი მასწავლებელი ხანდახან დღეში ათ საგალობელს გვასწავლიდა!

— როდის დაიწყე მასთან მეცადინეობა? — ვკითხე მე.

— „20 წლისა ვიყავი, ფირფიტებზე რომ სიმღერე-

ბი ჩავწერთ და იქიდან რომ დავბრუნდით, ერო სალამოს მამაჩემს წვეულება ჰქონდა. ჩვენთან სტუმრად იყო სახელგანთქმული მგალობელ-მომღერალი მელქისედეგ ნაკაშიძე. მას ძალიან მოეწონა ჩემი ხმა, მუსიკალური მონაცემები და მამაჩემს სთხოვა: გიგო, გამატანე ეს ბიჭი, სიმღერა-გალობას ვასწავლი და კაცს გამოვიყვანო. მამაჩემი დათანხმდა. ასე აღმოვჩნდი მელქისედეგ ნაკაშიძის ოჯახში. ჩემთან ერთად გალობას სწავლობდნენ დიმიტრი პატარავა, სამუელ ჩხიკვიშვილი და კიდევ რამდენიმე ახალგაზრდა.

თვითონ მელქისედეგს გალობა ანტონ ღუმბაძისგან შეუსწავლია. ანტონ ღუმბაძე და მისი შვილი დავითი იყვნენ მასწავლებლები ისეთი — დიდი მგალობელ-მომღერლებისა, როგორიც არიან: ნესტორ კონტრიძე, ვარლამ სიმონიშვილი და სხვები. ვინაიდან გალობა გურიაში ღუმბაძისაგან ჰქონდათ ნასწავლი, ამიტომ ამ საგალობლებს ღუმბაძის კილოს ეძახიან.

მელქისედეგი დიდად განათლებული კაცი იყო. არაჩვეულებრივად იცოდა ლიტერატურა და პოეზია. ჰქონდა იშვიათი მეხსიერება და დაჯილდოებული იყო შესანიშნავი ადამიანური თვისებებით. იგი თავის მოსწავლეებს ასმევდა, აჰმევდა, ტანსაცმელს უკერავდა, მათ ოჯახებსაც ეხმარებოდა, მახსოვს ერთხელ აღდგომის წინა დღეს სახლში გამიშვა, გამატანა ბევრი ტკბილეულობა და ფული, გიგოს გადაეცი, ბავშვებს თითო წულა შეუკეროს ჩემს სახელზეო. ხშირად ნახავდით მის სახლთან ატუზულ მათხოვრებს, რომელთაც ყოველთვის ეხმარებოდა.

ამ ოჯახის ხშირი სტუმარი იყო იტალიიდან ახლადდაბრუნებული ცნობილი საოპერო მომღერალი ფილიმონ

ქორიძე, რომლის ხმამ განცვიფრებაში მოგვიყვანა სუ-
ყველა. ასეთი დიდი და ლამაზი ტემბრის ბანი არ გაგვი-
გონა...

გალობის შესწავლის დროს ვსარგებლობდით ხელო-
ნური ნიშნებით, ე. წ. „ნევმებით“, რომელიც მიუნიშ-
ნებდა ხმის აწევ-დაწევას და გვიადვილებდა საგალობ-
ლის შესწავლას. ერთი დღის განმავლობაში ხშირად 10
საგალობელიც კი შეგვისწავლია. ვსწავლობდით საგა-
ლობლის სამივე ხმას, თავისი ვარიანტებით.

ამგვარი წესით ორი წლის განმავლობაში ორი ათასამ-
დე საგალობელი შევისწავლეთ. როცა გალობის შესწავლა
დავამთავრე, სრულიად ახალგაზრდა გამგზავნეს სამეგ-
რელოში სიმღერა-გალობის მასწავლებლად. იმ დროს
დასავლეთ საქართველოში გალობის ერთი კილო იყო
გამეფებული. მარტვილის მონასტერში გალობდა ცნობი-
ლი მგალობელის (დავით დუმბაძის მეგობრის) დიტო
(დიმიტრი) ჭალაგანიძის ჯგუფი.

ერთ დღეს ვილაც დიდებულს ასათლავებდნენ. მარ-
ტვილის მონასტერში მის პატივსაცემად წირვა იყო გა-
მართული. მოხდა ისე, რომ დიტოს ერთერთი მგალობე-
ლი ავად გაუხდა და ეძებდა დამხმარეს. მე შევთავაზე
დახმარება.

— ყმაწვილო, რომელ ხმას იგალობებთ? — მკითხა
დიმიტრიმ.

— რომელიც ვნებავთ, — ვუბასუხე მე.

მან გაკვირვებულმა შემომხედა და ცოტა გადაჭარბე-
ბულად მოეჩვენა ჩემი ნათქვამი.

— მაშ, კარგი, ბანი გვაკლია და დაგვეხმარეთ, — მი-
თხრა მან. შევასრულეთ ყველა საგალობელი, რაც კი სა-
ჭირო იყო წირვის დროს. როცა ყველაფერი დამთავრდა,

დომიტრიმ შემიყვანა თავის ოთახში, მადლობა გადამიხა-
და და მითხრა, როდის მოასწარი, ბიძია, ამდენი საგალო-
ზლის შესწავლა ასე ახალგაზრდა კაცმაო.

დიტო ფრიად წარმოსადეგი მოხუცი იყო, შესანიშ-
ნავი ხმის პატრონი, კარგი მგალობელი. შემდეგში ჩვენ
ხშირად ვხვდებოდით ერთმანეთს და ეს შეხვედრები სა-
სიამოვნო მოგონებად მრჩება დღემდე.

ბაბუა თავისუფალ დროს ან სიმღერას მასწავლიდა,
ან მიაშობდა ძველ რიტუალებზე, ტრადიციებსა და
ზნე-ჩვეულებებზე, მათთან დაკავშირებულ სიმღერებზე,
რომლებიც საუკუნეების მანძილზე მტკიცედ იქნა და-
ცული და რამაც სიმღერა რიტუალის შემადგენელი ნა-
წილი გახადა.

— „სიმღერა ითვლებოდა გურიაში ერთ-ერთ გან-
მკურნებელ საშუალებად. სიმღერას განსაკუთრებული
ადგილი ეთმობოდა სახადით, კერძოდ „წითელა“, „ყვი-
ნახველა“ და „ყვავილა ბატონებით“ დაავადებულის გან-
საკურნავად. ავადმყოფის ლოგინსა და ოთახს მორთავ-
დნენ წითელი ნაჭრებითა და ყვავილებით, დაუნთებდ-
ნენ თაფლის სანთლებსა და ბაზმას (შაქარმოყრილი ნი-
გოზი), რომელიც წვის დროს სასიამოვნო სურნელებას
გამოსცემდა. ოთახში ასხურებდნენ ვარდის წყალს, შემ-
დეგ ავადმყოფს თავზე „შემოავლებდნენ“ შესაწირავს
(ყვინჩილას, ვარიას ან თიკანს)), ფეხშიშველი მივიდოდნენ
იკლესიასთან და „ბატონებისათვის“ დაპირებულ შესა-
წირავს გაუშვებდნენ ეკლესიის ეზოში. ამის შემდეგ
იწყებოდა ბატონებისათვის „მობოდიშება“, ლოცვა და

ჩონგურზე „დალილინება“. ძველად ჩონგურის თანხლებით სიმღერას „დალილინებას“ ეძახდნენ.

ოჯახის წევრები და ხშირად მეზობლებიც (მეტწილად ქალები) მიუხსნებოდნენ ავადმყოფს ლოგინთან და ჩონგურზე „ბატონებს“ დაალილინებდნენ, ასეთი ტექსტით:

„ბატონებო მოუოხეთ, მოუოხეთ ბატონებო, ლამაზი ბატონებია ია და ვარდი ჰფენია, თეთრი ტანისამოსებით მობრძანდებიან ბიჭები, ლამაზი ბატონებია ია და ვარდი ჰფენია. ბატონებს ეხვეწებიან, ეხვეწებიან ბატონებს, შემოგწირავ იას და ვარდს და დაგინთებ წმიდა ბაზმას. თეთრი ცხვარი და თხის ჯოგი შორბის, თიკანმა იხტუნა, გაუხარდა ბატონებსა და უცბად პირი იბრუნა“.

ჩონგურზე დამკვრელ ქალს გურიაში დიდი დაფასება ჰქონდა. „ერთ ქალად მარტუაი იგი ღირს, ის რომ ჩონგურზე დაალილინებსო“ — იტყოდნენ ძველები. ჩონგური საუკეთესო სამახსოვრო საჩუქარსა და მზითვეის აუცილებელ ნაწილს წარმოადგენდა.

სიმღერა-გალობა გურიაში საყოფაცხოვრებო წესჩვეულებებთან იყო დაკავშირებული, ამიტომ დღესასწაული, ქორწილი, შრომის პროცესიც უსიმღეროდ ვერ ჩაივლიდა. განსაკუთრებით შრომა და სიმღერა მჭიდროდ იყო ერთმანეთთან დაკავშირებული. სიმღერა შრომის ხალისს უღვივებდა ხალხს, ამიტომ ნაღზე როგორც წესი პირველად მომღერლებს მოიპატიებდნენ.

ნადი იყო ჯგუფი, რომელსაც გარკვეული სამუშაოს შესასრულებლად მოიწვევდნენ. ნადის მიერ შესრულებულ სიმღერებს ნადურებს უწოდებდნენ. ნადს იწვევდნენ ტყიდან საწნახელის, საშენი მასალის, ან შეშის

გამოსატანად, ყურძნის კრეფაზე და თესვის დროს, თოხ-
ნასა და ყანის აღებაზე, მოწეული სიმინდის გაორევაზე
და სხვა. ყველა ამ სამუშაოს შესრულების დროს შესაძა-
მისი სიმღერები იმღერებოდა. მაგ. ტყიდან ხაწნახელის
ან საშენი მასალის გამოტანის დროს „ელესა“ იმღერე-
ბოდა.

საწნახელს ძირითადად ცაცხვისაგან აკეთებდნენ, რო-
მელსაც თებერვალში მოჭრიდნენ (სანამ ხეში წყალი ჩა-
დგებოდა) ხე რომ არ დახეთქილიყო და არ დამბალიყო.
საწნახელს გამოთლიდნენ, დაელოდებოდნენ სანამ გახ-
მებოდა და მოიწვევდნენ ნადს მის ჩამოსატანად. საწნახე-
ლის გამოსათრევ გზას წინასწარ გაკათავდნენ. საწნა-
ხელს გვერდიდან ხელის მოსაკიდად სამკლავეებს უკე-
თებდნენ. სამკლავეებად ნედლი წყავის, ან თხილის ტო-
ტებს დაგრებდნენ. ღვინის გამოსაღებს წინასწარ გაბურ-
ღავდნენ წინ და შიგ მსხვილ თოკს გამოაბამდნენ. ყო-
ველივე ამის შემდეგ შეუდგებოდნენ საწნახელის გამო-
თრევას. დიდი საწნახელის ამოსატანად საჭირო იყო 20—
30 კაცი. იმისათვის, რომ ამდენ ხალხს ერთად მოე-
წიათ თოკი, გარკვეული რიტმით ვიდაცას ხელმძღვანე-
ლობა უნდა გაეწია. ამ სამსახურს „ელესა“ უწევდათ.

რომელიმე მომღერალი დაიძახებდა, „ელესა და“ —
„ესა“ უპასუხებდა ნადი, ესას ძახილზე ერთად გამოსწევ-
დნენ თოკს და საწნახელს წინ მოუნაცვლებდნენ ადგილს.
ასე გრძელდებოდა მანამ, სანამ მას სწორ გზაზე არ გა-
მოიტანდნენ.

ამგვარად შეძახილი „ელესა და“ — იყო გამაფრთხი-
ლებელი, ხოლო „ესა“ სამუშაოს შესრულების ნიშანი.
ამის შემდეგ მომღერლები შეუდგებოდნენ სიმღერის მე-
ორე ნაწილს, რომელიც ორპირულია (ორი ჯგუფი ას-

რულებს მიმდევრობით) სიმღერას იმღერებდნენ იმდენჯერ, რამდენსაც შრომის პროცესი მოითხოვდა.

ყურძნის კრეფის დროს „აგიღელას“ მღეროდნენ, ხოლო სიმინდის გარჩევის დროს „კალოს ხელხვავენს“.

ყანაში მუშაობის დროს სრულდებოდა ნადურების მთელი წყება, ყანაში შესრულებულ ნადურს ხშირად „ყანურს“ უწოდებდნენ. ყანური სიმღერები, განსხვავებით სხვა ქანრის სიმღერებისა, ოთხხმიანობით ხასიათდება. ისინი გურიაში ყველაზე გრძელი და ძნელი სიმღერებია.

ნადურები მრავალნაირი იყო, აღმოსავლეთ გურიის ნადური დიდად განსხვავდება დასავლეთ გურიის ვარიანტისაგან. დასავლეთ გურიის ნადურები ახლოს დგას აჭარულთან, ასე რომ ნადურების კარგი მცოდნე კაცი აჭარლებთან თავისუფლად იმღერებდა.

ნადის წევრები დილით ადრე მასპინძელთან იკრიბებოდნენ. თოხებს ყუით შემოპკრავდნენ რომელიმე ხეს და საუზმის შემდეგ წავიდოდნენ ყანაში, სადაც მუშაობასთან ერთად დილის ნადურებს იწყებდნენ.

შემდეგ „მზის გულზე“ ჯოხს ჩაასობდნენ მიწაში და როცა ჯოხს ჩრდილი გაუქრებოდა (12 საათზე) შუადღის ნადურებს იმღერებდნენ ასეთი ტექსტით:

„მიმინოსა მწყერი უყვარს,
შევარდენსა ნადირობა,
თუ მასპინძელს ნადი უყვარს,
აწი კია სადილობა“.

შუადღეზე მასპინძელი სადილს მოიტანდა. ნასადილევს ზარმელის ნადურებს დაიწყებდნენ (ზარმელს სადილსა და ვახშამს შორის სამხარს ეძახდნენ), ხოლო სა-

ლამოს აუცილებლად მოკლე ნაღურს „გორდელას“ იმ-
ღერებდნენ.

ნაღური აადვილებდა შრომას, ახალისებდა ხალხს.
ხშირად ნაღურის ხმაზე ხალხი თავიანთ ყანებს სტოვებ-
და და ნაღს უერთდებოდა. თუ ადრე მორჩებოდა ნაღი
ყანას, მოთალრე (მეზობელ) ყანას გათოხნიდნენ. როცა
ყანას მორჩებოდნენ, „ელესას“ მეორე ნაწილს იმღერებ-
დნენ და ამით ამცნობდნენ სამუშაოს დამთავრებას.

მთელი დღე, მუშაობის დროს, ნაღურებს ისე ომახია-
ნად ასრულებდნენ, რომ იგი ხშირად რამდენიმე კილო-
მეტრზე ისმოდა.

ხშირად მინახავს საქმეზე მიმავალი კაცი, საქმეს სტო-
ვებდა, ყანის პირას ჩამოჯდებოდა და სიამოვნებით უს-
მენდა ნაღურს.

ადრე ნაღურებს მხოლოდ ყანაში მღეროდნენ, ხოლო
უფრო მოგვიანებით, თავშეყრის ადგილებშიც დაიწყეს
მისი შესრულება, მაგალითად წირვის შემდეგ შეიძლე-
ბოდა ეკლესიის ეზოშიც ემღერათ.

ბაბუა, მთელი ჩემი მახსოვრობის პერიოდში, გუნდს
ხელმძღვანელობდა, ამ გუნდში მაშინდელი ცნობილი
მომღერლების გარდა ჩვენი ოჯახის წევრებიც მონაწი-
ლეობდნენ. არტემის შვილები, შვილიშვილები, ძმისშვი-
ლები, დისშვილები, რძლები...

ჩვენი ოჯახი, თავისთავად, ცალკე გუნდს წარმოადგენ-
და. საოცარი მოსასმენი იყო, როცა ზამთრის გრძელ ღა-
მეს შევიკრიბებოდით ან ჩვენთან, ან ლუკა თოიძის
ოჯახში და ისმოდა ტკბილი საჩონგურო სიმღერები.
ლუკა თოიძე ბაბუას სიძე იყო, დის ქმარი, შესანიშნავი
მომღერალი, კარგი გარეგნობისა და კარგი ოჯახის პატ-
რონი. იგი სიმღერას გიგოსთან სწავლობდა, შემდეგ მისი

ქალიშვილი შეირთო ცოლად და ერქომაიშვილებს სიყვ-
დილამდე არ მოშორებია.

ლუკას ოჯახშიაც ყველა მღეროდა. განსაკუთრებით
გამოირჩეოდა მისი ვაჟი ამირანი და მისი მეუღლე ნუნუ.
ჩვენი ოჯახური გუნდი დიდ კონცერტებსა და ოლიმ-
პიადებშიც იღებდა მონაწილეობას და ყოველთვის მა-
ღალ შეფასებასა და ჯილდოს იმსახურებდა.

განსაკუთრებული ყურადღებითა და სიყვარულით
ექცეოდა ბაბუა ამირანის უფროს ვაჟს ბადრის. ბადრის-
გან კარგი მომღერალი დადგებო, ამბობდა ბაბუა და აკი
შემდეგშიაც ჩემთან ერთად გაუკაფა გზა მუსიკალური
განათლებისაკენ.

ბაბუა ჩვენი ნათესაობის შემაკავშირებელი ხიდი იყო
და ერთმანეთისადმი სიყვარულს უნერგავდა ყველას,
„რაც უნდა დაკავებული იყო, იმის საშუალება მაინც
უნდა ნახო, რომ ნათესავეები მოინახულო. ნათესაობა და
მოყვრობა სიახლოვეა. თუ ერთმანეთი ხშირად არ მოვი-
ნახულებთ, ერთმანეთი დაგვაფიწყდება და სიყვარულიც
განელდება“, — იტყოდა იგი.

სუფრაზე თვითონ ცოტას სვამდა და გადაჭარბებული
დალევა სხვისიც არ უყვარდა. ასევე ვერ იტანდა სიმღე-
რის დამახინჯებას. ერთ სუფრაზე ერთმა სუსტმა მომღე-
რალმა გააშარჟა გურული სიმღერის ბანი, რომელიც
ძაღლის ყეფას უფრო გავდა ვიდრე სიმღერას, ბაბუა
საშინლად განაწყენდა.

„ახალგაზრდავ, არ გეკადრებათ ასეთი ხუმრობა,
თქვენ ჯერ სიმღერის გალამაზების უფლება უნდა მოი-
პოვოთ თქვენი ცოდნითა და გამოცდილებით, თორემ სიმ-
ღერის დამახინჯების უფლება ვინ მოგცათ. თქვენი შე-
ქმნილი სიმღერა შეგიძლიათ გააშარჟოთ, თორემ ხალხის

შექმნილი საუნჯის ხელყოფის უფლება არა გაქვთ, —
წყრომით თქვა მან.

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

•

ჩემი სტუდენტობის პერიოდში ბაბუა ხშირად ჩამო-
დიოდა თბილისში. ჩამოდიოდა იმიტომ, რომ სიმღერები
ჩაგვეწერა და ჩვენი ვოკალური ანსამბლის რეპეტიციებს
დასწრებოდა.

ანსამბლს ჯერ კიდევ არ ჰქონდა სახელწოდება.

ბაბუამ ახლოს გაიცნო ანსამბლის შემადგენლობა და
როცა გაიგო, რომ კრიმანჭულის შემსრულებელი გომარ
სიხარულიძე გვყავდა, დიდად გაიხარა. „არსებობს ერთი
ძალზე ძველი ოთხხმიანი მოკლე ნაღური, რომელსაც
თქვენი ანსამბლი კარგად შეასრულებს. აგერ გიგოს შემ-
დეგ არავის უმღერია და ვფიქრობ, გურული ნაღურების
ერთ-ერთი საუკეთესო ნიმუშია“, — მითხრა ბაბუამ.

სიმღერა ნოტებზე ჩავიწერე და ბაბუას კონსულტა-
ციით ანსამბლს შევასწავლე. იგი მართლაც ძალიან მო-
გვეწონა ყველას და როცა მაყურებელმა ოვაცია გამარ-
თა ამ ნაღურის შესრულების გამო, გადავწყვიტეთ ან-
სამბლისათვის ამ უძველესი ოთხხმიანი ნაღურის სახელი
„გორდელა“ დაგვერქმია.

ბაბუა ძალიან დაუახლოვდა ანსამბლის წევრებს, რომ-
ლებიც ლექციების შემდეგ ჩვენთან მოდიოდნენ და ბა-
ბუაც გვასწავლიდა ძველ სიმღერებს. „თქვენი ანსამბლი
დიდ სახელს მოიხვეჭს. მან უდიდესი სამსახური უნდა
გაუწიოს ერს, მსოფლიოს უნდა გააცნოს ქართული ხალ-
ხური სიმღერებიო“, — გვითხრა ბაბუამ ერთხელ.

მართლაც, ანსამბლი თანდათან პოპულარული ხდებო-
და, 1965 წელს ამიერკავკასიის მუსიკალურ გაზაფხულზე

ჩამოსული სტუმრები აღაფრთოვანა ქართულმა ხალხურმა სიმღერებმა ანსამბლ „გორდელას“ შესრულებით.

პრესა უმაღლეს შეფასებას აძლევდა ქართულ ხალხურ სიმღერებს და ანსამბლის საშემსრულებელ ტურას, ხოლო გურული სიმღერისა და საგალობლების შესახებ ამერიკელი კომპოზიტორი ალან ოვანესი წერდა: — „ბახი რომ ცოცხალი იყოს, ისიც აღფრთოვანდებოდა ასეთი პოლიფონიით“.

და როცა ბაბუამ ეს სიტყვები წაიკითხა და ამ სიმღერების შემკრებთა შორის თავისი გვარი დაინახა, თვალზე ცრემლი მოადგა. ეს სიხარულის ცრემლი იყო, მე იგი მეორედ და უკანასკნელად ვნახე აცრემლებული.

— „ქართულ სიმღერას, ბიჭებო, დიდი მომავალი აქვს, — ეუბნებოდა იგი „გორდელას“ წევრებს, — ხომ ხედავთ, უცხოელებს როგორ მოეწონათ, აბა თქვენ ნახეთ მისი წარმატება, როცა ამ სიმღერებს თვითონ უცხოეთში შეასრულებთ. მსოფლიო აღიარებს თავის დროზე, რომ ასეთი მრავალხმიანი და მრავალფეროვანი ხალხური სიმღერები, როგორიც საქართველოშია, არსად არ არის“.

ბაბუა თბილისში ქართულ ეროვნულ ტანსაცმელში გამოწყობილი დადიოდა. ნაცრისფერი ჩოხა და თეთრი თმები შეენოდა. მე და ბადრი ყოველთვის გვერდით დავყვებოდით და გვეამაყებოდა, რომ გამვლელნი დიდი სიყვარულით შესცქეროდნენ ამ ლამაზ მოხუცს.

ბაბუას ბევრი ძველი მეგობარი ჰყავდა თბილისში. ხალხურ მომღერლებს ვარდა, მას ძველი მეგობრობა აკავშირებდა იონა ტუსკიასთან, შალვა მშველიძესთან, დავით ანდლულაძესთან, გრიგოლ ჩხიკვაძესთან, შალვა ასლანიშვილთან, მიხეილ ძიძიშვილთან და სხვებთან. შალვა ასლანიშვილს ახლაც ახსოვს ბაბუას გუნდის

ტრიუმფალური გამოსვლა ლენინგრადში, მაშინ ის ლენინგრადის კონსერვატორიაში სწავლობდა.

ერთ საღამოს კომპოზიტორთა კავშირში ბაბუას შეხვედრა მოუწყვეს, სადაც „გორდელამ“ კონცერტი გამართა. შეხვედრაზე მოგონებებით გამოვიდნენ: იონა ტუსკია, შალვა მშველიძე, ბაბუა და სხვები.

საღამომ ძალზე თბილად ჩაიარა და იგი ალბად ყოველთვის ტკბილ მოგონებად დარჩება იქ დამსწრე საზოგადოებას.

ერთ დღეს „ლალიძის წყლების“ წინ ვიდექით მე, ბადრი და თამაზ ანდლულაძე, დავინახეთ ბაბუა, რომელიც კონსერვატორიაში მიდიოდა. შევატყვე, რომ არ მოეწონა ამ ადგილას უსაქმოდ რომ დავგინახა, მაგრამ არაფერი უთქვამს და ხაჭაპურზე დაგვპატიჟა. როცა სახლში მივედით მითხრა: „იცი, ბაბუ, ადამიანს რაც ყველაზე ცუდად ახასიათებს ეს არის სიცრუე და უსაქმურობა. გახსოვდეს, რომ რაც არ უნდა გაგიჭირდეს, არ იცრუო, სჯობია, ცუდი სიმართლე თქვა, ვიდრე კარგად იცრუო, რაც შეეხება უსაქმურობას, პირდაპირ საოცარია ადამიანის ბუნება. ისედაც ცოტა დროით ვართ მოსული ამ ქვეყნად და ზოგი ამ დროსაც უქმად კლავს. კაცი, რომელიც ადამიანს კლავს, სხვას უმოკლებს ცხოვრების დროს, ხოლო ვინც დროს კლავს უქმად, ის თვითმკვლელობის ტოლფას დანაშაულს სჩადის“.

ბაბუას დაფიციება არ უყვარდა და სხვა რომ იფიციებოდა იმასაც ვერ იტანდა. ფიცი სიმართლის დასამტკიცებლადაა მოგონილი, ზოგიერთ კაცს ფიცით ტყუილი უნდა დაგაჯეროს და მას ცრუმოწმესავით იყენებს, ფიცი სისუსტის ნიშანია. მართალ კაცს სიმართლის დასამტკი-

ცებლად ფიცი არ სჭირდება, მის სიტყვას ისედაც უნდა
ენდონო — იტყოდა იგი.

ბაბუას წლების განმავლობაში ღვიძლის ტკივილი
სტანჯავდა. ერთ დღეს მწვავე შეტევის გამო აუტკივლებ-
ლი გახდა მისი საავადმყოფოში მოთავსება. გადაწყდა,
ნაღვლის ბუშტი უნდა ამოეკვეთათ, რაც 75 წლის კაცი-
სათვის ადვილი საქმე არ იყო.

ღილით საავადმყოფოს ეზო სავსე იყო ნათესავებით,
ბაბუას მეგობარი ძველი მომღერლებით, მოწაფეებითა
და თანასოფლელებით. საოპერაციაში რომ შეჰყავდათ
ბაბუა თვალებით მოგვეფერა და დაგვამშვიდა.

ოპერაცია ჩვენმა ახლობელმა დასტაქარმა, ნესტორ
თოიძემ გაუკეთა. იგი არ დაუძინებიათ. ნესტორი ღილი-
ნებდა (ჩვეულება ჰქონია ასეთი), ბაბუა აუტანელ ტკი-
ვილებს იტანდა, მაგრამ კრინტი არ დაუძრავს, როცა ოპე-
რაცია მოათავა ნესტორმა, ბაბუას უთხრა:

— რკინის კაცი ყოფილხარ არტემ ბიძია, ხომ გადა-
გარჩინე, სამაგიეროდ სიმღერა უნდა მასწავლოო.

— „შენს ღილენს რომ ვუსმენდი ჩემო ნესტორ, დავრ-
წმუნდი, შენთვის სიმღერის სწავლებას სჯობს კიდევ
ერთი ოპერაცია გადავიტანო“ — უპასუხა ბაბუამ.

როცა მომჯობინდა, ჩონგური მოითხოვა. ნესტორი
სასთუმალს უჯდა და სიყვარულით უსმენდა ბაბუას ღი-
ლენს, მაგრამ სიმღერის სწავლა აღარ უთხოვია.

სოფელში ასვლა დიდხანს დაუგვიანდა. მისი თხოვ-
ნით მამისეულ წყაროს წყალს ასმევდნენ, მალე მომარ-
ჩენსო. როცა მომჯობინდა, სასაფლაოზე წავიდა, იქი-
დან შეწუხებული დაბრუნდა, ბარდ-ეკალი მომძლავრე-
ბულიყო და ზოგიერთი საფლავი მთლიანად დაეფარა.

ერთ საღამოს, ჭალის მალაზიასთან მაკვანეთლები ბა-

ბუას ხელით დაწერილ განცხადებას კითხულობდნენ. იგი სთხოვდა რომ კვირას ნაკაშიძის გორაზე ამოხულიყვნენ სასაფლაოს გასაწმენდად.

მე და ბაბუა კვირა დღით ნაკაშიძის გორაზე აღრე ავედით. მზე ჭყაფშანას მთიდან ამოწვერილიყო. მდინარე აჭისწყლის ხეობაში ჯერ კიდევ ნისლი იწვა, რომელშიაც თამარისდროინდელი ჭანიეთის ციხე ნელნელა იძირებოდა. შემოქმედის მონასტრის თავზე ფრინველების გუნდი ირაოს აკეთებდა, ხოლო გორმალაღზე კანტიკუნტად გაისმოდა ერთლულიანი თოფების ხმა. ეს ბაბილოძის ბიჭები აფრთხობდნენ ღამის წვიმისაგან დასველებულ ფრინველებს. ნაკაშიძის ქედზე გრილი სიო საამოდ ქროდა და უკვე გაღვიძებული სოფლის ხმაური მოჰქონდა: შინაური ფრინველების კაკანი, დიასახლისების „ჭუ, ჭუ, ჭუ“, საქონლის ბლავილი, უფრო შორს — ბათუმისაკენ მიმავალი მანქანებისა და თვითმფრინავების მოტორების გუგუნი.

ასწლოვანი მარადმწვანე „ქაფურის ხის“ ძირში სამსონ ბაბილოძე იდგა, თუთუნს აბოლებდა და თავის ბიჭებს რაღაცას უყვებოდა.

სასაფლაოზე დიდი ჭადრის ძირში ალექსანდრე და მიხაკო ბაბილოძეები წაღებებს ლესავდნენ, არტემ ჭანუყვაძეს ყაბალახი მოეხსნა და ყურს უნასკვავდა, ლადიკო ანდლულაძე გულმოდგინედ ახვევდა თუთუნს გაზეთის ქალაქში, ხოლო ცოტა მოშორებით სოლომონ ბაბილოძეს ხელი მოეჩრდილა და უყურებდა თავის ბიჭს, ომარისას, რომელიც თოფით ხელში ნაძვის ხის წვერზე წამომჭდარ ფრინველს ეპარებოდა.

ბაბუას ყველა ფეხზე ამდგარი მიესალმა.

ნესტორ ბერსენაძე და ქესკინა თოიძე მელიტონ წივ-

წიგანის საფლავთან იდგნენ და მარმარილოს ქვას ათვა-
ლიერებდნენ, საიდანაც მელიტონის კეთილი სახე იდი-
მებოდა. ქვევით ეწერა, „1860—1960 წ.“.

— ბედნიერი კაცი იყო მელიტონი, — სთქვა ნესტორ-
მა — ასი წელი შეასრულა და თავისიანებიც ბედნიერად
დატოვა.

— მაგ ხნის ახლა მართა წივწივაძე და იაკინთე გო-
ლიაძე თუ იქნებიან — თქვა ქესკინამ და წინდა „გა-
ლიფე“ შარვლის ბოლოს ქინძისთავით მიამაგრა.

სასაფლაოზე მეტი ხალხი მოგროვდა, ვიდრე ველო-
დით. ვის არ ნახავდით აქ: გოლიაძეებს ქალიდან, ცეცხ-
ლაძეებსა და აბაშიძეებს გოგოეთიდან, თოიძეებსა და
წივწივაძეებს ეწრიდან, ქორიძეებს, კალანდარიშვილებს,
აბა მთელი ჩვენი კუთხე ხომ უკლებლივ გამოცხადდა
თავისი ნამრავლით. ბრიგადირმა როლანდი ცელაძემ
ინატრა: — ნეტა ასე უკლებლივ სამუშაოზე ცხადდებო-
დეს ეს ხალხიო.

— „ეგერ „ურთხელა“ (წითელი ხე) რომ დგას, იქ
ადრე ეკლესია იდგა. რომელსაც გალავანი ერტყა, ყოველ
დღესასწაულზე წირვა იმართებოდა და ჩვენ ვგალობ-
დით“ — თქვა ბაბუამ.

— „მერე და რა გალობა მახსოვს, — ჩამოართვა სი-
ტყვა მიხაკო ბაბილოძემ — უკეთესს კაცი ვერ გეიგო-
ნებდა“.

— „წირვა რომ დამთავრდებოდა, ეკლესიის ეზოში,
გალავანთან, ცხონებული გიგო ნადურს დააგუგუნებდა
თავის ჯგუფთან“, — თქვა ლადიკო ანდლულაძემ.

— „ახლა ეკლესია დაინგრა, ისეა მოდებული ბარდი
და ეკალი, რომ გალავანიც აღარ სჩანს, ჩვენი სირცხვი-
ლია ეს — თქვა არტემ ჭანუყვაძემ, — არავის არაფრის-

თვის არ სცალია და ა, ბატონო, საფლავი ველარ გვიპოვია ჩვენნიანის, ამის წინ ცხონებული იაგორის საფლავს რომ თხრიდნენ ვილაციის სამარხი გაჭრეს

ძველი გალავნის გარეთ ახალი საფლავები ისუფთად გამოიყურებოდა, ხოლო გალავნის შიგნით ძველი საფლავები ბარდსა და ეკალს დაეფარა.

— „კაცი თავის კარმიდამოს უვლის, — თქვა ბაბუამ, — ალამაზებს, ასუფთავეებს, ყვავილებსა და ხეხილს რგავს, როცა მოკვდება, მისი ეზო მისი საფლავია, ამ საფლავს მოვლა სჭირდება. აქ დიდებული ხალხია და საფლავებული. ბევრი მათგანი საზოგადოებაში გამორჩეული იყო და ხალხში საპატიო ადგილი ეჭირა, სანამ შეეძლოთ პატიოსნად ემსახურნენ საზოგადოებას და ისე წავიდნენ ჩვენგან. ნუ დაგავიწყდებათ, რომ ცხოვრება გრძელდება. ჩვენი სახელები ჩვენმა შვილებმა და შვილიშვილებმა უნდა შეინახონ. ზოგიერთს მარტო სუფრაზე აგონდება თავისი წინაპარი და დიდი სასმისით სვამს მის სადღეგრძელოს, მისი საფლავი კი არც იცის სადაა. აბა, გური, — მიუბრუნდა ბაბუა გური ბაბილოძეს, — გიორგის საფლავს მიაგნებ?“

გურიმ თავი ჩალუნა. — „ვერა ხომ? სირცხვილია მაგი, მერე იცი შენ როგორი წინაპარი გყავდა? არ იცი. მოვა დრო და მის საფლავს მონახავენ. მონახავენ და ველარ იპოვნიან. აგერ დიდი მომღერლისა და საზოგადო მოღვაწის ფილიმონ ქორიძის მაგალითი ავიღოთ. ფილიმონი იტალიიდან რომ დაბრუნდა იმდენად პოპულარული იყო, მის სანახავად ბილეთები იყიდებოდა. ახლა მისი საფლავი ვერ უპოვნიათ. ოზურგეთის ეკლესიის ეზოში იყო დასაფლავებული. შემდეგ ეს ეკლესია დაანგრიეს, იმ ადგილას პარკი გააშენეს (თეატრის წინ) და არავის აზ-

რად არ მოსვლია, რომ ამ დიდებული კაცის ნუშტი სა-
პატიო ადგილას გადაესვენებინათ. შთამომავლობამ წმინ-
დად უნდა შეინახოს მისი წინაპრის სახელი და მოუ-
როს მათ საფლავებს. არ არის აუცილებელი ძვირფასი
სასაფლაოების აშენება, როგორც ახლა აკეთებს ზოგი-
ერთი, მთავარია საფლავი სუფთად იყოს მოვლილი და
საფლავის ქვაზე მისი სახელი და გვარი ეწეროს, ამით
გვარის ისტორია გრძელდება. ადრე, ხალხი მოუვლელ
საფლავს რომ ნახავდა, მის შთამომავალს გაკიცხავდა და
სოფელში შეარცხვენდა, ახლა ყველას დაავიწყდა ეს
წესი“.

ხალხი მუშაობას შეუდგა. მალე დანგრეული გალავ-
ნის კონტურები გამოისახა, რომლის ნანგრევებში სუ-
როს გაედგა ფესვები და ერთ დროს მჭიდროდ დაწყო-
ბილ ქვებს ერთმანეთისაგან აცალკევებდა.

— არტემ ბიძია ერთი აქეთ მობრძანდით, — გაისმა
ბიჭიკო ბერსენაძის ხმა, რომელიც საფლავის ქვას ათვა-
ლიერებდა, მოთხრილი ბუჩქის ძირს რომ ამოჰყოლო-
და. — „შეიწყალე უფალო სული მონისა შენისა, ნა-
ოსა იორაშვილისა და მეუღლისა მისისა ჯაჯიკისი,
ამინ“. — ამოიკითხა ძველი ქართულით დაწერილი ასო-
ები ბაბუამ და სიხარულით გაებადრა სახე. მან იცნო
მათი საფლავები ვიხაც ობოლი გიგო ერქომამიშვილი
ერთ დროს შეიფარა, უპატრონა და აღზარდა.

ახლა გალავნის მეორე მხარეს ლეონიდე და ნიკო ბა-
ბილოძეები უხმობდნენ ბაბუას, მათ აღმოაჩინეს საფლა-
ვის ქვა წარწერით „ნიკიფორე მგელაძე“ — „ეს კაცი,
რომელმაც მაკვანეთის სკოლა დააარსა, ჩემი მასწავლე-
ბელი იყო, ასეთი ადამიანი დაკარგვის ღირსი არაა,
თქვა ბაბუამ და საფლავის ქვა მიწაში ჩაამაგრა“.

მზე თანდათან უახლოვდებოდა გორმაღალს. ხალხს ამოძირკვეული ბუჩქები, ბარდ-ყვავილი და ფიჩხი შეეზვინა სასაფლაოსაგან ცოტა მოშორებით. სუფთავედებოდა საფლავები, ნელ-ნელა ჩნდებოდნენ მივიწყებული გვერები, მოხუცების თვალწინ ცოცხლდებოდა მათი სახეები.

შუადღეზე ბაბუამ მე, ჩემი ბიძაშვილი ირაკლი, გურამ თენგიშვილი, სერგო და სოლომონ ბაბილოძეები სახლში წაგვიყვანა. დედაჩემს და ბიცოლა ეუუუნას პურმარილი გაემზადებინათ და კალათებში ჩაეწყოთ, დამიანე ბიძია ნატურალურ „იზაბელას“ იღებდა ჭურჭლიდან, რაც გურიაში ისევე სანატრელი გახდა, როგორც ძველი გურული სიმღერა. მარანში „იზაბელას“ არაჩვეულებრივი სურნელი იდგა. სოლომონმა და სერგომ მხარზე მოიგდეს ღვინით სავსე დიდი „ჭარიკები“ და სასაფლაოსკენ გასწიეს. კალათებაკიდებულნი ჩვენც მათ მივყევით. ბაბუამ ირაკლის ჩემოდანი მისცა წამოსაღებად.

სასაფლაოზე სამუშაო თითქმის დაემთავრებინათ. ყველა თავისიანის საფლავს ასუფთავებდა, და საფლავის ქვას ისე სათუთად ასწორებდა, როგორც ავადმყოფის ბალიშს. გიორგი ბაბილოძის საფლავთან გური იდგა და თავთან დარგულ ნაძვს ხმელ ტოტებს აჭრიდა. გიორგის გვერდით გიგო ერქომაიშვილი ესვენა, რომლის თავთან ატმის ხე იყო დარგული, მათ ახლოს ლუკა თოიძე განისვენებდა.

ქალები და ბავშვები სოფლიდან ამოსულიყვნენ, სადილი მოეტანათ და მიწაზე შლიდნენ სუფრას ქანიეთის ციხის გადასახედზე.

სამუშაო დაამთავრეს და სუფრას მიუსხდნენ. რამდენიმე საღმრთოებლოს შემდეგ ბაბუა წამოდგა და საფლა-

ვებისკენ გაემართა, თითოეულ საფლავთან ჩერდებოდა და აცნობდა დამსწრე საზოგადოებას, შემდეგ საფლავზე ჭიქა ღვინოს აქცევდა და ახლა სხვა საფლავთან მიდიოდა. ვინ იცის რამდენი ხანია არ ღირსებიათ ასეთი სტუმრები, ერთ დროს კარგ მასპინძლობას დაჩვეულ წინაპრებს.

გიგოს, გიორგის და ლუკას საფლავს რომ მიუახლოვდნენ, ბაბუამ სთხოვა ირაკლის ჩემოდანი მოეტანა, იქიდან პატეფონი ამოიღო, გიგოს და გიორგის საფლავებს შუა ჩადგა და ზედ 1907 წელს ჩამღერებული ფირფიტა დასდო.

„გიგო ერქომამიშვილო, ერთი ძველი შვიდკაცა თუ ძმა ხარ“, — გაისმა პატეფონიდან და გიგოსა და ლუკას ხმებს აჰყვა გიორგის არაჩვეულებრივად მაღალი და საოცრად ლამაზი ტემბრის გამყივანი.

სიმღერა გუგუნებდა. ხალხი გარინდული უსმენდა ამ საოცარ მომღერლებს. ჩვენგან მარცხნივ ეკალ-ბარდების დიდი ზვინი ტკაცანით იწვოდა. მისი ალი გორმალაღზე მაღლა ასულიყო. მზე გურია-აჭარის მთებიდან გადაგორებულიყო და შავ ზღვაში ნელ-ნელა იძირებოდა. მე იზაბელათი სავსე ჭიქა მეჭირა ხელში და ჭიქიდან გავცქეროდი ჩამავალ მზეს, რომელსაც იზაბელასფერი დასდებოდა. გიგოს, გიორგის და ლუკას საფლავებზე სანთლები ენთო, მათ მშვიდი ძილით ეძინათ, მაგრამ მათი ხმები საუკუნეებს მოარღვევდა და თანდათან შლიდა საზღვარს სიკვდილსა და სიცოცხლეს შორის. გაღმა შემოქმედის მონასტრის თავზე ძველი მგალობლების ვარლამ სიმონიშვილის, ანტონ და დავით ღუმბაძეების აჩრდილები აღმართულიყვნენ და ნაკაშიძის ქედისაკენ იყურებოდნენ. ნაკაშიძის ქედიდან კი სო-

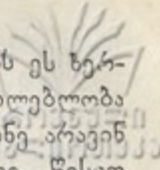
ფელში ნელ-ნელა იღვრებოდა „ძველი შეიღკაცა“, რომელმაც ჯერ ცეცხლის ტკაცანი, მერე ბათუმისაკენ მიმავალი მანქანებისა და ცაში აჭრილი თვითმფრინავებისმაურიც კი დაფარა.

ბიზნისი

როცა მესამე კურსზე გადავედი კონსერვატორიაში, საბჭოთა არმიის რიგებში გამიწვიეს. ბაბუა ძალიან შეაწუხა ამ ამბავმა, შეაწუხა იმიტომ, რომ ფერხდებოდა მთელი რიგი სამუშაო, რომელიც მე და ბაბუამ ჩავიფიქრეთ. ბაბუას ამ დროს მძიმე ოპერაცია ჰქონდა გადატანილი, იფიქრა შეიძლება ცოცხალიც ვეღარ დავხვდეთ, და ითხოვა, იქნებ რამდენიმე წლით გადაუწიოთ გაწვევაო, მაგრამ წესი წესია და მაინც გამიწვიეს.

გამგზავრების წინ გული არ გამიტეხა და მითხრა: ნუ გეშინია, ბაბუ, მე კარგად ვიქნები, ჩამოხვალ და ჩვენს დაწყებულ მუშაობას დავამთავრებთო.

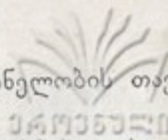
სანამ სამხედრო სამსახურს მოვიხდიდი, არტემს დრო უქმად არ დაუკარგავს. იგი თბილისში ჩამოდიოდა და კონსერვატორიის ფოლკლორის კაბინეტში პროფ. გრიგოლ ჩხიკვაძისა და კახი როსებაშვილის დახმარებით ფირზე სწერდა სიმღერებს. ამ უკანასკნელმა შემდეგში პირველმა გამოსცა საგალობლების კრებული, ჩაწერილი არტემ ერჭომაიშვილისაგან. ჩაწერა ხდებოდა ორ მაგნიტოფონზე შემდეგნაირად: არტემი იმღერებდა პირველ ხმას, რომელიც იწერებოდა ერთ მაგნიტოფონზე, შემდეგ თავისივე ნამღერს ეუბნებოდა მეორე ხმას და უკვე მეორე მაგნიტოფონზე ორი ხმა იყო ჩაწერილი. ხოლო შემდეგ ამ ორ ხმას ბანს ეუბნებოდა და გამოდიო-

და სამხმეიანი სიმღერა ან საგალობელი. ჩაწერის ეს ხერხი თვითონ ბაბუამ მოიგონა. ამ ხერხის აუცილებლობა იმან მოითხოვა, რომ სიმღერების სხვა მცოდნე არაყინ იყო, რომელიც ბაბუას დაეხმარებოდა. ასეთი წესით არტემმა კონსერვატორიის ფოლკლორის კაბინეტისათვის ჩაწერა რამდენიმე ასეული საგალობელი.

როცა სამხედრო ვალდებულება მოვიხადე, ბაბუას ჯანმრთელობა უკვე გატეხოდა. თბილისში ჩამოვიყვანეთ და სამკურნალოდ დავაწვინეთ, მაგრამ ცოტა ხანში მიხვდა, რომ გადარჩენის იმედი აღარ იყო და მითხრა: ბაბუ, სოფელში წამიყვანეთ, სადაც დავიბადე, იქაური წყალი და ჰაერი წამალზე უფრო მომიხდებაო. წავიყვანეთ. მდგომარეობა დღითიდღე უარესდებოდა. ერთ დღით გაიპარსა და მთხოვა, მისთვის ფოტოსურათი გადამეღო. თხოვნა შეევსრულე. თუ ცუდი ფოტო გამოვიდეს, არავის აჩვენოთ, — მითხრა, — საერთოდ, ცუდი ფოტოები არ უნდა შეინახო. ეს ხომ შენი სახეა და ეს სახე მხოლოდ გალამაზებული უნდა დაუტოვო შთამომავლობასო, სურათის გადაღების დროსაც ისეთივე სიკობტავეა საჭირო, როგორც საზოგადოებაში გამოსვლის დროს. შთამომავლობამ ფოტოთი უნდა გაიცნოს თავისი წინაპარი. ეს ნაცნობობა, უნდა ეცადო, რომ სასიამოვნო იყოს და მომავალი თაობა ამაყობდეს თავისი წინაპრის როგორც სასახელო საქმეებით, ასევე კარგი გარეგნობითაცო.

საღამოს ცუდად გახდა. საშინელი ტკივილები სტანჯავდა. ითხოვა, ყველა გასულიყო ოთახიდან ჩემს გარდა. როცა ყველანი გავიდნენ, მთხოვა მაგნიტოფონი მომეტანა და მომესმენინებია მისთვის ფირფიტაზე ჩაწერილი ძველი სიმღერები, რომელიც მან თვითონ გადაწერა

მაგნიტოფირზე ყოველგვარი მოულოდნელობის თავი-
დან ასაცილებლად.

და როცა გაისმა გიგოსა და გიორგის ხმები, არტყვი
გაყუჩდა, თვალები მილულა, სახეზე ღიმილი მოეფინა.
ერთ ადგილას, სადაც ბანის განსაკუთრებული ვარი-
ანტი იყო ჩაწერილი, ბაბუამ მთხოვა, გააჩერე და ეს
ადგილი ერთხელ კიდევ მომასმენინეო. თხოვნა შეევს-
რულე. ნახე, როგორი ბანის ვარიანტი მაქვს ნამღე-
რი, — მითხრა მან, — მაშინ 19 წლის ვიყავი და გიგო
და გიორგი თავისთან მამღერებდნენ ტრიოში. აი ეს ვა-
რიანტი, ბაბუ, არ ჩაგვიწერია და არ დაკარგო. აუცი-
ლებლად გადაიტანე ნოტებზეო.

შემდეგ მეორე სიმღერა მოისმინა, მესამე და ღვინო
მომიტანეო, მითხრა. რამდენიმე კოვზი მოსვა, ძალა
მოიკრიბა და „ბაბუ მე დილამდე ველარ გავატან. მე და
შენ კიდევ დაგვრჩა გაუკეთებელი ბევრი საქმე და თუ
რა საქმე იყო ეს, ამას შენზე კარგად ვერავინ ვერ გაი-
გებს. ახლა მომისმინე, ჩემს ოთახში მეორე მაგნიტო-
ფონი დევს. იქ უჯრაში ფირებია და ამ ფირებზე ჩემი
დასასაფლავებელი საგალობელია ჩაწერილი. როცა
სახლში არავინ იყო, ორი მაგნიტოფონის გამოყენებით
ჩაწერე მთელი „გლოვის წესი“. ძველი ტრადიციისა-
მებრ დასაფლავების დღეს ბევრი სტუმარი მოვა და
მხოლოდ ჩემი ჩამღერებული „გლოვის წესი“ დაუკა-
რით. თუ „გორდელა“ მიმღერებს საგალობლებს, მაგას
რალა აჯობებს. ახლა შენ ამას იმიტომ გეუბნები, რომ
ვიცი, ყველაზე მეტად გამიგებ, რომ არ ვთქვა ახლა, მე-
რე გვიან იქნება და ველარ ვიტყვი. მე კი არ ვკვდები,
მივდივარ. მივდივარ და ცოცხალი ვიქნები შენით. შენ
შეგიძლია მომკლა და შეგიძლია საუკუნეები მაცოცხლო,

ეს დამოკიდებულია იმაზე, თუ გურულ სიმღერებს როგორ მოუვლი და შეინახავ. არაფერზე გული არ მწყდება, გარდა იმისა, რომ ის სამი წელი, ჯარში რომ ვაატარე, რამდენ რამეს მოგცემდა. აფსუს, შევეცადე და მაინც ვერ დავცალე ჩემი ქონება! ძალიან არ მინდა, მაგრამ მაინც მიმაქვს სიმდიდრე იქ, საიდანაც ვერაფრით დააბრუნებ. არა უშავს, მაინც მოვასწარით რალაცის გაკეთება. ასე რომ, ჩემს წინაპრებთან პირნათლად მივდივარ.

ამბობენ, მომაკვდავს თავისი ახლობელი მიცვალებულები ელანდებიანო, მე არავინ არ მომლანდებია. მეხსიერება შემრჩა და შეგიძლია მენდო, რასაც ვამბობ, შეგნებით ვამბობ“. უცებ მან საღვთო სჯულიდან მთელი თავი წაიკითხა რუსულად. მე გაკვირვებული მივჩერებოდი. „გაგიკვირდა განა? ეს პირველ კლასში რომ გვასწავლეს, მერე არ მითქვამს, აგერ 72 წელი გავიდა მას შემდეგ. ხომ გითხარი, მეხსიერება შემრჩა-მეთქი. ჰო, იმას გეუბნებოდი, გახსოვს, მამაჩემი როგორ კვდებოდა? მაშინ მე და შენ ვიყავით მასთან მარტო ოთახში“. და მე გამახსენდა, თუ როგორ დაემშვიდობა გიგო არტემს, თითქოს საიქიოს კი არა, საღმე უცხო ქვეყანას მიემგზავრებოდა: „მივდივარ, ბიჭო, და თქვენ იცით, სიმღერები შეინახეთ. გვარი არ წაშალოთ“,—ესლა თქვა გიგომ და შემდეგ მოჩვენებები დაეწყო.

„გახსოვს, როგორ იმღერა გიგომ ალიფაშა? — დაიწყო ისევ ბაბუამ, — ის მღეროდა და ყურში გიორგი ბაბილოძისა და გიორგი იობიშვილის ხმები ესმოდა. თუ დააკვირდი, სიმღერის დროს ვარიანტებიც კი შეცვალა. ასე ჩაჰყვა გიგოს სიმღერის სიყვარული და ასე მიმყვება მეც, და იცი, მაინცა და მაინც „ალიფაშა“ რატომ დაი-

წყო? ვილაცამ თქვა, აჭარაში, სოფელ ქაქუთში ერთი კარგი ახალი სიმღერა სცოდნიათო. გიგომ წაიყვანა. გიორგი ბაბილოძე და გიორგი იობიშვილი და მიწვედნენ ერთ ქორწილში, როგორც უცხო მგზავრები. მართლაც, ამ ქორწილში იმღერეს უცხო სიმღერა. ეს იყო „ალიფაშა“, ყველა თავის ხმას უსმენდა და როცა სიმღერა რამდენიმეჯერ გაიმეორეს, გიგომ და მისმა მეგობრებმა უკვე ზეპირად იცოდნენ. ასე „მოიპარეს“ ალიფაშა აჭარიდან. როგორ შეიცვალა დრო, ახლა სიმღერის „მოპარვა“ საჭირო აღარაა. პირიქით, ვეხვეწებოდით, თუ კი ვინმე წაიღებდა. შენც ასე მოიქეცი, ვინმესთვის სიმღერის სწავლება არ დაგეზაროს. შენ მარტო არ იქნები, ჯერჯერობით ლადიკო და ნანიო დაგეხმარებიან, მერე შენ თვითონ დაეხმარები სხვას. ბევრი გულშემატკივარი გეყოლება, ხალხი დაგიჭერს მხარს. სიმღერა ხალხის საგანძურია და ხალხი თვითონ არ გაპატიებს მის წახდენას.

შენ მეგობრები გყავს, კარგი მეგობრებიც, ისინი შენი ერთგულნი არიან, ჩვენი სოფლიდან მარტო ნოდარი რად ღირს, ლომჯარია, ან გურამი, გენო, გურგენი, მალხაზი და სხვა ბიჭები, შენთან გაზრდილები. ასეთი ხალხი ცოტაა და ნუ დაკარგავ მათ. პირიქით, მეტი მონახე ასეთი ერთგული ბიჭები. საერთოდ თუ კაცთან მეგობრობა გინდა, მასში მხოლოდ კარგი თვისებები უნდა ექნებო.

შენთან ერთად ჩვენი სოფლელები სწავლობენ კონსერვატორიაში: გენო მუჯირი, თამაზ ანდლულაძე, ჰადრი. დაეხმარე მათ, როგორც შეგიძლია. ჩვენს სოფელში ნიჭიერი ბავშვები იზრდება, ოდესმე ისინიც გვასახელებენ ჩვენ, წინაბრებს“.

ბაბუას ხმა დაუსუსტდა.

აბა ერთხელ კიდევ მომასმენინე ჩემი წინაპრებისა და ჩემი სიმღერები და მეტს აღარ შეგაწუხებთ, — ნითხრა. სიმღერის დროს ის დროდადრო შეაქებდა შემსრულებლებს, თან მეუბნებოდა, აბა ერთხელ კიდევ დააკვირდი და ნოტებზე გადაიტანე, ნახე, როგორი ვარიანტიაო. შემდეგ თანდათან მოუკლო კომენტარებს და როცა ლადიკომ „შავი შაში“ დაიწყო, მივხვდი, რომ ბაბუას იგი უკვე აღარ ესმოდა.

„შავი შაში ჩიო-ოო-და...“ მომესმა ნაცნობი ხმები და მეც იქითკენ მივაშურე, საიდანაც ეს ხმები მოდიოდა. უზარმაზარ დარბაზში ტელევიზორები იდგა. ხალხი დიდი ინტერესით უსმენდა ტელევიზორებს და როცა სიმღერა დამთავრდა, მრავალრიცხოვანმა მაყურებელმა ოვაცია გაუმართა ამ უძველეს ხალხურ სიმღერას და მის შემსრულებლებს — ძმებს: არტემ, ანანია და ვლადიმერ ერჭომაიშვილებს.

ეს იყო მონრეალში, საერთაშორისო გამოფენის დროს საბჭოთა კავშირის პავილიონში, როცა საქართველოს კულტურის დღეებს მიეძღვნა სპეციალური გადაცემა.

იმ დღეებში მრავალი ქვეყნის ტელემაყურებელმა მოისმინა ძმები ერჭომაიშვილების მიერ შესრულებული ხალხური სიმღერები, მოისმინა და ძალიან მოიწონა. ეს ამბავი გაიგეს საქართველოში, გაიგო ვლადიმერმა და ანანიამ, არ გაუგია მხოლოდ არტემს, მაგრამ მან ხომ იცოდა და მტკიცედ სწამდა, რომ ეს სიმღერები სულ მალე იქუხებდა მსოფლიოში.

სიცივემ გამომაფხიზლა მოგონებებიდან. შეუმჩნევ-
ლად დაღამებულიყო. შაშვს დაემთავრებინა ვალობა და
გაფრენილიყო. საფლავებს დავხედე, უნმოდ დავემშვი-
დობე ჩვენებს და გზას ნელი ნაბიჯით გავუყევი სახლი-
საკენ. მივდიოდი და ყურში მესმოდა ბაბუას ხმა: „უკვ-
დავია ქართული სიმღერა ბაბუ, ხომ გახსოვს რომენ
როლანის სიტყვები, ბედნიერია ის კუთხე, სადაც ასეთი
ხალხი ცხოვრობს, ბედნიერია ის ხალხი, ვისაც ასეთი
სიმღერები აქვს“.

1975 წ. სექტემბერი.

სიძველისაგან გაცვეთილი გრამოფონის ფირფიტიდან ჯერ შრიალი ისმის, შემდეგ კი წყვეტილი ფრაზები: „აბა, ერ...ერ...ერ...“ ვასწორებ მემბრანას და ომახიანი შეძახილი მესმის — „აბა, ერთი ხასანბეგურა, წამოიწყე თუ ძმა ხარ“ — და იწყება „ხასანბეგურა“.

ასეთი ვარიანტი ჯერ არ მომისმენია. მომღერლები ხმაშეწყობილად მღერიან. განსაკუთრებით გამოირჩევა „წვრილის“ შემსრულებელი. მას არაჩვეულებრივად მაღალი და საოცარი ტემბრის ხმა აქვს. ტრიოს „გადაძახილი“ ცვლის და ჩემს თვალწინ ცოცხლდება დიდი ხნის წინათ ჩაწერილი ხმები, რომლებსაც მომღერლები თავისუფლად „ახვევენ“. სიმღერა კულმინაციას აღწევს. „წვრილის“ შემსრულებელს მაღალ რეგისტრში შეწყობილად მისდევენ დამწყები და ბანი. შემდეგ სიმღერა ნელდება და უჩვეულოდ მთავრდება: — „ვაშა, გიორგი, ვაშა“ — აღტაცებას ვერ ფარავს (ჩემთან ერთად) ის, ვინც „ხასანბეგურას“ დაწყება სთხოვა მომღერლებს.

ეს ფირფიტა მეტად სქელი და მოუხეშავია. მასზედ გამოსახულია ანგელოზი, ფირფიტის ნომერი, სიმღერის სახელწოდება, შემსრულებელთა ინიციალები და გვარები: გიორგი ბაბილოძე, გიორგი იობიშვილი, გიგო ერქომაიშვილი. თბილისი.

დიდებულად მღერიან. დროთა ვითარებას ვერ წაუშლია მათი ხმის ტემბრი და სილამაზე; თუმცა სიმღერა

ზოგჯერ ძლივს ისმის, მაგრამ საქმის მცოდნე კაცი მაინც ადვილად გაარჩევს იშვიათ ხმებსა და საოცარ სიმღერებს.

ამ მომღერლების შესახებ ბაბუაჩემი ზევოს მამამ ზბდა, თუ როგორ წერგავდნენ, ალამაზებდნენ და აფითებდნენ ისინი გურულ სიმღერებს. მაშინ ჯეროვნად ვერ ვაფასებდი იმ სიტყვებისა და სიმღერების მნიშვნელობას, ახლა კი დავრწმუნდი, რომ ერთი-ორი ათეული წლის შემდეგ ძველი გურული სიმღერები საერთოდ მიეცემა დავიწყებას და მერე გვიანდა იქნება სინანული იმაზე, რომ დროზე ვერ ვუპატრონეთ ხალხის საგანძურს.

ჩვენდა სასიხარულოდ, ზოგიერთმა ოჯახმა შემოინახა გრამოფონის ის ფირფიტები, რომლებზეც ჩაწერილია ძველი ხალხური სიმღერები ზემოთ ხსენებული ანსამბლის შესრულებით.

ამასთან, აღმოჩნდა სხვა ანსამბლის მიერ ჩაწერილი სიმღერებიც, რომლებსაც ასრულებდნენ საქვეყნოდ განთქმული გურული მომღერლები: სამეულ ჩავლეიშვილი, ვარლამ სიმონიშვილი, ალექსანდრე მახარაძე და ლადიკო დოლიძე. იგივე ფირმა ქუთაისშიც იწერდა სიმღერებს.

ეს არის პირველი ფირფიტები, რომლებიც საქართველოში ჩაიწერა. ამიტომ ეს ფირფიტები განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს. რამდენიმე წლის წინ აღდგენილი იქნა ხუხუნაიშვილების მომღერალთა ჯგუფის მიერ ჩაწერილი სიმღერები, რომლებიც ფირმა „მელოდიამ“ გამოსცა. მაგრამ ეს სიმღერები ჩაწერილია მოგვიანებით, 1913 წელს.

ჩემს მიერ ნაპოვნ ფირფიტებზე ჩაწერილია ის ანსამ-

ბლებიც, რომლებიც ძირითადად ქალაქურ მუსიკას ასრულებენ და შედარებით სუსტია. ამიტომ, ვადავწყვიტე, ამჯერად მხოლოდ ამ ორი ანსამბლის სიმღერები აღვადგინო და მათი შემსრულებლები გავაცნო ხალხს.

ჩვენს ოჯახში ბევრი ასეთი ფირფიტა ინახებოდა. არტემ ერქომაიშვილი მათ სათუთად უვლიდა, თვითონაც მუდამ დიდი სიყვარულით ისმენდა და საპატიოსტუმარსაც ამ ფირფიტებს ასმენინებდა.

მაშინ ჯეროვნად ვერ ვაფასებდი მათ მნიშვნელობას, ახლა კი, როცა მათი შეგროვება და აღდგენა განვიზრახე, ჩვენს საოჯახო არქივში მხოლოდ რამდენიმე ცალი აღმოჩნდა.

ამ ფირფიტების აღდგენის იდეა მომაწოდა ჩემმა პედაგოგმა პროფ. შალვა ასლანიშვილმა, რომელსაც მოვასმენინე მაგნიტოფირზე გადატანილი რამდენიმე ძველი გურული სიმღერა ზემოთ ხსენებული ანსამბლების შესრულებით. აღფრთოვანებულმა მეცნიერმა მირჩია ამ უნიკალური ფირფიტების მოძებნა ოჯახებში, არქივებსა და მუზეუმებში, ანსამბლების წევრთა ბიოგრაფიების დაზუსტება ნათესაეების დახმარებით, ფირფიტებზე ჩაწერილი სიმღერების გაშიფვრა და გადატანა სანოტო ფურცლებზე, შემსრულებელთა გვარების აღნიშვნა ხმების მიხედვით, ფირფიტების აღდგენა თანამედროვე ტექნიკის საშუალებებით და მათი გამოცემა ნოტებთან ერთად. თანაც დასძინა: ამ გზით შევადგენთ კრებულს, რომელიც ამ ორი ანსამბლის ისტორიასაც გავაცნობს და ქართველი ერის მუსიკალურ კულტურასაც დიდ სამსახურს გაუწევსო. მართლაც, ეს იქნება ვალის მოხდა გურული ხალხური სიმღერების მოამაგეთა წინაშე, რომელთა ნამოდგაწარსაც მივიწყება ემუქრება. ასე გაცო-

ცხლდებიან დიდებული სიმღერები და მათი შემსრუ-
ლებლები, რომლებიც პატიოსნად ემსახურებოდნენ ქარ-
თველ ხალხს და, დიდი წინაპრების მსგავსად, შემდეგ
უკვალოდ ქრებოდნენ.

შ. ასლანიშვილმა სამართლიანად აღნიშნა ისიც, რომ
რადგან ჩემი თაობის ხალხურ მომღერლებს მიღებული
გვაქვს მუსიკალური განათლება და შესაძლოა, ყური
„გაფუჭებულიც გვქონდეს“, ტემპერირებული წყობის
ინსტრუმენტების მიერ ჩაწერილი სიმღერები მოსალოდ-
ნელია შთამომავლობამ „შეკეთებულად“ მიიჩნიოს და
ეჭვი შეეპაროს მათ ხალხურობაში. ამისათვის გვესაჭი-
როება კრებულები, რომლებიც დაადასტურებენ ხალ-
ხური სიმღერების სიწმინდესა და ხელშეუხებლობას.
მეც სწორედ ამ მიზნით შევუდექი საკმაოდ რთულ საქ-
მეს.

პირველად გურიის სოფლებში, ნაცნობი მომღერლე-
ბის ოჯახებში დავიწყე ფირფიტების შეგროვება, შემდეგ
ტელევიზიით მივმართე მაყურებლებს და მალე მივიღე
წერილები, რომლებიც მატყობინებდნენ ასეთი ფირფი-
ტების არსებობას.

ამ ორი ანსამბლის მონაწილეთა ბიოგრაფიების დად-
გენაში, უპირველეს ყოვლისა, დახმარება ვთხოვე ძველ
ხალხურ მომღერლებსა და ლოტბარებს, რომლებსაც
კარგად ახსოვთ ანსამბლების გამოსვლები და პირადად
იცნობდნენ მათ წევრებს. ასეთები არიან ცნობილი
ლოტბარები, ხელოვნების დამსახურებული მოღვაწეები
ვლადიმერ (ლადიკო) ერქომაიშვილი და ვასილ მახარაძე.
ისინიც მეტად დიდი გულისყურით მოეკიდნენ ამ საქ-
მეს.

მახარაძეში შევადგინეთ „ფირფიტების მაძებარი

ჯგუფი“, რომელშიაც შედიან რესპუბლიკის დამსახურებულ არტისტი, ცნობილი მომღერალი, კრიმანჭულის საუკეთესო შემსრულებელი მიხეილ შავიშვილი, მომღერალი და ძველი ჩანაწერების კოლექციონერი ვახუშტი მიშვილი, ლადიკო ერქომაიშვილი და ამ სტრიქონებას ავტორი.

ვინაიდან ლადიკო ერქომაიშვილს საუკეთესოდ ახსოვს ყველა მომღერალი და ლოტბარი, იცნობს მათ შთამომავლებს, ამიტომ მისი ავტორიტეტი და ცოდნა დიდად გვეხმარება ამ რთული საქმის განხორციელებაში. მან მიგვასწავლა ვისთან გვეძებნა ფირფიტები, ფოტოსურათები და ვისგან შეგვეგროვებინა ცნობები ძველ მომღერალთა შესახებ.

ცნობილი ძველი მომღერლის ნიკოლოზ დოლიძის ვაჟმა ლეომ მამისეული დალუქული სკივრი გახსნა, რომელშიც აღმოჩნდა ერთ-ერთი საუკეთესო ფირმის კარგად შენახული გრამოფონი და რამდენიმე ფირფიტა.

განსაკუთრებით სასიხარულო იყო გრამოფონის აღმოჩენა, ვინაიდან იგი ფირფიტების აღდგენის იშვიათ საშუალებას წარმოადგენს. ეს ფირფიტები გრამოფონისთვისაა გამოშვებული და ამ ინსტრუმენტიდან უფრო სუფთად ჟღერს, ვიდრე თანამედროვე ელექტროსაკრავიდან. ფირფიტები და გრამოფონი ლეო დოლიძემ ლადიკო ერქომაიშვილს გადასცა, რითაც უდიდესი სამსახური გაგვიწია.

და აი, ლადიკო ერქომაიშვილთან ერთად შევუდექი მუშაობას, ვინიშნავ მის ყოველ ნაამბობსა და კომენტარს სიმღერებისა და მომღერლების შესახებ.

კვლავ ნაცნობი შრიალი და წყვეტილი ფრაზები: გიო...გიო...გიო...გიო...“ ისევ ვასწორებ მემბრანას და

ძლივს ვარჩევ „კონფერანსიეს“ უცნაურ ხმას: „გიორგი ბაბილოძე, ძველი კალოს ხელხვაი ბრძანე ერთი“. ეს ივლიანე კეჭაყმაძეა, — მეუბნება ლადიკო „ოდელლო დი-ლო-ვო“, — დაიწყო გიორგიმ და „ნა-ნა-საა-ო“ აპყვა პირველი ხმა და ბანი. ჯგუფი ხმაშეწყობილად მღერის. მას გიორგი ბაბილოძის არაჩვეულებრივად მაღალი და საოცრად ლამაზი ტემბრის „წვრილი“ ამშვენებს, — „ვაშა! გიორგი, ვაშა!“ — სიმღერის დამთავრება გვამცნო ივლიანე კეჭაყმაძემ და ფიქრებში წასულმა ლადიკო ერქომამიშვილმაც დაიწყო:

გიორგი ბაბილოძე მამაჩემზე 5 წლით უფროსი იყო. ეს სიმღერები რომ ჩაწერეს, მაშინ იგი 70 წელს გადაცილებული იქნებოდა და ხომ ხედავ, როგორ უეღერდა ხმა. 96 წლისა გარდაიცვალა და ხმა მაშინაც შესანიშნავად ჰქონდა შენახული. იგი დაიბადა 1835 წელს სოფელ მაკვანეთში (ოზურგეთის მაზრა). მამამისი, ზოსიმე, ყმა ყოფილა. ზოსიმეს ისეთი ძლიერი „გამყივანი“ ჰქონია, რომ ნაცნობები ამბობდნენ: „ზოსიმელას იმისთანა ძლიერი გამყივანი აქვს, ქოთანში რომ ჩასძახოს, ქოთანს გახეთქავს“-ო. ზოსიმეს მეუღლე მასული, გორდელაძის ქალი, სოფ. ლიხაურიდან იყო. მასულის მამა ელიზბარ გორდელაძე მაღალი, ლამაზი გარეგნობის კაცი ყოფილა თურმე. იგი ხშირად მოდიოდა მამაჩემთან, გიგო ერქომამიშვილთან, უკვე ღრმად მოხუცებული, და შვილიშვილს, გიორგის ეჭიბრებოდა „გამყივანის“ შესრულებაში. ელიზბარ გორდელაძე ითვლებოდა სიმღერის კარგ მცოდნედ, ჰქონდა შესანიშნავი „გამყივანი“.

ერთი სიტყვით, გიორგი ბაბილოძის მშობლები და წინაპრები საუკეთესო მომღერლები იყვნენ როგორც დედის, ისე მამის მხრიდან, გიორგის ამათვან დაპყვა

მუსიკალური ნიჭი და ღვთისმომადლებული ხმა. იგი
დღემდე „გამყივანის“ საუკეთესო შემსრულებლად ითვ-
ლება გურიში.

სიმღერა გიორგისათვის გართობა კი არა, ცხოვრების
განუყოფელი ნაწილი იყო. მას სიმღერა ახალგაზრდა
ვაჟის—ვარლამის ტრაგიკულად დაღუპვის შემდეგაც არ
შეუწყვეტია, თუმცა იგი ძველი ტრადიციების მიმდევარ-
ი გახლდათ და გლოვაც საკადრისი იცოდა. როცა ვაჟი
დაასაფლავა, ცოტა ხნის შემდეგ მამაჩემს უთხრა: „ვი-
გოია, ბიჭო, რომ არ ვიმღერო ამით ვარლამას ვერაფერს
ვუშველი და სიმღერას კი ვავნებო“ — მაშინ თვი-
თონ წამოუწყო მამაჩემს სიმღერა. იგი ჩვენი ოჯახის
წევრად ითვლებოდა (გიორგი დედაჩემის ძმა იყო), ამი-
ტომ ჩვენ, ბავშვებს, მის გამოჩენას არაფერი გვერჩივნა.
ერთხელაც არ მახსოვს, ჭიშკართან დაეძახოს, იგი ყო-
ველთვის სიმღერით შემოდისოდა ეზოში. დიდებული ხმა
ჰქონდა. პირდაპირ საოცარია მისი ხმის დიაპაზონი. გი-
ორგის თავისუფლად შეეძლო ემღერა „წვრილი“ უმაღ-
ლეს რეგისტრში. ხოლო, საჭიროების შემთხვევაში,
მშვენიერი დაბალი ბანი ჰქონდა“.

როგორც ლადიკო ერქომაიშვილის სიტყვებიდან ირ-
კვევა, გიორგის სიმღერა მამამ და ბაბუა ელიზბარმა ას-
წავლეს. როცა წამოიზარდა და ოჯახი შექმნა, ახალგა-
ზრდა მომღერალს — გიგო ერქომაიშვილს დაუახლოვ-
და. სიმღერის სიყვარულმა ისინი დაამოყვრა (გიგომ გი-
ორგის და შეირთო ცოლად) და ამის შემდეგ სიკვდი-
ლამდე აღარ მოშორებიან ერთმანეთს. შემდეგ მათ შე-
მოუერთდათ გიორგი იობიშვილი და ნანიკო ბურძგლა,
ხოლო უფრო მოგვიანებით ივლიანე კეჭაყმაძე და ერ-
მილე მოლარიშვილი. შეამხანაგებული ჯგუფი 1860—70

წლებში რეგულარულად მონაწილეობდა როგორც სადღესასწაულო, ასევე სამგლოვიარო და ყველა საკულტო, საწესჩვეულებო პროცესში. ამიტომ მთელს გურიაში პოპულარული გახდა.

ეკლესიაში მათი მონაწილეობით ჩატარებულ წირვას დიდძალი ხალხი ესწრებოდა. სართოდ, მე-19 საუკუნის ბოლოს, აპოლონ წულაძის აზრით, ეკლესიებში ხალხი გალობის მოსასმენად უფრო დადიოდა, ვიდრე წირვის მოსასმენად“ (აბ. წულაძე „ეთნოგრაფიული გურია“).

„გურიაში ხალხური გუნდები ცნობილია მე-19 საუკუნის ორმოცდაათიანი წლებიდან. მაგრამ ისინი როდი წარმოადგენდნენ მჭიდროდ შეკრულ კოლექტივს, ისინი მხოლოდ წლობით თუ არსებობდნენ ან გარკვეული შემთხვევისთვის ყალიბდებოდნენ. ასეთებად მიგვაჩნია: 1) სამუელ ჩავლეიშვილის გუნდი... 2) ერქომაიშვილების ოჯახის გუნდი მოხუცების მონაწილეობით სოფ. მაკვანეთიდან, რომელმაც შემდეგში ცნობილი ლოტბარის, ამჟამად ხელოვნების დამსახურებული მოღვაწის არტემ ერქომაიშვილის გუნდის ბირთვი შექმნა“¹.

დიახ, ზემოთ ხსენებული „ერქომაიშვილების ოჯახის გუნდის“ ისტორია იწყება 50—60-იანი წლებიდან, მაგრამ იგი უკვე მჭიდროდ შეკრულ კოლექტივს წარმოადგენდა. რაც, პირველ რიგში, სიმღერისადმი უსაზღვრო სიყვარულმა, ანსამბლის წევრთა ნათესაობა-მოყვრობამ და ტერიტორიულმა სიახლოვემ (ისინი მეზობლები იყვნენ) განაპირობა. ეს ჯგუფი შემდგომში დიდი გუნდის

¹ ლ. გეგეჭკორი. „ქართული ხალხური სიმღერის ოსტატები, ნაწ. I, თბილისი, გვ. 59, 1954 წ.

ბირთვი ხდება და მისი ისტორია ძმები ერქომაიშვილების მოღვაწეობით გრძელდება, რომელთაგან ერთ-ერთს, ლადიკოს, ახლაც დიდი წვლილი შეაქვს ქართულ სახელმწიფო ხური მუსიკის განვითარების საქმეში.

რაც შეეხება „ჩავლეიშვილის ჯგუფს“, ის ცოტა მოგვიანებით ჩამოყალიბდა (წევრთა ასაკის გამო) და, ერქომაიშვილების ანსამბლისაგან განსხვავებით, მისი წევრები ტერიტორიულმა სიახლოვემ კი არა, სიმღერის დიდმა სიყვარულმა და შესრულების უმაღლესმა დონემ დაახლოვა.

„გიორგი ბაბილოძემ და გიგო ერქომაიშვილმა, — განაგრძო ლადიკომ, — მონაწილეობა მიიღეს არტემ ერქომაიშვილის გუნდში 1927—1929 წლებში გამართულ ოლიმპიადებზე და თავიანთი ხელოვნებით ალტაცებაში მოიყვანეს ქიურის წევრები და მსმენელები.

1931 წლის თებერვალში გიორგი ბაბილოძე იმყოფებოდა თბილისში, სადაც მისი გუნდი ამიერკავკასიის ფესტივალში მონაწილეობის მისაღებად მიიწვიეს. მან ერთხელ კიდევ აღაფრთოვანა მაყურებელი თავისი განუმეორებელი სიმღერით, მაგრამ ეს კონცერტი მისთვის საბედისწერო გამოდგა. უკან დაბრუნებისას მატარებელში გაცივდა და რამდენიმე კვირის შემდეგ ფილტვების ანთებით გარდაიცვალა. დასაფლავებულია მაკვანეთში, ნაკაშიძის ქედის სასაფლაოზე. გიორგი ბაბილოძის შვილებიდან ყველაზე კარგად მღეროდა სილევანი, მაგრამ მამის გარდაცვალების შემდეგ მისი შთამომავლობა, სამწუხაროდ, სასიქადულო წინაპრის გზას არ გაჰყოლია.

ამის შემდეგ გრამოფონზე მოვსინჯეთ შედარებით პატარა ფირფიტა, რომელზედაც ეწერა „ქრისტეშობის დღესასწაულებში სათქმელი სძლისპირი“. კვლავ მოგვეს-

მა ივლიანე კეჭაყმაძის ხმა: „გიგო ერქომაიშვილო, გალობა თქვი ერთი“ და გაისმა ლამაზი ტემბრის: „შო-ვა-ი-ა-ი ა-ა-არს“... მას პირველი ხმით აჰყვა გიორგი ითბიშვილი, ახალგაზრდა არტემ ერქომაიშვილი კი ამჯერად ბანს მღეროდა. საგალობელი უცხოდ და საინტერესოდ ჟღერდა, იგი, სამწუხაროდ, ამ ქანრის ერთადერთი ნიმუში აღმოჩნდა ამ ანსამბლის საფირფიტო რეპერტუარში, საგალობლის დამთავრებაც ისევ ივლიანე კეჭაყმაძემ გვამცნო: „ვაშა, გიგო, ვაშა“.

„მამაჩემი, გიგო ერქომაიშვილი, — დაიწყო ლადიკომ, — ამ ანსამბლის ერთ-ერთი ორგანიზატორი, სულისჩამდგმელი და სიმღერების საუკეთესო შემსრულებელი იყო. იგი დაიბადა 1840 წ. ოზურგეთის მაზრის სოფ. აკეთში და მეტად საინტერესო ცხოვრება განვლო. გიგოს მამას, ივანეს, დედ-მამა ადრე დაეხოცა.

პატარა ივანე ყველას ხიბლავდა თავისი „კრიმანჭულით“. უპატრონოდ დარჩენილი ბიჭი სოფელ ასკანიდან მზითვად გაატანეს ასათიანის ქალს სოფელ აკეთში. იქ აღიზარდა ივანე, დაოჯახდა და სამი ვაჟი შეეძინა: ბეგლარი, მიხეილი და გიგო. ბეგლარი და მიხეილი მალე გარდაიცვალნენ სახადით, მათ ივანე და მისი მეუღლეც ჩქარა მიჰყვნენ და გიგო უპატრონოდ დარჩა. სოფ. მაკვანეთში მცხოვრებმა ჯაჯიკი მგელაძემ ითავა თავისი ერთგული ყმის, ივანეს ვაჟის — გიგოს აღზრდა.

გიგოს მამის ნიჭი დაჰყვა სიმღერაში და ტოლ-მეგობრებში ბადალი არ ჰყავდა. ახალგაზრდა გიგო მოიტაცეს და თურქეთში უნდა გაეყიდათ, მაგრამ პატრონმა დაიხსნა.

გიგო დავაჟკაცდა, გიორგი ბაბილოძეს დაუმეგობრდა და ცოლად მისი და — ეგვიტი შეირთო. სწორედ აქედან

ჩაეყარა საფუძველი მათ ანსამბლს, რომელსაც ახლა
ჯოხმენთ. გიგოს 10 შვილი შეეძინა. ჩვენს ოჯახში ყველა
მოიგროდა, ახლა მარტო მე დაერჩი“-ო, — სინანულთ
დაამთავრა თბრობა ლადიკომ.

„გიგოს წერა-კითხვა ამ სათნო ქალმა, ჯაჯიკმა, ასწავ-
ლა. გიგო სოფელში ნასწავლ კაცად ითვლებოდა და დი-
დი ავტორიტეტით სარგებლობდა, ამიტომ მასთან მნი-
შვნელოვანი საკითხების გადასაწყვეტად ხშირად მო-
დიოდნენ, ხოლო შემდეგ სოფლის მამასახლისადაც აირ-
ჩიეს.

გიგო პატიოსანი კაცი იყო, უყვარდა ოჯახი, მეგობრე-
ბი და სიმღერა. იგი სიმღერის საუკეთესო მცოდნედ
ითვლებოდა და დაუზარებლად ასწავლიდა მოყვარულთ.

მე-19 საუკუნის მიწურულს გიგოს ანსამბლი ძალზე
პოპულარული გახდა. მას იწვევდნენ გურიის სხვადასხვა
სოფლებში, სადაც მათ გარეშე არც ერთი წვეულება და
სახალხო დღესასწაული არ ტარდებოდა.

ანსამბლი თბილისს გაემგზავრა, სადაც ერთ თვეზე
მეტხანს დაჰყო. სწორედ მაშინ ჩაწერეს ეს ფირფიტე-
ბიო, — დასძინა ლადიკომ და მაჩვენა ოდნავ გაყვითლე-
ბული ფოტოსურათი, რომელზეც არტემის ხელით ეწე-
რა ანსამბლის წევრთა გვარები, გადაღების დრო (1907
წ.) და ადგილი (თბილისი). ანსამბლის წევრებთან ერთად
იყო მასიკო სალუქვაძე, კაცი, რომელმაც ამ ანსამბლის
სიმღერებიც ჩააწერინა, მშვენივრადაც უმასპინძლა, მათ-
თან სამახსოვრო სურათიც გადაიღო და ამით ანსამბლის
უკვდავსაყოფადაც დიდი საქმე გააკეთა.

გრამოფონზე ფირფიტა გამოვცვალეთ, კვლავ მოგვეს-
მა: „ აბა, ბიჭებო, ძველი ორირა, თუ ძმა ხარ“ — „ორი-
რაი-ო-რე-რავ-და“ გაისმა გიორგი იობიშვილის „დამწყყ-
5. ა. ერქომაიშვილი

ები“, „წვრილი“ გიორგი ბაბილოძემ უთხრა, ბანი გიგო ერქომაიშვილმა „დააწია“. გიორგი იობიშვილი „დამწყების“ საუცხოო შემსრულებელი იყო. მას სიმღერის თავისებური, ყველასაგან განსხვავებულ მანერა გააჩნდა. აკი ივლიანე კეჭაყმაძემ სიმღერის ბოლოს შესძახა: „ვაშა, გიორგი, ვაშა“. (ივლიანე მხოლოდ იმ მომღერლებს აქებს, რომლებიც სიმღერაში წამყვანნი არიან).

„გიორგი იობიშვილი ფრიად წარმოსადეგი კაცი გახლდათ. — განაგრძო ლადიკომ, — მისი სიმღერა კარგად მახსოვს, დიდებული მომღერალი და სიმღერის მცოდნე იყო. მან დიდი წვლილი შეიტანა გურული სიმღერების განვითარებაში, გიგოს მარჯვენა ხელი გახლდათ, შრომაში მარჯვე, მტერთან უშიშარი და გაჭირვებულთათვის მოწყალე. ხვალ მაკვანეთში წავალთ. გიორგი იობიშვილის ვაჟის — ტელემაკის ოჯახში და ის გვიამბობს მამამისზე“.

ტელემაკ იობიშვილიც კარგი მომღერალია. იგი ჯერ „მასპინძელსა მხიარულსას“ გვთავაზობს და შემდეგ მამამისზე ხალისით გვიყვება:

„გიორგი როსტომის ძე იობიშვილი დაიბადა 1849 წლის 24 მაისს ოზურგეთის მაზრის სოფ. მაკვანეთში. გურიაში მცხოვრები იობიშვილები წარმოშობით რაჭიდან არიან. გადმოცემით, რამდენიმე საუკუნის წინათ ორი ძმა გამოქცეულა რაჭიდან (ვინაიდან ბატონი მოუკლავთ) და გურიაში სოფ. მიქელ გაბრიელში (ახლანდელი „შრომა“) შეუფარებიათ თავი. უფროს ძმას იქაური ქალი შეურთავს და იქვე დასახლებულა, უმცროსი კი სოფ. მაკვანეთში კალანდარიშვილის ქალზე დაქორწინებულა.“

მაკვანეთელი იობიშვილის შთამომავლები იყვნენ ძმები როსტომ და ოთარ იობიშვილები. ოთარის ვაჟი

ეგნატე იობიშვილი ცნობილი მომღერალი იყო (მისი შვილები და შვილიშვილები ახლაც ცხოვრობენ მახარაძესა და მაკვანეთში).

როსტომს შეეძინა 7 შვილი — ორი ქალი და 5 ვაჟი, ყველაზე უმცროსი გიორგი იყო.

როსტომი ადრე გარდაიცვალა და მცირეწლოვან გიორგის მზრუნველობა მისმა ბიძაშვილმა — ეგნატე იობიშვილმა გაუწია. მანვე შეასწავლა გიორგის გურული სიმღერები; შესანიშნავი ნიჭისა და ხმის წყალობით ისე დაოსტატდა, რომ ეგნატე ამბობდა: „მოწაფემ მაჯობა მასწავლებელს“-ო.

გიორგისთან ერთად ეგნატე სიმღერას ასწავლიდა თავის დისწულს — ნანიკო ბურძგლას, რომელიც ლანჩხუთის სოფ. შუხუთიდან ჩამოიყვანა და თავის ახლოს დაასახლა. ასე რომ, გიორგიმ და ნანიკომ ერთად შეისწავლეს სიმღერები ეგნატე იობიშვილისაგან.

გიგომ და გიორგიმ ვინმე სიხარულიძის ოჯახში, ქორწილში მოუსმინეს პირველად გიორგი იობიშვილსა და ნანიკო ბურძგლას, რომლებიც მასწავლებელ ეგნატე იობიშვილთან ერთად ტკბილად აღილინებდნენ სუფრულ სიმღერებს. გიგოს ძალიან მოეწონა ჭაბუკები და გიორგი იობიშვილს ხასანბეგურას დაწყება სთხოვა. გიორგიმ გაბედულად დაიწყო, გიორგი ბაბილოძემ წერილი „დააწია“, გიგომ — ბანი. ახალგაზრდა „დამწყები“ იმდენად განსხვავებულად და თავისებურად მღეროდა „ხასანბეგურას“, ვარიანტებისა და იმპროვიზაციის ისეთი კორიანტელი დააყენა, რომ გიგოსა და გიორგის სიფრთხილის გამოჩენა დასჭირდათ.

სიმღერის შემდეგ მათ აღტაცება ვერ დაფარეს და გადაკოცნეს ეს საოცარი ჭაბუკი, ხოლო მის მასწავლე-

ბელს — ეგნატე იობიშვილს მადლობა უთხრეს ასეთი შესანიშნავი ვარიანტების შესწავლისათვის. ეგნატემ გულწრფელად აღიარა, — „ეს ვარიანტები მე ვარ ამისწავლებია, იგი გიორგის შემოქმედების ნაყოფია“.

იმ დღის შემდეგ გიგო ერქომაიშვილი და გიორგი ბაბილოძე გიორგი იობიშვილის გარეშე აღარ მღეროდნენ. ნანიკო ბურძგლაც მათი მუდმივი თანამგზავრი გახდა. ჯერ კიდევ არასრულწლოვანი გიორგი მოხალისედ ჩაწერილა არმიაში (რომელსაც მაშინ მილიციას უწოდებდნენ). ეს არმია თურქეთის საზღვარზე მდ. ჩოლოქის გასწვრივ იდგა. აქ იგი დაუახლოვდა გურულ მომღერლებს და შექმნეს მომღერალთა ჯგუფი. არმიაში გიორგის უმცროსი ოფიცრის წოდება მისცეს, ხოლო რუსეთ-თურქეთის ომის დროს მამაცობისათვის საბრძოლო „წმინდა გიორგის სისხლის ჯვრით“ დააჯილდოვეს.

შემდეგ გიორგი მაკვანეთში, მამისეულ კარმიდამოში დაბრუნდა და ხელი მიჰყო სოფლის მეურნეობას, აქ იგი დაუახლოვდა გიორგი ბაბილოძეს, გიგო ერქომაიშვილს და შექმნა გურიაში ცნობილი ერთ-ერთი საუკეთესო ტრიო. მალე მათ ნანიკო ბურძგლაც შეუერთდა და ასე ჩაეყარა საფუძველი შემდეგში ცნობილ ანსამბლს. გიორგი სიცოცხლის ბოლომდე მონაწილეობდა ანსამბლის ყველა გამოსვლაში.

გიორგი იობიშვილი გარდაიცვალა 1933 წლის თებერვალში. დასაფლავებულია სოფ. მაკვანეთში.

ამ ანსამბლის განუყოფელი წევრი იყო ნანიკო ბურძგლაც, რომლის შესახებ ცნობები მოგვაწოდა მისმა შვილიშვილმა შალვა თოიძემ:

„ნანიკო გაბრიელის ძე ბურძგლა დაიბადა 1855 წელს. სოფ. შუხუთში. მშობლები ადრე გარ-

დაეცვალა და პატრონად გამოუჩნდა ბიძა, — ლედის ქმა, ეგნატე იობიშვილი, რომელმაც იგი ჩამოასახლა სოფ. მაკვანეთში, სადაც ნანიკო დაუახლოვდა გიგო ერქომაიშვილს, გიორგი იობიშვილს და სიკვდილამდე არ მოსცილდებიან ერთმანეთს, როგორც აღვნიშნეთ, მათ სიხარულიც ქორწილში გაიცინეს იგი. გიორგი იობიშვილის „გამოცდის“ შემდეგ მისმა მასწავლებელმა — ეგნატემ „შეიდგაცა“ წამოიწყო. მას გიორგი ბაბილოძემ და გიგო ერქომაიშვილმა „დაუმშვეენეს მხარი“, მაგრამ ტრიო დამთავრდა და „გადაძახილში“ „გამყივანის“ შემსრულებელი თითქოს არავინ ჩანდა. გიორგიმ ამოისუნთქა, შეისვენა და ის-ის იყო მოემზადა, სიმღერა „გადაძახილშიაც“ გაეგრძელებინა, რომ გაისმა წკრიალა „გამყივანი“ ეს იყო ნანიკო ბურძგლა. მშვენიერი ტემბრის ხმამ დიდი სიამოვნება მოჰგვარა იქ მყოფთ, ხოლო გიგომ და გიორგიმ შეიძინეს მეორე „გამყივანი“, რომელიც ორპირულ სიმღერებში დაეხმარებოდათ. ნანიკო გონებაგამჭრიახი კაცი იყო, ამასთან ენაწყლიანი, ხუმარა, მშრომელი გლეხი და კარგი მომღერალიც. მას დიდი დიაპაზონის ხმა ჰქონდა და ანსამბლში როგორც პირველ ხმას, ისე „გამყივანს“ ასრულებდა, რითაც ორპირულ სიმღერებში გიორგი ბაბილოძეს ენაცვლებოდა, ხოლო გადაძახილში ხშირად ბანსაც მღეროდა.

ნანიკო 1922 წელს ყველაზე ადრე გარდაიცვალა. დასაფლავებულია სოფ. მაკვანეთში“.

„მისმა მეგობრებმა მეტიხმეტად მტკივნეულად განიცადეს ნანიკოს დაკარგვა, — ჩაერია საუბარში ლადიკო. ჯერ ერთი, იგი ითვლებოდა ოჯახის წევრად და მეგობრად, და, რაც მთავარია, სიმღერის საუკეთესო შემსრულებლად, ამიტომ ძალიან გაუჭირდათ უიმისოდ.

გიგო ერქომაიშვილი, გიორგი ბაბილოძე, გიორგი იობიშვილი და ნანიკო ბურძგლა, რომლებიც მეზობლად ცხოვრობდნენ, სულ ერთად იყვნენ. ჭირი და ლხინი მათ განუყოფელი ჰქონდათ. ყანაც საზიაროდ აეღოთ და ცხენ-დია, სულ ერთად მუშაობდნენ. მუშაობისა და შესვენების დროს ან სიმღერებს სწავლობდნენ, ან იმეორებდნენ. ერთხელ თურმე გიგო სურებში ყოფილა წასული რამდენიმე დღით. იქ შეუსწავლია „ზარმელის“ ნაღური, რომელსაც „ღურღულიას“ ეძახდნენ. გიგომ ეს ნაღური ყანაში მუშაობის დროს ასწავლა ამხანაგებს. იშვიათი შემთხვევა იყო, რომ ამ ოთხეულს მარტო ემუშავა. ხალხი ბაბილოძის „გამყივანს“ რომ გაიგონებდა, თავიანთ ყანებს ტოვებდა და მომღერლებს უერთდებოდა. თუ სამუშაოს ადრე მორჩებოდნენ, მეზობელ ყანაში გადავიდოდნენ და იმასაც გათოხნიდნენ, ოღონდ სიმღერა არ შეწყვეტილიყო.

სოფელში მათ დიდად აფასებდნენ. ვინმეს სტუმარი რომ ეწვეოდა, მასპინძელი, თუ ყველას ვერ იპოვნიდა, ერთ-ერთ მათგანს მაინც მოიპატიებდა, როგორც საპატიო კაცს.

ერთი სიტყვით, მტკიცე მეგობრობა აკავშირებდათ ანსამბლის წევრებს და ამიტომაც განიცადეს ასე მძიმედ ნანიკოს დაკარგვა. მაგრამ ნანიკო სიკვდილის შემდეგაც მოზიარედ ითვლებოდა, შემოდგომაზე მეგობრები თავის წილ მოსავალს მის ოჯახს უყოფდნენ, შემდეგ ნაღს იწვევდნენ და ზამთრისათვის შეშას უზიდავდნენ. კალანდაზე კი მის ოჯახში „აგუნას“ დაიძახებდნენ, სადღეგრძელოებსა და სიმღერებს მოჰყვებოდნენ“.

ისევ ვუსმენთ ფირფიტებს: „ე-იდა, ე-იდა“, — ისმის ძველი გურული „მგზავრული“ დოლის თანხლებით. მომ-

ღერალთა შორისაა ერმილე მოლარიშვილი, რომლის შესახებ ცნობები მისმა შვილებმა თამარ და შალვა მოლარიშვილებმა მოგვაწოდეს:

„ერმალოზ (ერმილე) მაქსიმელის შვილი დაიბადა 1860 წელს ოზურგეთის მაზრის სოფელ ბოხვაურში. სიმღერები პატარაობიდანვე შეისწავლა სამუელ ჩავლეიშვილისა და ვარლამ სიმონიშვილისაგან, ხოლო დაოსტატდა გიგო ერქომაიშვილთან. რომელმაც ანსამბლში მიიყვანა. ერმილეს თავდავიწყებამდე უყვარდა სიმღერა, ჩონგურსა და დოღზე შესანიშნავად უკრავდა. ნადურების კარგი მცოდნე იყო, ძლიერი ხმა ჰქონდა და კარგადაც ასრულებდა ნადურებში „შემხმობარს“. „ერმილეს შეხმობას რომ გვევიგონებ, ერთიორად მემატება ძალა“-ო, უთქვამს გიორგი ბაბილოძეს.

ერმილე მოლარიშვილი თვითონაც ასწავლიდა სიმღერებს. და ყოველთვის გამართული გუნდები ჰყავდა, რომლებიც დიდი წარმატებით გამოდიოდნენ მთელს გურიაში.

ერმილე მოლარიშვილი გარდაიცვალა 1950 წელს. დაკრძალულია სოფ. ბოხვაურში“.

ანსამბლის სული და გული ყოფილა ივლიანე ყაფლანის ძე კეჭაყმაძე, არაჩვეულებრივი იუმორით დაჯილდოებული, სიმღერის ჩინებული მცოდნე, ყველა ხმის შემსრულებელი, ყველა კარგი ღონისძიების წამომწყები, ხალისიანი და უცვლელი „კონფერანსიე“. იგი დაიბადა 1845 წელს ოზურგეთის მაზრის სოფ. კვირიკეთში. დაამთავრა სოფლის სამრევლო სკოლა და შეუდგა სიმღერების შესწავლას, რომლისადმი დიდი სიყვარული პატარაობიდანვე გამოამჟღავნა. სიმღერის სიყვარულმა იგი გიგო ერქომაიშვილთან მიიყვანა. გიგოსა

და გიორგი ბაბილოძეს ძალიან მოეწონათ ეს მხიარული ახალგაზრდა, რომელიც პირდაპირ „სულში უძვებოდა ყველას“, დამეგობრდნენ და სიკვდილამდე აღარ დაშორებიან ერთმანეთს.

„ბაბუაჩემი, — იგონებს ივლიანეს შვილიშვილი სევერიან კეჭაყმაძე, — სოფლის მეურნეობას მისდევდა, გლახიკაცი იყო, მაგრამ გამჭირახი გონება და მახვილი ენა ჰქონდა. ხალხი მას რიდიტა და დიდი პატივისცემით ეპყრობოდა. სოფელ შემოქმედის მამასახლისად აირჩიეს. ბავშვებს პატარაობიდანვე გვინერგავდა სიმღერის სიყვარულს. შვილებსა და შვილიშვილებს ხშირად გვიან ღამემდე გვაძეცადინებდა. ოჯახური ანსამბლიც კი შექმნა, რომელიც დიდი პოპულარობით სარგებლობდა.

აპოლონ წულაძემ და ივლიანემ თავისი ანსამბლის დახმარებით „გურული დატირება“ და „ზარი“ ჩააწერინეს მწერალ შალვა დადიანს.

ივლიანე კეჭაყმაძე გარდაიცვალა 1947 წლის ოქტომბერში, მის დასაფლავებას დიდძალი ხალხი დაესწრო და, ტრადიციისამებრ, ძველმა მომღერლებმა „ზარით“ დაიტირეს. ვერ დაიტირა მხოლოდ გიგომ, რომელიც თვითონ სიკვდილის პირას იყო და არც შეატყობინეს მისთვის საყვარელი ივლიანეს დაკარგვა. ივლიანეს გამოსათხოვარი ლექსი მიუძღვნა არტემ ერჭომაიშვილმა. შემდეგ, მანვე ვ. სიმონიშვილთან და დიმიტრი პატარავასთან ერთად „ზარით“ გააცილა მისი ცხედარი. ივლიანე დასაფლავებულია სოფ. კვირიკეთის სასაფლაოზე“.

ანსამბლში ყველაზე ახალგაზრდები იყვნენ ლუკა თოიძე და არტემ ერჭომაიშვილი.

„ლუკა თოიძე — იგონებს ლადიკო ერჭომაიშვილი, — კარგი მომღერალი და წარმოსადეგი ვაჟაკი იყო.

იგი დაიბადა 1883 წელს ლატაკი გლეხის ივანე თოიძის ოჯახში. უსახსრობის გამო სკოლაში არ უსწავლია. მას ბავშვობიდანვე კარგი მუსიკალური მონაცემები აღმოაჩნდა. სიმღერის სიყვარულმა იგი გიგო ერქომაიშვილთან მიიყვანა. გიგომ სიმღერები შეასწავლა ლუკას, რომელიც შემდეგ დაუმოყვრდა (ცოლად მისი ქალიშვილი ანეტა შეირთო) და სამუდამოდ დაუკავშირდა ერქომაიშვილების ოჯახს.

ლუკა თავის შვილებსაც უნერგავდა სიმღერის სიყვარულს. მან შესანიშნავი ოჯახური გუნდი ჩამოაყალიბა. სუფრაზე სიმღერის დაწყებას იშვიათად მოასწრებდა ვინმე. ამასთან იგი იყო განთქმული თამადა, ოჯახური ტრადიციების დიდი მცოდნე და მიმდევარი, სოფელში ჭკუასაკითხავი კაცი, ყველა სადავო საქმის მომრიგებელი, ნადის დროს კარგი „შემხმობარი“, სიმღერასა და შრომაში დაუღალავი, კარგი ხელოსანი და ხურო. „ლუკა შემხმობარია და შემხმობარევით სწორი ხეების გამოთლა იცის“-ო, — ხუმრობით იტყოდა ხოლმე ივლიანე კეჭაყმაძე. ლუკა კარგა ხანს მუშაობდა მწყემსად. კარგი ცხენოსანიც გახლდათ და მთელი დასავლეთ საქართველო მოვლილი ჰქონდა. ყველგან სიკეთესა და სიმღერას თესავდა. თავისუფალ დროს ან თვითონ სწავლობდა სიმღერას, ან სხვას ასწავლიდა.

ლუკა თოიძე გარდაიცვალა 1961 წ. მის დაკრძალვაზე მოვიდნენ ძველი თაობიდან შემორჩენილი მომღერლები, რომლებმაც ძველი მომღერლის პატივსაცემად „გლოვის წესი“ შეასრულეს. მათ შორის იყვნენ: არტემ, ანანია და ლადიკო ერქომაიშვილები, ილარიონ სიხარულიძე, დომენტი ქარჩავა, ვარლამ ვაშალომიძე, ძმები აროშიძეები და სხვები“.

გრამოფონზე ახმიანდა „ჩვენ მშვიდობა“. „დააკვირ-
დი ბანის შემსრულებელს“, — მითხრა ლ. ერქომაიშვილ-
მა, სიმღერა გიორგი იობიშვილმა დაიწყო, მოძახილი ვი-
გომ უთხრა და მათ ლამაზი ტემბრის მქუხარე ბანი აქცე-
ვა. „ეს არტემია, — თქვა მან — მათ შორის იგი ყველაზე
ახალგაზრდა იყო, შემდეგში მანვე განავითარა გურული
სიმღერებისა და ამ ანსამბლის ტრადიციები. ანსამბლი იმ
დიდი გუნდის ბირთვად იქცა, რომელმაც ფართო აღიარება
პოვა.

არტემ ერქომაიშვილი დაიბადა 1887 წლის
24 ოქტომბერს სოფელ მაკვანეთში. დაამთავრა სოფლის
ორკლასიანი სკოლა და ოჯახის ხელმოკლეობის გამო
სწავლის გაგრძელება ვერ შეძლო. არტემს ადრეიდანვე
გამოაჩნდა არაჩვეულებრივი მუსიკალური მონაცემები
(აბსოლუტური სმენა და მეხსიერება. მთელი თავისი მო-
ღვაწეობის განმავლობაში კამერტონი არ უხმარია) და
ბავშვობიდანვე შეისისხლხორცა ყველა გურული ხალხუ-
რი სიმღერა, რომელიც გიგო ერქომაიშვილის ოჯახში ეს-
მოდა. მისი პირველი მასწავლებლები იყვნენ მამამისი
გიგო და ბიძა გიორგი ბაბილოძე.

ახალგაზრდა არტემი გაიცნო იმ დროს ცნობილმა მგა-
ლობელმა მელქისედეგ ნაკაშიძემ. იგი აღტაცებაში მოი-
ყვანა არტემის ხმამ, მუსიკალურმა მონაცემებმა და ვი-
გოს სთხოვა ყმაწვილი მისთვის მიეზარებინა გალობის
შესასწავლად.

არტემი გულმოდგინედ შეუდგა ნაკაშიძესთან მეცა-
დინეობას და სამი წლის განმავლობაში მისგან 2000-მდე
საგალობელი შეისწავლა.

თავის წერილში „ჩემი ცხოვრების გზაზე“ („ლიტერა-
ტურული გაზეთი“, 2 აპრილი, 1954 წ.) არტემი წერს:

„1911 წელს გამაგზავნეს სიმღერა-გალობის მასწავლებ-
ლად სენაკის მაზრაში (ახლანდელი ცხაკაიას რაიონი) იქ
დავყავი 1917 წლამდე. შემდეგ ვადმოვედი გურიაში და
დავიწყე სიმღერის მასწავლებლობა“.

სამეგრელოდან დაბრუნების შემდეგ მამამ მას მიან-
დო თავისი ანსამბლის ლოტბარობა, რომელსაც არტემი
1925 წლამდე ხელმძღვანელობდა.

1925 წელს ბათუმში სანაპიროს მტვირთავმა მუშებმა
არტემი გუნდის ლოტბარად მიიწვიეს. შემდეგში ეს გუნ-
დი, რომელშიც მონაწილეობდნენ მოხუცები: გიგო, გი-
ორგი და თავისი ძმები, ერთ-ერთი მოწინავე გახდა.

ლ. გეგეჭკორი თავის ნაშრომში „ქართული ხალხური
სიმღერის ოსტატები“ (გვ. 74) წერს: „1927 წ. ქ. ქუ-
თაისში, ორპირის ქუჩაზე, ცირკის შენობაში, გაიმართა
გუნდების შეჯიბრება — მხატვრული თვითმოქმედების
პირველი ოლიმპიადა; საქართველოს გუნდების ამ შე-
ჯიბრებაში მონაწილეობდა ბათუმის მტვირთავთა გუნ-
დიც არტემ ერქომაიშვილის ხელმძღვანელობით. ხალხუ-
რი სიმღერის სწორად ვადმოცემამ და ოსტატურად შეს-
რულებამ ეს გუნდი მოწინავეთა რიგებში დააყენა. გუნდს
ერგო პირველი ჯილდო და ფულადი საჩუქარი. შეჯიბრე-
ბის ყიურის მონაწილემ კომპოზიტორმა მელიტონ ბა-
ლანჩივაძემ, პრესის წარმომადგენლებთან საუბრის დროს,
განსაკუთრებით აღნიშნა ამ გუნდის მიღწევები.“

1929 წ. გუნდმა მონაწილეობა მიიღო საქართველოს
II ოლიმპიადაში, სადაც პირველი ჯილდო დაიმსახურა.
დეკემბერში, სხვა გუნდებთან ერთად, ბათუმის გუნდიც
იქნა მიწვეული ლენინგრადში. იქ პროფესორმა კუმნა-
რიოვმა აღტაცება გამოთქვა ქართული სიმღერის გამო...

გურულ სიმღერებს მსმენელები და განსაკუთრებით

მუსიკოსები განცვიფრებაში მოჰყავდა. გასაკვირიც არ არის, ისეთი დახლოვნებული ოსტატის ხელში, როგორც არტემ ერქომაიშვილია, გურული კილოები რომ ზედმიწევნით კარგად იყო გადმოცემული.

ამის შემდეგ გუნდი მოსკოვს ეწვია და იქ მრავალი კონცერტი გამართა. მოსკოვიდან ხარკოვში გამოიარა და ხანგრძლივი მოგზაურობის შემდეგ 1930 წლის თებერვალში საქართველოში დაბრუნდა.

ამავე წლიდან გუნდი ბათუმის ქალაქის საბჭოს განკარგულებაში გადავიდა. 1934 წ. არტემ ერქომაიშვილის ხელმძღვანელობით გუნდი მონაწილეობდა სიმღერისა და ცეკვის ამიერკავკასიის მესამე ოლიმპიადაში, სადაც სიმღერის შესანიშნავი შესრულებისათვის მაღალი შეფასება მიიღო, 1935 წ. მონაწილეობდა რადიოფესტივალის საკავშირო გადაცემაში, სადაც მაღალი შეფასება დაიმსახურა. და ამავე წელს კონცერტებით საქართველოს სხვადასხვა რაიონები შემოიარა.

1936 წლიდან ამ გუნდს „აჭარის სახელმწიფო ეთნოგრაფიული გუნდი ეწოდა. იგი 1937 წ. წარსდგა მე-4 და 1938 წ. მე-5 რესპუბლიკურ ოლიმპიადებზე, სადაც არწყინვალე გამარჯვება მოიპოვა.

1940 წლის ზაფხულში გუნდმა კონცერტები გამართა თბილისში, გორში, ბორჯომში, ხაშურში, აბაშაში, ზესტაფონში, ცხაკაიაში, სოხუმში, ქიათურასა და წყალტუბოში. ხალხი ყველგან აღტაცებით ხვდებოდა გუნდის გამოსვლებს.

ომის მძიმე წლებში არტემ ერქომაიშვილი თავისი გუნდით უსასყიდლოდ მართავდა კონცერტებს როგორც სამხედრო ნაწილებში, ისევე ჰოსპიტლებსა და სხვაგან, რისთვისაც დიდ მადლობას იმსახურებდა.

აქარის სიმღერისა და ცეკვის გაერთიანებულ გუნდს, არტემ ერქომაიშვილის ხელმძღვანელობით უდიდესი წარმატება ხვდა წილად მე-6 რესპუბლიკურ ოლიმპიადაზე 1949 წ. გუნდი მაყურებელთა წინაშე საინტერესო პროგრამით წარსდგა, რომელიც სსრ კავშირის სახალხო არტისტმა — რეჟისორმა არჩილ ჩხარტიშვილმა დადგა. გაერთიანებულ გუნდში მონაწილეობდნენ ბათუმის, ქედის, ხულოს, ქობულეთისა და ბათუმის რაიონების სიმღერისა და ცეკვის ანსამბლები (ქორეოგრაფი ალექსანდრე ჯიჯეიშვილი).

ვარლამ სიმონიშვილის გარდაცვალების შემდეგ, არტემ ერქომაიშვილს იწვევენ მახარაძის რაიონის სიმღერისა და ცეკვის ანსამბლის ხელმძღვანელად. ეს ანსამბლი 1951 წ. მე-7 რესპუბლიკურ ოლიმპიადაზე ბრწყინვალედ გამოვიდა და უმაღლესი შეფასება დაიმსახურა. (ანსამბლის ქორეოგრაფი ხელ. დამს. მოღვაწე გიორგი სალუქვაძე).

არტემ ერქომაიშვილი ცნობილია როგორც თვითმომქმედი კომპოზიტორიც. მისი სიმღერები ისეა გაყვნილი გურული კოლორიტით, რომ იგი ხალხურ სიმღერებში გაითქვიფა და რჩეული გურული სიმღერების გვერდით დგას. ასეთებია: „პატარა ქართველი“, „ჩემი ბედი“ (სახუმარო), „სხვადასხვაგვარი სიყვარული“, „სიმღერა სამშობლოზე“, „მუშის სიმღერა“, „სიმღერა გურიაზე“ და სხვ.

განსაკუთრებით აღსანიშნავია არტემ ერქომაიშვილის ღვაწლი ძველი სიმღერებისა და საგალობლების აღდგენა-ჩაწერაში. იგი შემაერთებელი ხიდი აღმოჩნდა ძველსა და ახალ თაობებს შორის. მან, როგორც საგალობლების უკანასკნელმა მცოდნემ, პროფ. გრიგოლ ჩხიკვაძესა და

კაზი როსებაშვილს კონსერვატორიის ფოლკლორის კა-
ბინეტში ჩააწერინა რამდენიმე ასეული სიმღერისა და
საგალობლის დღემდე უცნობი ვარიანტები ამ უკვანახელ-
მა არტემისეული საგალობლების ორი კრებულში გამოსცა
უკვე.

1951 წ. არტემ ერქომაიშვილს მიენიჭა საქ. სსრ ხე-
ლოვნების დამსახურებული მოღვაწის წოდება.

იგი გარდაიცვალა 1967 წლის 2 თებერვალს. დასა-
ფლავებას (გაასვენეს მახარაძის სახელმწიფო თეატრი-
დან) დიდძალი ხალხი დაესწრო. დასაფლავებაზე ტრადი-
ციისამებრ შესრულდა სამგლოვიარო საგალობლები ძვე-
ლი მომღერლებისა და ანსამბლ „გორდელას“ შესრუ-
ლებით.

დასაფლავებულია სოფ. მაკვანეთში თავისი საყვარე-
ლი მომღერლების გიგოს, გიორგისა და ლუკას გვერ-
დით.

„ფირფიტების მაძებართა ჯგუფი“ მანქანით ნელა
მიუყვება აღმართს ზემო აკეთისკენ. მანქანაში სამნი
ვისხედით: რეზო რამიშვილი (მძღოლი), მიხეილ შავი-
შვილი და მე. რომ არ მოგვეწყინა, რეზო გურულ სიმღე-
რებს გვთავაზობდა და დროდადრო მიხეილი იგონებდა
ეპიზოდებს ძველი გურული მომღერლების ცხოვრები-
დან. გზადაგზა ვეწვიეთ სხვა სოფლებსაც — აკეთს, ატა-
ნას, ძიმითს, ლანჩხუთს, სადაც მიხეილ მორჩილადე მო-
ვინახულეთ.

მიხეილი ცნობილი მომღერლის — ილიკო მორჩილა-
ძის ვაჟია. მიხეილის დედამ, ქალბატონმა ლიდამ, ჩვენი
სტუმრობის მიზეზი რომ შეიტყო, სინანულით თქვა:
„კაი ხანია, ნენა, აქანე გურული სიმღერა არ გამიგო-
ნია, — ადრე, ვინც მომღერალი იყო, ყველა ჩვენთან

მეიყრიდა თავს. ჩემს ილიკოსთან მოდიოდნენ ჩოხატაუ-
რიდან და ოზურგეთიდანაც კი: სიმონიშვილი, ბერძენი-
შვილი, ჩავლეიშვილები, ერქომაიშვილები და სხვები. ჩამევიდოდნენ და დარჩებოდნენ ჩვენთან რამდენიმე
დღეს. რამდენჯერ თავზე დაგვეთენებია სიმღერაში ისე,
რომ ვერც შეგვიტყვია. ჩემი ილიკო თავისი გუნდის წევ-
რებს მეიყვანდა და იყო ერთი შეჯიბრი — ეპ, რა ხალ-
ხი და სიმღერები მახსოვს, — ამოიოხრა ილიკო მორჩი-
ლაძის მეუღლემ და თან რაღაც ფუთა მომაწოდა.

ფუთაში ილიკოს ხელით დაწერილი სიმღერების
ტექსტები, საკუთარი ლექსები და ფოტოსურათები აღ-
მოჩნდა. ფოტოებიდან ძველი მომღერლები გვიმზერდ-
ნენ, ერთ-ერთ ფოტოზე კი სრულიად ახალგაზრდა, დღეს
უკვე სახელოვანი კომპოზიტორი შალვა მშველიძე იყო
აღბეჭდილი, რომელიც ფილფონოგრაფით ილიკო მორ-
ჩილაძისა და მისი ჯგუფის წევრებისაგან სიმღერებს
იწერდა.

გადავათვალე რე ილიკო მორჩილაძის ხელით დაწე-
რილი მისი სასიმღერო რეპერტუარი, რომელსაც ასეთი
სათაურები აქვს: „კირკანტელი“, „ჩამარყუებული“ და
„ფიფურიანი სამი კაცის ხმა“.

ქალბატონმა ლიდამ გადმოგვცა ეს ძვირფასი ჩანაწე-
რები და თან სუფსაში ივანე ჩხაიძესთან გაგვეზავნა:
იმასაც ექნება რამეო.

სუფსაში უმაღვე მიგვასწავლეს ივანე ჩხაიძის ადგილ-
სამყოფელი.

ენაწყლიანი მოსაუბრე აღმოჩნდა ჩვენი მასპინძელი:
„96 წლის გავხდი ივნისში. ათასი ამბის მომსწრე ვარ.
კიდო უკეთესს მოვესწრები, თვალს არ მაკლია და ყურს,

მარა იმისთანა სიმღერებს, ბაბუაშენ არტემთან რომ
მიმღერია, ველარ მოვესწრები.

ვისთან არ მიმღერია; ბესონია ინწკირველთან, ალექ-
სანდრე მახარაძესთან, ვარლამ სიმონეშვილთან, ილიკო
ხომერიკთან, ლადიკო დოლიძესთან, ლადიმე ბერძენი-
შვილთან, რუბენა ვასაძესთან, ილიკო მორჩილაძესთან,
გიორგი ბაბილოძესთან, გიგო ერქომაიშვილთან, ილა-
რიონ ჩავლეიშვილთან და სამუელ ჩავლეიშვილთანაც კი
მიმღერია. იცით, სამუელი ვინ იყო? — არ იცით: გური-
ის ბულბული, მაქფერი პირველი ხმა არ დაბადებულა,
აქედან რომ ხმას ამოუშვებდა (საჩვენებელი თითი დაი-
ღო ყელზე) გეგონებოდა ხრინწიანი ხმა აქვსო, მარა
ბაგეს რომ გამოცდებოდა მისი ხმა, თაფლი, შაქარი და
კამფეტი რომ აურიო ერთმანეთში, იმნაირი ხმა ჰქონდა.
მაგის დაღლა არ იყო. სამი დღე ქეიფით და სიმღერით
გადაუბია ერთმანეთზე, ხმას ბზარიც არ დატყობია, სიმ-
ღერას ორჯერ ერთნაირად არ გვიმეორებდა. როცა სხვა
შეასწავლიდა თავის ხმას, მოსწავლის გასაკვირველად
თითონ სულ სხვანაირად იმღერებდა მერე. ავად რომ გახ-
და, სანახავად მივედით; მე, ვარლამი, სამველა ჩხიკვი-
შვილი, გალაკტიონ თალაკვაძე, აკაკი ბასილაშვილი, გიგო
მგელაძე და ნიკიფორე ჩავლეიშვილი. სამუელმა სუფ-
რასთან მისვლა მოითხოვა. შევასრულეთ. დაჯდა ჩვენთან
ეს მომაკვდავი კაცი. ახალუხის გახსნილი საყელო შეიფ-
რა, სუფრაზე არ იკადრა ისე დაჯდომა, თითონ წამოგვი-
წყო სიმღერები. ხმა ისე უქდერდა, როგორც ახალგაზრ-
დას, გაიხარა და გაგვახარა, ბევრი სიმღერა იმღერა, და
ლამდე არ გაგვიშვა. იმის მერე ცოცხალი აღარ გვინახავს.
თავისივე ეზოში დაასაფლავეს. სამი დღის შემდეგ ავე-

დით საფლავზე და ვუმღერეთ ცრემლნარევი ხმებით. ასე
დაგვიბარა სამუელმა.

ახლა მე თქვენ ვაგატანთ ფირფიტას, სამუელის წამ-
ღერს. თქვენ იცით, როგორ გაუფრთხილდებით. თუ გაა-
ცოცხლებთ იმ ხალხს, ამას რაღა სჯობია, ისინი მარადიუ-
ლი სიცოცხლის ღირსნი არიან. სამუელ ჩავლეიშვილის
შესახებ სხვა ცნობებს მისი შვილიშვილი, დავითი მოგა-
წვდით“.

შემდეგ ვეწვიეთ დავით ჩავლეიშვილს, რომელმაც
გვიამბო:

„სამუელ დავითი ს ძე ჩავლეიშვილი
დაიბადა 1857 წელს ასკანის თემის სოფელ თქროსქედში.
სამუელის მამა — დავითი თავად მაქსიმელაშვილის ყმა
ყოფილა.

სამუელ ჩავლეიშვილმა ასკანის ორკლასიანი სკოლა
დაამთავრა, მაგრამ უსახსრობის გამო სწავლა ველარ
გააგრძელა.

თავადი სამუელ მაქსიმელაშვილი სიმღერის დიდი
მოყვარული და მცოდნე ყოფილა. მისი ოჯახი წარმოად-
გენდა ერთგვარ მუსიკალურ სალონს, სადაც თავს იყრ-
დნენ სიმღერის მცოდნენიცა და მოსწავლეებიც. სამუე-
ლი თუ ვინმეში მუსიკალურ ნიქს აღმოაჩენდა, ჯერ თვი-
თონ ამეცადინებდა უფასოდ, შემდეგ თავის მეგობარს,
ცნობილ მგალობელ-მომღერალს, დათა გუგუნავას უგ-
ზავნიდა „დასაოსტატებლად“. დათა „თამარიანის“ გამ-
ლექსავის — სიმონ გუგუნავას მამა იყო (1800—1880).

სამუელ ჩავლეიშვილმა ჯერ მაქსიმელაშვილის ოჯახში
შეისწავლა სიმღერები, მერე დათა გუგუნავასთან შეი-
თვისა სიმღერა-საგალობლები, შემდეგ ცნობილ მგალო-
ბელ ანტონ დუმბაძესთან განაგრძო დაოსტატება.

ნ. ა. ერქომაიშვილი

შესანიშნავმა ნიჭმა და ხმამ სამუელს სახელა გაუ-
თქვა მთელს გურიაში. სამუელი გაეცნო იმ დროს ცნო-
ბილ მომღერლებს, რომლებიც მიიყვანა მაქსიმელაშვი-

სამუელ ჩაღლიშვილი

ლის ოჯახში, სადაც საფუძველი ჩაეყარა მომავალ ვო-
კალურ ჯგუფს.

ჩოხატაურის რაიონულ გაზეთში („კომუნისმის გან-
თიადი“, 1968 წ., 1 თებერვალი) ვკითხულობთ: „მან

(სამუელმა) მაქსიმელაშვილის ოჯახში შეიყვანა საუკეთესო მომღერლები: ბესო ინწყირველი, ილარიონ ჩავლეიშვილი და ილიკო დოლიძე, რომლებიც სამუელის სელმძღვანელობით იშვიათი ოსტატობით ასრულებდნენ ქართულ ხალხურ სიმღერებს. შემდეგ ამ ჯგუფს შემოუერთდნენ მომღერლები სამუელ ჩხიკვიშვილი და ალექსანდრე მახარაძე.

1906 წელს ამ გუნდმა ჭიათურაში მუშების სასარგებლოდ კონცერტი გამართა. 1913 წელს მონაწილეობა მიიღო ვაჟა-ფშაველას სადამოზე, ხოლო 1914 წელს ქუთაისში აკაკის იუბილეზე“.

გაზეთში არაფერია ნათქვამი იმის შესახებ, რომ მოგვიანებით მათ შეუერთდა ახალგაზრდა მომღერალი ვარლამ სიმონიშვილი და რომ ეს ჯგუფი 1908 წ. მიწვეულ იქნა ქუთაისში ფირფიტებზე სიმღერების ჩასაწერად.

ანსამბლი ქუთაისში ასეთი შემადგენლობით ჩავიდა: სამუელ ჩავლეიშვილი, ალექსანდრე მახარაძე, ვარლამ სიმონიშვილი, ლადიკო დოლიძე, სამუელ ჩხიკვიშვილი და ბესო ინწყირველი. ილარიონ ჩავლეიშვილმა ავადმყოფობის გამო ვერ მიიღო მონაწილეობა სიმღერების ჩაწერაში. მოგვიანებით ამ ანსამბლმა კიდევ ჩაწერა სიმღერები.

ლ. გეგეჭკორი თავის შრომაში „ქართული ხალხური სიმღერის ოსტატები“ (გვ. 59) წერს:

„გურიაში ხალხური გუნდები ცნობილია XIX საუკუნის ორმოცდაათიანი წლებიდან.

ასეთებად მიგვაჩნია: 1) სამუელ ჩავლეიშვილის გუნდი, სადაც ხალხური სიმღერის ამ დიდ ოსტატთან ერთად მონაწილეობას იღებდნენ გამოჩენილი ხალხური მომღერლები: ნიკა ლომინაძე, ერმილე სიხარულიძე,

ვლადიმერ ბერძენიშვილი, ბესო ინწყირველი, ილიკო ნი-
ნიძე, ბებურ ჩხაიძე, დათა მამაკაიშვილი, ვახტანგ სიხა-
რულიძე და სხვ. მოგვიანებით ვ. სიმონიშვილი

აქ ლაპარაკია არა იმ ჯგუფზე, რომელმაც ფირფა-
ტებზე ჩაწერა სიმღერები, არამედ იმ გუნდზე, რომელმაც
სამუელ ჩავლეიშვილმა ჩამოაყალიბა 1917 წელს ნოე
სიხარულიძისა და კოტე ფოცხვერაშვილის თაოსნობით,
თორემ იგი 50-იან წლებში ვერ შეიქმნებოდა, ვინაიდან
ყველაზე უფროსი, სამუელი, დაიბადა 1857 წელს.

სამუელ ჩავლეიშვილი ახალგაზრდებს ასწავლიდა სიმ-
ღერას. მასთან ოჯახში თვეობით რჩებოდნენ ლადიმე
ბერძენიშვილი, კალისტო რამიშვილი, ვახტანგ სიხარუ-
ლიძე, თალაკვაძე, აკაკი ბასილაშვილი და სხვები.

ვასილ მახარაძის აზრით „სამუელ ჩავლეიშვილმა ვა-
დატრიალება მოახდინა გურულ სიმღერაში. ყოველგვარ
მანამდე არსებულ სასიმღერო კანონებს გადაუხვია და
შემოიღო ე. წ. თავისუფალი სიმღერა. განვითარების
უმაღლეს დონეზე აიყვანა პირველი ხმა (სხვა ხმას იგი
არ იმღერებდა), მის მიერ დამუშავებული ვარიანტები
მისაბადი იყო ყველა გურული მომღერლისთვის. ამიტომ
ყველა სამუელს ბაძავდა, ხოლო თვითონ სამუელი ახალ
ვარიანტებს იგონებდა. ერთ წვეულებაში სუფრული სიმ-
ღერა „წამოკრული“ 50-ჯერ გაუმეორებია და სულ სხვა-
დასხვანაირად უთქვამს. ჩვეულებრივ ხმა ოდნავ ხრინ-
წიანი ჰქონდა, მაგრამ როცა სიმღერას დაიწყებდა, ყვე-
ლას აჯადოებდა შესრულების ოსტატობითა და განუმეო-
რებელი ტემბრით. ამიტომ მას გურიის ბულბული შეარ-
ქვეს და იგი დღემდე რჩება, როგორც პირველი ხმის სა-
უკეთესო შემსრულებელი“.

1927 წელს ქართველმა საზოგადოებამ სამუელ ჩავ-

ლეიშვილს იუბილე გადაუხადა თბილისში, რუსთაველს სახელობის სახელმწიფო თეატრში.

მისასალმებელი სიტყვები წარმოთქვეს: კომპოზიტორმა კოტე ფოცხვერაშვილმა, მარო თარხნიშვილმა და სხვებმა. იუბილეზე მონაწილეობა მიიღო ვარლამ სიმონიშვილის გუნდმა.

სამადლობელი სამუელს სიმღერით უთქვამს. უმღერია „ალიფაშა“, „ხასანბეგურა“, „ჰა დილა“ და ბოლოს ჩონგურზე დაუმღერებია „შავი შაშვი“ (იგი ჩონგურზე სიმღერების უბადლო შემსრულებელი იყო), რითაც საზოგადოება ალტაცებაში მოუყვანია და სცენიდან ხელში აყვანილი გაუყვანიათ.

ამის შემდეგ ს. ჩავლეიშვილს იუბილე გადაუხადეს ოზურგეთში (მახარაძე), სადაც არტემ ერქომანიშვილისა და ვარლამ სიმონიშვილის გუნდები მონაწილეობდნენ.

სამუელ ჩავლეიშვილი გარდაიცვალა 1932 წლის 2 მაისს. ჯერ საკუთარ ეზოში დაასაფლავეს, შემდეგ კი გადმოასვენეს ქ. მახარაძეში.

ცნობილი მომღერლის, გურული სიმღერის დიდი მცოდნის — ილარიონ ჩავლეიშვილის — შესახებ ცნობები მოგვაწოდა სამუელის შვილიშვილმა დავითმა და ამავე დროს ვისარგებლე ვ. შილაკაძის ნაშრომით „ხალხური მუსიკის მოამაგენი“ (გვ. 46), სადაც წერია:

ილარიონ გიორგის ძე ჩავლეიშვილი (სამუელის ბიძაშვილი) დაიბადა 1857 წ. სოფელ ოქროსქედში.

მან საკმაო განათლება მიიღო და, როგორც საყურადღებო ცნობებიდან ჩანს, მწიგნობარი, მოლექსე და პოეზიის კარგი მცოდნე ყოფილა, ამბობენ, „ვეფხისტყაოსანი“ და „თამარიანი“ ზეპირად იცოდაო, გარდა ამისა,

ილარიონს კალამიც უჭრიდა და მაშინდელ პრესაში თავის მოსაზრებებს აქვეყნებდა ქართული ხალხური სიმღერის მდგომარეობის შესახებ.

ილარიონი
ჩაქვიანი

ილარიონ ჩაქვიანი

რაც შეეხება მის მუსიკალურ აღზრდას, იგი ბავშვობიდანვე დაკავშირებულია სამუელს და მასთან ერთად უსწავლია სიმღერები ჯერ მაქსიმელაშვილთან, შემდეგ დათა გუგუნავასთან.

ილარიონი ბანის უბადლო შემსრულებელი იყო. მის მიერ დამუშავებული ბანის ვარიანტები დღემდე საუკეთესოდ ითვლება, მას თვითონ ხავერდოვანი, ხმა ჰქონია და სიმღერასაც დაუხარებლად ასწავლიდა. გურიაში, ისე იმერეთში, ძველი მომღერლების აზრით, ყველა ცნობილმა მომღერალმა (ბანის მთქმელმა) სიმღერა ილარიონისაგან ისწავლა, ხოლო სამუელ ჩხიკვიშვილის გადმოცემით, ვარლამ სიმონიშვილსაც კი ილარიონისაგან გადმოუღია ბანის ვარიანტები.

სამწუხაროდ, ილარიონ ჩავლეიშვილის ხმა ფირფიტაზე არ ჩაწერილა, მაგრამ ხალხში დღემდე ცოცხლობს ამ შესანიშნავი მომღერლის სასიმღერო თვისებები.

ილარიონ ჩავლეიშვილის მოღვაწეობა მკვიდროდაა დაკავშირებული სამუელ ჩავლეიშვილთან. გურიაში სამუელ და ილარიონ ჩავლეიშვილების სასიმღერო მოღვაწეობა ჩავლეიშვილების სკოლად არის აღიარებული.

ილარიონ ჩავლეიშვილი გარდაიცვალა 1938 წელს.

„გურული ხალხური საგუნდო საქმის ერთ-ერთი ბურჯი ვარლამ თქროპირის ძე სიმონიშვილი დაიბადა გურიაში, სოფ. შემოქმედში, მეტად ღარიბი დედ-მამის ოჯახში, 1884 წელს.

მშობლებს შვილისადმი ყურადღება არ მოუკლიათ, მიუბარებიათ შემოქმედის ორკლასიან სასწავლებელში, რომელიც მას წარჩინებით დაუმთავრებია 1896 წელს. 12 წლის ჭაბუკს დიდი სურვილი ჰქონია სწავლის გაგრძელებისა, მაგრამ ოჯახური პირობების გამო ვერ მოუხერხებია.

სიმღერა-გალობა მისთვის იმ დროის ცნობილ მგალობელს ანტონ დუმბაძეს უსწავლებია. ოთხი წლის განმავლობაში ეუფლებოდა ვარლამი სიმღერა-გალობას და

17—18 წლის ახალგაზრდას შემდეგ ოზურგეთის სასულიერო სასწავლებელში ნიშნავენ გალობის მასწავლებლად. იგი პარალელურად მასწავლებლობს გურიის სხვა

ვარლამ სიმონიშვილი.

დასხვა სოფლებში, კერძოდ, შემოქმედის, გონების კარსა და უჩხოზის სამრევლო სკოლებში.

პირველი ჯგუფი ვ. სიმონიშვილმა ჩამოაყალიბა 1903 წ. 15 კაცის შემადგენლობით, იგი ხშირად გამოდიოდა ოზურგეთის თეატრში“.

ვ. შილაკაძე თავის ხაზრობაში „ქართულ ხალხურ სიმღერის შესწავლისათვის“ აღნიშნავს:

„1906 წ. ვ. სიმონიშვილმა ჩამოაყალიბა გურულ-აჭარული გუნდი. ამ გუნდში 7 ქობულეთელი მონაწილეობდა, რომელთაც ისწავლეს რა სიმონიშვილისაგან აჭარულ-გურული კილოები, შემდეგში გამოიყენეს იგი და აჭარაში გაავრცელეს ეს სიმღერები“...

1900 წლიდან ვ. სიმონიშვილი გაეცნო და შეუამხანაგდა იმ დროისათვის უკვე ცნობილ მომღერალს ს. ჩავლეიშვილს და მის ჯგუფთან ერთად მონაწილეობდა სხვადასხვა ღონისძიებებში. ტრიო — ს. ჩავლეიშვილი, ა. მახარაძე, ვ. სიმონიშვილი — დღემდე ითვლება გურული სიმღერის ერთ-ერთ საუკეთესო შემსრულებლად. სწორედ ეს ტრიო იქცა ღერძად იმ პატარა ჯგუფისა, რომელმაც ქუთაისში ჩაწერა სიმღერები ფირფიტებზე.

1910 წ. ვ. სიმონიშვილის ინიციატივით ჩამოაყალიბდა ახალგაზრდათა გურული გუნდი, რომელიც გურულ-აჭარულ მომღერალთა გუნდს შეუერთდა.

ვ. სიმონიშვილი თავისი გუნდით წლების მანძილზე მონაწილეობდა საქველმოქმედო მიზნით გამართულ კონცერტებში.

1927 წ. მისი გუნდი სუმბათაშვილ-იუჯინის საღამოზე მიიწვიეს მოსკოვში, რისთვისაც მადლობა გამოეცხადა. ხოლო 1935 წ. დიდი წარმატებით გამოვიდა მოსკოვში საბჭოების მე-7 ყრილობაზე.

1927 წლიდან სიცოცხლის ბოლომდე ვ. სიმონიშვილი თავისი გუნდით მონაწილეობდა რესპუბლიკაში გა-

მართულ ყველა ოლიმპიადაზე, სადაც ყოველთვის მაღალ შეფასებას იმსახურებდა.

აღსანიშნავია ვ. სიმონიშვილის პედაგოგიური მოღვაწეობა. მან აღზარდა მთელი თაობა გურული მომღერლებისა, რომლებიც დღესაც წარმატებით მუშაობენ.

ცნობილი ლოტბარის არტემ ერქომანიშვილის აზრით, ვარლამ სიმონიშვილმა, ბრწყინვალე ლოტბარმა და შემსრულებელმა, დიდი როლი შეასრულა გურული ხალხური სიმღერების განვითარებაში. მან შექმნა ამა თუ იმ სიმღერის ცალკეულ ხმათა ვარიანტები, ვარლამს საკუთარი სიმღერებიც აქვს, ზოგი მათგანი საუკეთესო გურულ სიმღერადაა მიჩნეული.

ხანგრძლივი და ნაყოფიერი მუშაობისათვის ვ. სიმონიშვილს მიენიჭა საქ. სსრ ხელოვნების დამსახურებული მოღვაწის წოდება.

ვ. სიმონიშვილი გარდაიცვალა 1950 წლის 23 მარტს ოზურგეთში. დასაფლავებულია შემოქმედის ისტორიული მონასტრის ეზოში. მისი მასწავლებლის ანტონ და დავით დუმბაძეების საფლავებიც იქვეა.

სამუელ თარხანის ძე ჩხიკვიშვილი დაიბადა 1874 წლის 10 ნოემბერს (ძვ. სტილით) სოფ. დეაბზუში (ოზურგეთის მაზრა). სიმღერები მას მამამ შეასწავლა.

ს. ჩხიკვიშვილი მიაბარეს ოზურგეთის სამოქალაქო ოთხკლასიან სკოლაში, რომლის დამთავრების შემდეგ სწავლა აღარ გაუგრძელებია.

17 წლის სამუელი, მამამ მაქსიმელაშვილის ოჯახში მიაბარა, სადაც 3 წლის მანძილზე ხალხურ სიმღერებს სწავლობდა.

ს. ჩხიკვიშვილი გაეცნო სამუელ ჩავლეიშვილს, რომ

მელსაც მოეწონა ახალგაზრდა „დამწყები“ და თავს
ჭკუდში მიიწვია.

1921 წლიდან იგი მონაწილეობდა ვ. სიმონაშვილსა
მიერ ჩამოყალიბებულ გუნდში.

სამუელ ჩხიკვიშვილი

ს. ჩხიკვიშვილს არ ჰყოლია თავისი გუნდი, მაგრამ
ჰყავდა ანსამბლები, რომლებიც წარმატებით მოღვაწე-
ობდნენ.

ს. ჩხიკვიშვილი კარგი „დამწყები“ იყო და, ს. ჩავლე-

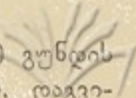
იშვილის გადმოცემით, ხშირად ცვლიდა მას, ხოლო ორპირულ სიმღერებში ერთ მხარეს ჩავლეიშვილი მღეროდა, მეორე მხარეს — ჩხიკვიშვილი.

იგი გარდაიცვალა 1969 წ. დაკრძალულია მახარაძეში.

ძველი ფირფიტების ძებნა-ძიებამ სოფელ ფამფალეთშიც მიგვიყვანა ლადიმე მდინარაძესთან. ბუნებრივია, საუბარი სიმღერის ირგვლივ გაიმართა.

„ტელევიზიაში მოგისმინეთ, თურმე ფირფიტებს აგროვებთ. კაი საქმეა ძველ მომღერლებს თუ გააცოცხლებთ, მაგაზე მეტი მადლი რა იქნება. ამისთანა ხალხი დასაკარგავი არაა. აგერ 84 წლის კაცი ვარ და იმისთანა სიმღერა, სამუელი და მისი ჯგუფი რომ მღეროდა, არ მახსოვს, ან კიდევ ბაბილოძე და ერქომიშვილი. რა ზმები ჰქონდათ! როგორ მღეროდნენ! სიმღერა ბავშვიობიდან მიყვარდა, მარა მაგენმა ნამეტანი შემაყვარეს. მე, პირადად, ბესონია ინწკირველმა მასწავლა სიმღერა, ეგერ ცხოვრობდა! იმ მეოთხე მოსახლის იქეთ. მასწავლა და როცა მასთან მამღერა, ჩემზე ბედნიერი კაცი ქვეყანაზე არ მეგულებოდა.

ერთხელ ალექსანდრე მახარაძე და სამუელ ჩავლეიშვილი ეწვია ბესო ინწკირველს, ბესომ მეზობლები დაუპატიჟა, მეც ვიყავი მათ შორის, მარა ხმის ამოღებას როგორ გავბედავდი, ისე ასრულებდნენ სიმღერებს. შემდეგ, როცა შეხუბდნენ, „ლადიმე, ერთი ხელხვაი დაგვიწყეო“, — ბესონიამ გადმოძახა. მე ხმის კანკალით დავიწყე, მერე გავთამამდი და რიხიანად ჩავამთავრე სიმღერა. შემაქეს, გამეხარდა. აბა სიმღერა, იმას ქვია. იგენი რომ მღეროდნენ, თვარა ახლა რომ ზოგიერთი „წეიკნავლებს“ ტელევიზორში და კაცი ჰგონია თავი,

მასე კი არაა თლათ. გუშლამ (10 წლის წინათ) გუნდის ხელმძღვანელი დაგვინიშნეს კოლმეურნეობაში, დაგვიწყო ვინცხა კომპოზიტორის სიმღერის სწავლება, მე ვუთხარი — ერთი ჩემი ბიძიე თუ ხარ, „ჩვენ მშვიდობაზე“ მოძახილი მითხარი-მეთქი, არ ვიციო, მაშინ „მე რუსთველი“ ვიმღეროთ-მეთქი, არც ეგ ვიციო, მაშინ „წამოკრული“ მაინც დაგვიწყე-მეთქი, — მაგენის ნოტები არ მაქვსო, მითხრა. აბა, ბიძია, ნოტები ჩვენ არ ვიციოთ და სიმღერა შენ არ გცოდნია, დაგვანებე თავი, ტყუილად ნუ გვაწვალებ, აგერ, აი, სამი ბერიკაცი ორ-სამ თავ გურულ სიმღერას ურეპეტიციოდ გიმღერებთ, თუ დაგვირდება-მეთქი.

ასეა, ბიძია, რაცხა ორი თავი სიმღერა ვიციოდი, იგიც დამავიწყდა. მომხმარე არავინ მყავს და მარტო კაცი გურულ სიმღერაში ცოდვია. დავდებ აგერ ამ „პლასტინებს“ და ვუსმენ ჩვენი ძველების ნამღერს, ხანდახან ხმასაც ქე ვაყოლებ. ამ რამდენიმე ფირფიტას გაგატანო, მარა რომ აღადგენო, მერე უკან დამიბრუნეთ. ამით ვიქნევეთ თავს. ბაღნებზე მინდოდა მესწავლებია სიმღერები, მარა არ გამოვიდა, ტელევიზორმა „გაუფუჭა ყური“, კლასში სიმღერას ვინც ასწავლის, იმან თითონ არ იცის სიმღერა (ჩვენი გუნდის ხელმძღვანელის არ იყოს). აგერ უოთხე წელია ბაღანას „ქრელო პეპელას“ მეტი ვერაფერი ასწავლეს. ჩემი აზრით, ბავშვს სულ პატარაობიდანვე უნდა ჩაუნერგონ სიმღერის სიყვარული, თორემ მერე ძნელი იქნება. სკოლაში თუ არ მიაჩვიეს ბავშვები ხალხურ სიმღერას, გადავგვარდებით, გადავვიშდებით და მერე ჩვენი ბავშვები მამის მაგივრად მამინაცვალს დაიფიცებენ. კაია სხვისი სიმღერებიც, მარა ჯერ შენი კუთხის უნდა იცოდე. რამდენიმე ათეული წელი გავა და

გურიაში გურულ სიმღერას ვეღარ გაიგონებთ. კიდევ
კაი, მაგ ფირფიტებს თუ გააკეთებთ, შთამომავლობას
მაინც დარჩება, თუ რანაირი მომღერალი წინაპრები
ჰყავდათ და რა სიმღერებს მღეროდნენ“.

თქვა ლადიმემ და ელექტროსაკრავი ჩართო.

„ჩვენ მშვი-ი-დო-ბა“ — გაისმა ჩველიშვილის, მახარაძისა და სიმონიშვილის ხმები.

„აქედან რომ წახვალთ ცხემლისხილზე გაიარეთ ბუ-
კიე ხომერიკისას, შეიძლება იმას ჰქონდეს რომელიმე
„პლასტინკა“ — თქვა ლადიმემ, შემდეგ სახლში შევიდა,
რამდენიმე ფოტოსურათი და რამდენიმე ძველი გაზეთი
გამოიტანა.

ყურადღება მივაქციე გაზეთში, „ლენინის დროშაში“
(14 დეკემბერი, 1971 წ.) გამოქვეყნებულ წერილს:
„ხალხური ჰანგების ოსტატი“.

„იმათ შორის, რომლებიც გულმოდგინედ და უანგა-
როდ ემსახურებოდნენ ქართული ხალხური სიმღერისა
და ვალობის დაცვა-განვითარების საქმეს, გარკვეული
ადგილი უკავია ბესარიონ გიორგის ძე ინ-
წკირველს.“

სოფელ ფამფალეთის მკვიდრი ბ. ინწკირველი
დაიბადა 1850 წ. თავისი მშვენიერი ხმით ყურადღება
მიიქცია. ქართული ხალხური სიმღერები დამოუკიდებ-
ლად შეისწავლა“.

„შემდეგ სიმღერა სამუელ მაქსიმელაშვილს უსწავ-
ლებია, შემაწყვეტინა ლადიმემ. სიმღერა-ვალობაში და-
და გუგუნავასთან დაოსტატებულა, მაქსიმელაშვილთან
გაუცვნია სამუელ და ილარიონ ჩველიშვილები, ალექ-
სანდრე მახარაძე, ვარლამ სიმონიშვილი და ლადიკო

დოლიძე. შეუკრავთ ჯგუფი და აჰა ბატონო, ამ ჯგუფს
სიმღერებია. აგერ ჩაწერილი რომაა“.

„ბესარიონი ხელოსანი ვატი, ხარაზი იყო, — გავაგონე
ძელე კითხვა, — და მომღერლობა მას ძირითად პროფესიას“

ბესარიონ ინჭირველი

სიად არ გაუხდია“... „1913 წელს მან თავის ჯგუფთან
ერთად მონაწილეობა მიიღო თბილისში, ვაჟა-ფშაველას

საიუბილეო საღამოზე, 1914 წ. ქუთაისში აკაკის იუბი-
ლეზე, 1915 წ. ბათუმში გამართულ „ნიწოობის“ დღე-
სასწაულზე, 1917 წელს თბილისის სახვანძო თეატრში
გამართულ დიდ კონცერტში“, 1927 წელს მოსკოვში
ალ. სუმბათაშვილ-იუჯინის იუბილეზე და სხვ.“

„პირველად რომ ბესონიეს ხმაი გაუგონია, სამუელს
უთქვამს: „აი, კაცი სანამ ვიმღერებ, ჩემს გვერდით უნდა
იყოსო“, „აჟი არ მოსცილებია კიდევ — სიკვდილამდე
ემსახურა მასთან ერთად ამ საყვარელ საქმეს“, — ჩაურ-
თო ისევ ლადიმემ.

გარდა ამისა, ბესო ინწყირველმა ბევრი მომღერალი
აღზარდა და გურული სიმღერა შეასწავლა. მის მიერ დი-
მუშავებული და შექმნილი სიმღერის ვარიანტები დღე-
საც დიდი მოწონებით სარგებლობს გურულ მომღერალ-
თა შორის.

ბესო ინწყირველი გარდაიცვალა 1939 წელს.

საღამოს კოტე პაპავას ჭიშკარს მივადექით. კოტე პა-
პავა ვარლამ სიმონიშვილის მოწაფე, კარგი მომღერალი
და ენამოსწრებული კაცია.

კოტემ ორი ფირფიტა გამოიტანა, ერთს „ხასანბეგუ-
რა“ ეწერა, ასრულებენ: ბაბილოძე, იობიშვილი, ერქო-
მაიშვილი, მეორე მხარეს, მათივე ანსამბლის შესრულე-
ბით, „ნადური“ (საჯავახურა) იყო ჩაწერილი.

მეორე ფირფიტაზე „ჩვენ მშვიდობა“ და „გაყოფილი
ხელხვავი“ ეწერა, ასრულებენ: ს. ჩავლეიშვილი, ვ. სი-
მონიშვილი, ა. მახარაძე, ლ. დოლიძე.

შემდეგ წავედით სოფელ წითელმთაში, სადაც ვარ-
ლამ სიმონიშვილის მეორე მოწაფე, ძველი გურული სიმ-
ღერების შესანიშნავი მცოდნე, მწიგნობარი და პედაგო-
გი, აღმზრდელი და მასწავლებელი, შესანიშნავი ბანის

პატრონი, მართალი და პატიოსანი კაცი შერმადინ ჭკუბ-
სელი ცხოვრობს. აი, რა გვიამბო მან:

„ჩვენ, ბავშვები რომ ვიყავით, იქედან ვსწავლობდით ამ სიმღერებს. სხვა მაშინ ყურში არაფერი გვესმოდა და ძალაუნებურად ვითვისებდით გაგონილს, თანაც მომღერალს დიდი დაფასება ჰქონდა. ახლა ჩვენს ბავშვებს ესმით გაცილებით უფრო მეტი, ვიდრე მაშინ, რადიოთი, ტელევიზიით, მაგრამ ყველაზე ცოტა ესმით ხალხური სიმღერა. თუ შეგიძლიათ, დასვით საკითხი, რომ დროზე მოწველონ ამ საქმეს, თორემ მალე ყველაფერი წაიშლება და მერე ერი არ გაპატიებს ამისთანა სიმღიდრის დარგვას“.

ვასილ მახარაძის ოჯახში თვალისჩინივით უფროთხილდებიან ძველ ფირფიტებს. აქ მოისმენთ თითქმის ყველა ძველი მომღერლის ხმასა და სიმღერის ნებისმიერ ვარიანტს. ყველა ვარიანტი იცის ვასილ მახარაძემ.

ფირფიტებს შორისაა გიგო ერქომიანიშვილის ანსამბლის სიმღერები „ელესა“, „ხბოს ლექსი“, „ძველი ფერხული“, „მაყრული“. ეს ფირფიტა ისეთ ოჯახში ვიპოვე, სადაც ათეული წლები იდო და არავის დაუკრავს. მე სწორედ იმ დროს მივუხსნარი შემთხვევით, როცა სახლს ალაგებდნენ და ამ „ძველი ხარახურის“ გადაყრას აპირებდნენ. ავარჩიე ეს ფირფიტები და წამოვიღე, რითაც ახალგაზრდა დიასახლისი განცვიფრებული დავტოვე, --- თქვა ვასომ და ფირფიტა ელექტროსაკრავზე დადო.

„მელქისედეგ მახარაძის ხელხვავი ბრძანეთ ერთი, მელქისედეგ მახარაძის“, — გაისმა ფირფიტიდან ივლიანეს ხმა და გიგომაც არ დააყოვნა „ჰა-დი-ლაა დააა...“

— ბატონო ვასო, „ჰადილას“ რატომ უწოდებენ ხან

„გაყოფილ ხელხვავს“, ხან კიდევ „მელქისედეგ მახარა-
ძის ხელხვავს?“ — ვეკითხები მე.

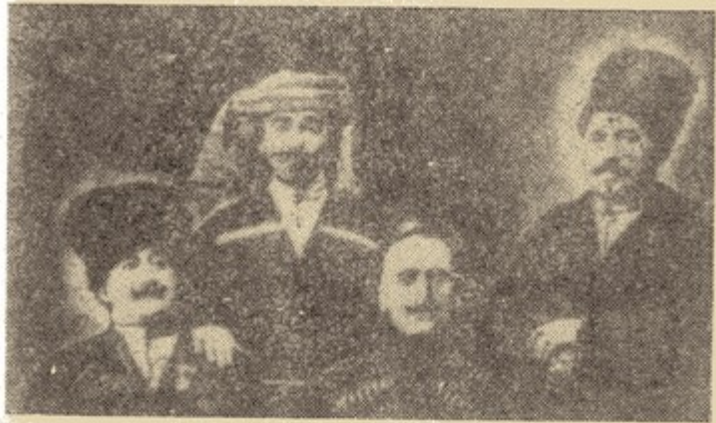
„მელქისედეგ მახარაძე აზნაური ყოფილა, სოფ. ბახ-
ვიდან. შეურთავს წერეთლის ქალი. ადრე იმ გურიაში
ქორწილი ერთდღიანი ან ერთღამიანი იცოდნენ,
მაგრამ მელქისედეგი თავისი მაყრიონით გადაუპატივნე-
ათ მეზობელ სოფელში ნათესავეებსა და მეგობრებს. მაყ-
რებს თან ახლდნენ თურმე ამ დროს სახელგანთქმული
მომღერლებიც. ქორწილი ერთ კვირას გაგრძელებულა.
ალბათ, წარმოიდგინეთ, რამდენი სიმღერა იმღერებოდა
ამ ერთი კვირის განმავლობაში. როცა მეშვიდე დღე გა-
თენდა, მომღერლებს შეუთხზავთ ახალი სიმღერა მეფე-
დედოფლის პატივსაცემად და ეზოში შეუსრულებიან
„ჰა დილა“. ამის შემდეგ ამ სიმღერას ხან „ჰა დილას“,
ექახიან, ხან კიდევ „მელქისედეგ მახარაძის ხელხვავს“.
„გაყოფილ ხელხვავს“ კი იმიტომ უწოდებენ, რომ სიმ-
ღერის მეორე ნაწილი „კალოს ხელხვავის“ მეორე ნა-
წილს ჰვავს. ამ სიმღერებს ჰვავს „ალიფაშაც“, რომე-
ლიც ცოტა მოგვიანებით შეიქმნა, ადრე რომ შექმნილი-
ყო, ერთ-ერთი ანსამბლი აუცილებლად ჩაწერდა ფირფი-
ტაზე. ამ სიმღერების სიმოკლისა და მსგავსების გამო
„ჰა დილა“ და „ალიფაშა“ ხშირად ერთად იმღერება,
როგორც ერთი სიმღერა, „ჰა დილა-ალიფაშას“ სახელ-
წოდებით“, — გაგვიმარტა ვასომ.

„ჰა დილას“ ერთ-ერთ საუკეთესო შემსრულებლად
ითვლებოდა ალექსანდრე მახარაძე, თქვა ვასომ და „ჰა
დილა“ დადო ჩავლეიშვილის ჯგუფის შესრულებით. სიმ-
ღერის ბოლის ვარლამ სიმონიშვილის ხმა გაისმა: „ვაშა
მახარაძე“.

„ალექსანდრე მახარაძე გურიაში აღიარებულია არა

მარტო „ჰა დილას“, არამედ როგორც კრიმანჭულის საუკეთესო შემსრულებელიც. იგი ჩემი მასწავლებელი იყო. მშვიდი, მშრომელი, პატიოსანი და სიმღერის მოყვარული, ასეთი მახსოვს მე ალექსანდრე მახარაძე“.

ვასილმა, — სამწუხაროდ, მისი ფოტოსურათი აქ არა მაქვს, მაგრამ ჩვენ ახლა წავალთ მისი ქალიშვილებს ოჯახში, სადაც სურათებსაც მოგვცემენ და ბიოგრაფიულ ცნობებსაც მოგვაწვდიან“.

დგანან, მარცხნიდან: ალექსანდრე მახარაძე, ლადიკო დოლაძე, სხედან, სამუელ ჩავლეიშვილი, ვარკამ სიმონიშვილი 1908 წ.

„მამაჩემი, ალექსანდრე მახარაძე, დაიბადა 1873 წელს, საკმაოდ შეძლებული აზნაურის როსტომ მახარაძის ოჯახში, — გვიყვება ქალბატონი ლუდმილა.

როცა წამოიზარდა, სამუელმა იგი მაქსიმელაშვილის ოჯახში მიიყვანა. იქ გაეცნო ალექსანდრე მაშინდელ ცნობილ მომღერლებს, აქვე დაოსტატდა, მერე კი სამუელმა იგი თავის ჯგუფში ჩაირიცხა.

როცა დაოსტატდა, ალექსანდრემ სიმღერის მასწავ-
ლებლობა დაიწყო ჩიბათში, ჩოჩხათში, ჩოხატაურსა და
გურიის სხვა სოფლებში.

, 1907 წელს ალექსანდრემ მონაწილეობა მიიღო ქუთა-
ისში სიმღერების ფირფიტებზე ჩაწერაში.

1909 წელს იგი ეცნობა ცნობილ ლოტბარს აქვსენტი
მეგრელიძეს და მასთან ერთად თანამშრომლობს. აქვსენ-
ტი მეგრელიძემ, რომელიც მაშინ ფოთში მუშაობდა,
ალექსანდრე გააცნო ფოთის ქალაქის თავს ნიკო ნიკოლა-
ძეს, რომლის ინიციატივით ალექსანდრე მახარაძემ პორტ-
ში მტვირთავ მუშათა გუნდი ჩამოაყალიბა. მასში მონა-
წილეობდნენ მისი ყოფილი გუნდების საუკეთესო მომ-
ღერლები.

1914 წელს ალექსანდრე საცხოვრებლად თბილისში
გადადის და მუშაობას იწყებს რკინიგზაში, აქვე აყალი-
ბებს გუნდს, რომელშიც გაერთიანებული იყვნენ ცნო-
ბილი მომღერლები: ერმალო სიხარულიძე, მიშა და ევ-
გენი კოროშინაძეები, ლადიმე ბერძენიშვილი, თეოფილე
ლომთათიძე, სიმონ მეგრელიშვილი, ძმები ვასილ და
ლევან მახარაძეები და სხვები. ა. მახარაძე რადიოკო-
მიტეტის გუნდის ხელმძღვანელად მიიწვიეს, ამ გუნდში
მან რკინიგზის გუნდის საუკეთესო მომღერლები მიიყ-
ვანა.

1929 წლიდან ალექსანდრე მახარაძე სარეწაო კოოპე-
რაციის გუნდს ხელმძღვანელობს. მონაწილეობს მეორე
რესპუბლიკურ ოლიმპიადაში, სადაც მისი გუნდი მაღალ
შეფასებას იღებს.

1927 წ. აღ. მახარაძემ სხვებთან ერთად მონაწილე-
ობა მიიღო სუმბათაშვილ-იუჯინის საიუბილეო საღა-
მოზე.

ალექსანდრე მახარაძე გარდაიცვალა 1933 წლის 30 აბ-
რილს. დასაფლავებულია თბილისში კუკიის სასაფლაოზე.
გურიაში ცნობილი ბანი ლადიკო (ვლადიმერ)
გორგის ძე დოლიძე დაიბადა 1858 წ. ოზურგეთის
მაზრის სოფ. ასკანაში საკმაოდ შეძლებული გლე-
ხის ოჯახში.

მშობლებმა თავიდანვე იზრუნეს მის სწავლა-განათ-
ლებაზე. ჯერ სოფლის სკოლა დაუმთავრებია, შემდეგ
ოზურგეთში მიუბარებიათ სწავლის გასაგრძელებლად.

მაქსიმელაშვილის ოჯახში დაოსტატდა ლადიკო, ლამა-
ზი ტემბრის ბანი ჩამოუყალიბდა, სამუელ და ილარიონ
ჩავლეიშვილებს დაუახლოვდა. შემდეგ მათ შემოუერთ-
დათ: ვ. სიმონიშვილი, ბ. ინწკირველი, ალ. მახარაძე,
ს. ჩხიკვიშვილი და თანდათან ეს ჯგუფი დიდად პოპულა-
რული ხდება.

ლ. დოლიძემ ცოლად შეირთო ჭელიძის ქალი (სოფ.
ფამფალეთიდან), რომელიც ბესო ინწკირველის მეზობ-
ლად ცხოვრობდა. ამიტომ ლადიკო ბესოს ოჯახის
ხშირი სტუმარი იყო.

ლადიკო დოლიძე ცნობილია როგორც შესანიშნავი
„ბანის მთქმელი“ და სიმღერის კარგი მასწავლებელი.
მან ბევრ ახალგაზრდას შეასწავლა გურული სიმღერები.

სამუელ ჩავლეიშვილთან ერთად იგი თითქმის ყველა
ღონისძიებაში მონაწილეობდა, ფირფიტაზეც ჩაწერა
სიმღერები, რითაც მისი ხმა საუკუნოდ აღიბეჭდა სხვა
მომღერლებთან ერთად.

იგი გარდაიცვალა 1921 წ. დასაფლავებულია სოფ.
ასკანაში.

ლადიკო დოლიძის შესახებ ცნობები მოგვაწოდეს
მისმა ნათესავებმა ლეონიდე დოლიძემ და მეგობარმა გე-

რასიმე ჩიტაიშვილმა, რომელსაც არაერთხელ უმღერია მასთან.

გურიაში ძველი გურული სიმღერების, ამ ხიმღერების შემსრულებელი ანსამბლებისა და მათი წევრების შესახებ მრავალი ფირფიტა და მასალა შეგროვდა.

გ. ერქომაიშვილის ანსამბლში მღეროდნენ: გიორგი ბაბილოძე (გამყივანი), გიორგი იობიშვილი (დამწყები), არტემ ერქომაიშვილი (ბანი), ნანიკო ბურძგლა (გამყივანი და პირველი ხმა გადაძახილში), ივლიანე კეკაყმაძე (გამყივანი, პირველი ხმა, ხანდახან ბანი და სიმღერების გამომცხადებელი), ერმილე მოლარიშვილი (შემხმობარი ნადურებში, ბანი გადაძახილში და დოლზე დამკვრელი), ლუკა თოიძე (შემხმობარი გადაძახილში, პირველი ხმა და ხანდახან ბანიც), თვითონ ზიგო ერქომაიშვილი ძირითადად დამწყებისა და ბანის პარტიას ასრულებს ტრიოში.

მეორე ანსამბლის წევრები იყვნენ: სამუელ ჩავლეიშვილი (დამწყები, პირველი ხმა), ალექსანდრე მახარაძე (კრიმანჭული, მოძახილი), ვარლამ სიმონიშვილი (ბანი), ლადიკო დოლიძე (ბანი), ბესო ინწკირველი (დამწყები) და ილარიონ ჩავლეიშვილი (ბანი).

მე-19 საუკუნის მეორე ნახევარში, გურიაში ბევრი საუკეთესო მომღერალი და მომღერალთა ჯგუფი არსებობდა, მაგრამ დროთა განმავლობაში მათი სახელები თანდათან დავიწყებას მიეცა. ფირფიტებზე მხოლოდ ერთეულების ხმებია ჩაწერილი, რაც საშუალებას გვაძლევს განვსაზღვროთ მათ მიერ გაწეული დიდი შრომა, გავაკეთოთ ქართული ხალხური სიმღერების მეცნიერული ანალიზი, გავარჩიოთ და ერთმანეთს შევადაროთ ვარიანტები, მაგრამ არსებობენ ადამიანები, რომლებიც გურიის სოფლებში იყვნენ მიმოფანტულნი და ბევრი

მათგანი ისე გაქრა, რომ ფართო ასპარეზზე „გამომწეუ-
რება“ არც კი ელირსა. მათ უფრო დიდი საქმეც გააქე-
თეს — აღზარდეს ის თაობები, რომელთაც ჩვენამდე
მოიტანეს გურული ხალხური სიმღერები, მაგრამ დღეს
მხოლოდ მათი სახელები შემოგვრჩა, ახლახან ზოგიერ-
თი მათგანის ფოტოსურათიც აღმოვაჩინეთ. ესენი არიან
დიდი მგალობელ-მომღერლები: ანტონ და დავით ღუმ-
ბაძეები, ნესტორ კონტრიძე, მელქისედეგ ნაკაშიძე, დათა
გუგუნავა და მაქსიმე წეროძე. აი ის ხალხი, რომლებმაც
გურული სიმღერა-გალობის მთელი სკოლა შექმნეს.
თუმცა მათ გუნდები არ ჰყოლიათ, მაგრამ ჰყავდათ მ-
წაფეები, რომლებმაც მათი ტრადიციები განავითარეს.

ამ ტრადიციებზე აღიზარდნენ ცნობილი გურული
მგალობელ-მომღერლები და მომღერლები (გარდა ზემოთ
დასახელებული ანსამბლის წევრებისა): დიმიტრი და
დიომიდე პატარაევი, სამუელ ჩხიკვიშვილი, ივისიხი სი-
მონიშვილი (ვარლამის ძმა), ანტონ და ბებურ ჩხაიძეები,
იაგორ და ლომინ ნაცვალაძეები, აკაკი ბასილაშვილი,
ვარლამ ნინიძე, ილიკო ხომერიკი ვლადიმერ (ლადიმე)
ბერძენიშვილი, ვახტანგ, ბარნაბ და ერმილე (ერმალე)
სიხარულიძეები, დათა მამაკაიშვილი, სამსონ ურუშაძე,
ნიკა ლომინაძე, სოლომონ ჭანუყვაძე, გიგო მგელაძე,
ილიკო ჭელიძე, ილიკო ჭაყელი, ივანე ჩხაიძე, კოწია, ალ-
მასხან და ბესარიონ ხუხუნაიშვილები, ერასტო, შალვა.
ლადიკო მახარაძეები, ილია გოგიბერიძე, სამსონ ჯაში,
ნოე სარჯველაძე, კოწია შილაკაძე, პავლე და ისიდორე
ჩიჩუები, თაყა ლლონტი, საბა დოგვაძე, ტატო და რაფი-
ელ შარაშიძეები, ივანე, გიგო, დათა და ლავრენტი ჭაყე-
ლები, ძმები: ლადიკო, ექვსენტი და მანასე სალუქვაძე-
ები.

მომღევნო თაობის წარმომადგენლები: რუბენ ვასაძე, დავით მდინარაძე, ეპისტოლე (მეფისტოლე) კეჭაყმაძე, ვასილ და ლევან მახარაძეები, ანანია და ვლადიმერ (ლადიკო) ერქომაიშვილები, ევგენი და მიხეილ კოროშინაძეები, გარსევან სიხარულიძე, ვალოდია დოლიძე, ვალოდია გიორგაძე, ვარლამ ვაშალომიძე, დომენტი ქარჩავა, შერმადინ ჭკუასელი, ილარიონ სიხარულიძე, გიორგი სალუქვაძე.

ამ ორი ანსამბლის მიერ შესრულებული სიმღერების უმეტესობა უკვე გადავიტანე სანოტო ფურცლებზე, ოღონდ გაშიფრვა გაჭირდა, რადგან ზოგიერთ ადგილას ხმები ცუდად ან საერთოდ არ ისმის. ხშირად ფირფიტას დაზიანებული აქვს თავი ან ბოლო, რაც მუშაობას აფერხებს. ამიტომ როგორმე დაუზიანებელ ფირფიტას უნდა მივაკვლიოთ. ეს ჩვენი პირველი ამოცანაა. ასეთ შემთხვევაში მივმართავ ხოლმე ძველ მომღერლებს, მათთან ერთად ვაზუსტებ ამ ადგილებს და ისე გადამაქვს სანოტო ფურცლებზე. მაგ. ლ. ერქომაიშვილსა და ვ. მახარაძეს ზუსტად ახსოვთ ის ვარიანტები, რომლებსაც ეს მომღერლები ასრულებდნენ. ამდენად დაზიანებული სიმღერის აღდგენა, მათი დახმარებით, დიდ სიძნელეს არ წარმოადგენს. აღდგენილი ფრაზები სანოტო ფურცლებზე მინიშნებული იქნება.

ამ ანსამბლის სიმღერას რომ ისმენტ, პირველ რიგში ყურადღებას იპყრობს მათთვის დამახასიათებელი ტემბრი, რომელიც ერთი და იგივე სიმღერის შესრულების დროსაც კი სრულიად განსხვავდება ერთმანეთისაგან. აღსანიშნავია აგრეთვე სიმღერის შესრულების სრულიად განსხვავებული მანერა, ასე თავისებურსა და განუმეორებელს რომ ხდის ანსამბლებს. მათ რეპერტუარში

გვხვდება ერთნაირი სიმღერები, რომელსაც ყოველი ანსამბლი თავისებურად ასრულებს. ვერ იტყვი რომელი ჯობია, მაგრამ ერთი კი ცხადია, ორივე ანსამბლი უმაღლეს პროფესიულ დონეზე მღერის.

გ. ერჭომაიშვილის ანსამბლი უფრო ადრე ჩამოყალიბდა, მისი წევრები ღარიბი გლეხები იყვნენ, მიწათმოქმედებას მისდევდნენ და ამით ინახავდნენ ოჯახებს. ქალაქთან კავშირი არასოდეს ჰქონიათ. თავიანთ სოფელში იყვნენ ჩაკეტილნი. და თითქმის არავის გავლენა არ განუცდიათ, ამიტომ მათ მიერ შესრულებული სიმღერები თვითმყოფადი, ხალასი და ნატურალურია, ყველას მიერ შესრულებული სიმღერებისაგან განსხვავდება. ისინი თბილისში პირველად 1907 წელს ჩამოვიდნენ ფიტიტებზე სიმღერების ჩასაწერად (მაშინ წევრთა უმეტესობა 70 წელს იყო მიღწეული).

ს. ჩავლეიშვილის ანსამბლის წევრები კი პროფესიონალი მომღერლები იყვნენ. მათი შემოსავლის წყარო სიმღერა იყო და ამიტომ ყოველდღე უხდებოდათ ვარჯიში. ბევრს მოგზაურობდნენ სხვადასხვა სოფელში, რაიონსა და ქალაქში, ჯერ თვითონ სწავლობდნენ ვარიანტებს და შემდეგ სხვებს ასწავლიდნენ. ამუშავებდნენ და ართულებდნენ სიმღერებს, განვითარების უმაღლეს წერტილზე აიყვანეს გურული სიმღერები. მათ მიერ ჩაწერილი სიმღერები მაღალ პროფესიონალურ დონეზეა შესრულებული.

ძველი გურული მომღერლები ნაკლებ ყურადღებას აქცევდნენ ტექსტებს. ბევრ სიმღერაში ტექსტი დღემდე არაა დადგენილი. სიმღერის დროს ისინი მათ იმპროვიზირებულად წარმოსთქვამდნენ (რომელიც გაახსენდებოდათ, იმ ტექსტს გამოიყენებდნენ და შეცვლიდნენ),

ძირითადად ტექსტებს „ვეფხისტყაოსნიდან“ და „თამარ-
რიანიდან“ იყენებდნენ. ზემოთ ჩამოთვლილი სიმღერების
მოსმენის შემდეგ შეიძლება ასეთი დასკვნა გავაკეთოთ:
მაშინდელი მომღერლები გართულნი იყვნენ მხოლოდ
თავიანთი ხმების დიდოსტატური შესრულებით, ამიტომ
სიმღერაში სხვა ტექსტის გამოყენება ან უტექსტოდ სიმ-
ღერა დიდ ცოდვად როდი მიაჩნდათ (შორისდებულები-
თაც ადვილად გადიოდნენ).

აღსანიშნავია ისიც, რომ სიმღერები იწყება საკმაოდ
ნელა (განურჩევლად ქანრისა), შემდეგ ტემპი თანდათან
მატულობს და დაბოლოებისას საკმაოდ ჩქარდება. ეს
მათი შესრულების თავისუფალი მანერის შედეგია.

ხშირად სიმღერები თანდათანობით მალდდება. სიმ-
ღერის დროს ხმოვანება (წყობის სიმაღლის ნორმებთან
შედარებით) ხშირად იცვლება, ამიტომ საწყისი და ბო-
ლო სიმაღლით განსხვავდება. ყოველივე ეს სიმღერის
თავისუფალი მანერის, იმპროვიზების შედეგია.

გურიაში მოგზაურობის შედეგად იმ დასკვნამდე მივე-
დი, რომ იქ, ისევე როგორც საქართველოს სხვა კუთხე-
ებში, ხალხური სიმღერა მივიწყებას ეძლევა, თუმცა ჩვე-
ნი ხალხური სიმღერების პოპულარიზაციისათვის საკა-
შირო თუ საერთაშორისო მასშტაბით ბევრი რამ კეთდე-
ბა, ერთი, ორი და თუნდაც რამდენიმე კოლექტივი ამხე-
ლა საქმეს ვერ აუვა. ამასთან, ცოტა ხანში ამ სიმღერე-
ბის შემსრულებელი თაობაც აღარ იქნება.

ფაქტია, რომ ქართული ხალხური სიმღერისა და ცე-
კვის სახელმწიფო დამსახურებული ანსამბლი ეძებს
„კრიმანჭულის“ ახალგაზრდა შემსრულებელს, მაგრამ
მთელ გურიაში დღემდე არ აღმოჩნდა ასეთი მომღერა-
ლი. ანსამბლი კი სულ მალე უნდა წარსდგეს ამერიკის

კონტინენტზე, იმ ქვეყანაში, სადაც თანამედროვეობის უდიდესმა კომპოზიტორმა იგორ სტრავინსკიმ ესოდენ დიდი შეფასება მისცა გურულ კრიმანჭულიან სიმღერებს.

ახალგაზრდებს არ აინტერესებთ ძველი სიმღერები. ისინი ხარბად ითვისებენ ყოველივე უცხოურს, თავიანთი კი ავიწყდებათ. ბითლზების, ტომ ჯონსისა და დემის რუსოს ფირფიტები „აუქციონით“ იყიდება, ძველი ხალხური სიმღერების ფასი კი უკვე ძალიან ცოტამ იცის.

დღეს საქართველოს ყოველ რაიონს ჰყავს რამდენიმე თვითმოქმედი დიდი გუნდი თუ ანსამბლი, მაგრამ მათი რეპერტუარი მეტისმეტად შეზღუდულია.

1976 წ. თბილისში ჩატარდა მხატვრული თვითმოქმედების რესპუბლიკური ფესტივალი. ფესტივალის წესდება ითვალისწინებდა ორი რუსული, ორი საბჭოთა კომპოზიტორისა და რამდენიმე ხალხური სიმღერის შესრულებას. თვითმოქმედ გუნდებს, რომლის წევრებს მუსიკალური განათლება არა აქვთ, უჭირთ უცხო და საბჭოთა კომპოზიტორების ნაწარმოებთა ათვისება. ამიტომაც ჩვენი ხალხური გუნდები და ანსამბლები პროფესიული მუსიკის ნაწარმოებებს მეტად დაბალ დონეზე ასრულებენ. ამ ნაწარმოებების შესასრულებლად არსებობს პროფესიული კოლექტივები და თვითმოქმედი კაპელები.

ამ ფესტივალზე კოლექტივთა უმრავლესობას (წასახალისებლად) ლაურეატის წოდება მიენიჭა. ლაურეატების კონცერტი შემდეგ ტელევიზიით გადაიცა, ზოგიერთმა გუნდმა მეტისმეტად დაბალი საშემსრულებლო დონე გამოავლინა.

1927 წელს ქუთაისში ჩატარდა პირველი რესპუბლიკური ოლიმპიადა, რომელშიც საქართველოს სხვადასხვა

კუთხიდან ჩამოსული გუნდები მონაწილეობდნენ. ოლიმპიადის ქიურში იყვნენ ჩვენი სასიქადულო კომპოზიტორები: ზ. ფალიაშვილი, დ. არაყიშვილი, ე. მ. ცხელიძე და სხვები.

ოლიმპიადაზე საქართველოს ყოველი კუთხიდან რამდენიმე გუნდი იღებდა მონაწილეობას. ქიურის მიერ პროგრამა მკაცრად იყო შედგენილი და იმ კუთხის 10—15 საუკეთესო სიმღერას შეიცავდა, რომელსაც გუნდი ეკუთვნოდა. მათი შესრულება სავალდებულო იყო. პირველი ჯილდო მიეკუთვნებოდა იმას, ვინც უკეთ შეასრულებდა ამ სიმღერებს. გუნდი, რომელმაც არ იცოდა თავისი კუთხის ყველა სავალდებულო სიმღერა, ოლიმპიადაზე არ დაიშვებოდა.

კონკურსი მაღალ დონეზე ჩატარდა და პირველი ჯილდო საუკეთესოთა შორის საუკეთესოებს მიეკუთვნათ. მაგ., აღმოსავლეთ საქართველოდან — მარო თარხნიშვილის გუნდს, გურია-აჭარიდან — არ. ერქომაიშვილის გუნდს. დღეს ასეთი კონკურსების ჩატარება რესპუბლიკის ახალგაზრდობას დიდ სარგებლობას მოუტანდა.

რამდენიმე წლის წინ რესპუბლიკის სხვადასხვა რაიონში დაარსდა ძველი სიმღერების შემსწავლელი მუსიკალური სკოლები, რომლებმაც პირველი გამოშვებისთანავე შეწყვიტეს არსებობა. ჩემი აზრით, მათ მიერ ჩატარებული მუშაობა უნდა გაანალიზდეს შეცდომების შესწავლის მიზნით. სასწრაფოდ უნდა აღდგეს ამ სკოლების მოღვაწეობა, სანამ ჯერ კიდევ არიან ძველი მომღერლები, რომლებსაც შეუძლიათ ახალგაზრდობას სიმღერები ასწავლონ. ასეთი სკოლების მიერ გამოშვებული კადრები ხალხურ სიმღერებს რესპუბლიკის საშუალო სკოლებში ასწავლის.

საქ. სსრ კომპოზიტორთა კავშირის მიერ ჩატარებულ კომპოზიუმზე მიიწვიეს მოხუცთა ანსამბლები რესპუბლიკის სხვადასხვა რაიონიდან და კონცერტი გაიმართა მეტეხის ტაძარში. დამსწრე საზოგადოება დიდად ერთოვანა მოხუცთა ოსტატობამ, მათმა საშემსრულებლო კულტურამ.

ასეთი ღონისძიებები უნდა მომრავლდეს, ოღონდ მოხუცთა გვერდით ახალგაზრდებიც უნდა მღეროდნენ.

რატომღაც ყველა დაინტერესებულია ას და ორასკაციანი გუნდების შექმნით. არადა, უმჯობესია რესპუბლიკაში არსებობდეს ასი პატარა ანსამბლი, ვიდრე ათი ორასკაციანი გუნდი. შერმადინ ჭკუასელი ამბობს: „იმ გუნდში, სადაც გურულ სიმღერას 100 კაცი მღერის. ჩაღვთა არ შემოძლია, თავისუფლად თუ არ გევიწავარდე, ის რა სიმღერაა“-ო. ამიტომ საჭიროა მომრავლდეს პატარა ანსამბლები: ტრიოები, კვარტეტები, რომლებიც მხოლოდ თავიანთი კუთხის სიმღერებს შეასრულებენ და მომღერლებსაც „თავისუფლად განავარდების“ საშუალებას მისცემენ.

ამას გარდა, საჭიროა საშუალო სკოლებში პირველი კლასიდანვე შემოიღონ ხალხური სიმღერების სავალდებულო სწავლება, გამოიციეს ხალხური სიმღერების სპეციალური კრებულები, რომლებიც დაგვეხმარება ბავშვთა მუსიკალური აღზრდის საქმეში. ჩვენმა მოზარდებმა დედაენასთან ერთად უნდა შეისწავლონ ხალხური მუსიკა, რაც უკვდავყოფს იმ უნიკალურ სასიმღერო ტრადიციებს, ასე შორს რომ გაუთქვა სახელი ქართულ კულტურას, ჩვენს ხალხს.

ქართული
წიგნების
კავალდგამი

„ძველი სიმღერების კვალდაკვალ“

„ლაპარაკობს თბილისი! ვიწყებთ გადაცემას რუბრიკით „ჩვენი იშვიათი ჩანაწერები“. სიმღერები, რომელსაც ახლა მოისმენთ, ჩაწერილია 1908 წელს, მომღერალთა ანსამბლის მიერ, რომელსაც ხელმძღვანელობდა სამუელ ჩავლეიშვილი. იგი ჩაწერა უცხოეთის ფირმამ, ხოლო ახლახან აღადგინა საკავშირო ფირმა „მელოდიამ“ და მალე გამოვა ფირფიტების სახით“ — ამბობს რადიოს დიქტორი და ისმის ვარლამ სიმონიშვილის რიხიანი შეძახილი:

„ჩავლეიშვილი, ჩხიკვიშვილი და სიმონიშვილი. ჩვენ მშვიდობა წამოსძახეთ!“.

„ჩვენ მშვი-ი-დო-ი-ო-ბა“ — სამუელ ჩავლეიშვილის ოდნავ ხრინწიანი, თავისებურად კოლორიტულ, ყველააგან განსხვავებული ტემბრისა და ამოუწურავი შესაძლებლობების განუმეორებელ დამწყებს დიდი ოსტატობით უხმატკბილებენ: მოძახილი სამუელ ჩხიკვიშვილი და ბანი ვარლამ სიმონიშვილი.

დიდებულად მღერიან. ისე წმინდად ისმის ეთერში 72 წლის წინათ ჩაწერილი სიმღერა, თითქოს აგერ, გუშინ ჩაიწერეს იგი...

„გადაცემა რუბრიკით „ჩვენი იშვიათი ჩანაწერები“ დამთავრებულია, გთხოვთ მოგვწეროთ თქვენი აზრი ამ გადაცემის შესახებ — ამბობს დიქტორი.

ეს გადაცემა 1979 წლის 6 იანვარს საქართველოს რადიოთი მოვაწყვეთ, რის შემდეგაც უამრავი წერილები მივიღე მოხუცი მომღერლებისაგან, რომლებსაც რამდენიმე წელიწადი უმღერიათ და ვინ იცის, რამდენი ხანია აღარ გაუგონიათ მათი ხმები.

„ცხადია თუ სიზმარი, სამველას და ვარლამის ხმები ისე ისმოდა, თითქოს აგერ მღეროდნენ ჩემს გვერდით. თუ შეიძლება ჩემი ბიძიე, მაი სიმღერები გადამიწერე, სანამ ფირფიტები გამუა სახლში მევისმენ ხანდახან, მაგნიტოფონი მაქვს. მაგენის გაზრდილი ვარ მე“ — მწერს 85 წლის მომღერალი და ლობთარი ვარლამ ვაშალომიძე.

„ას წელს მიტანებული ვარ და ახალგაზრდობის მერე აღარ გამიგონია მაგენის ხმაი, — მწერს ივანე ჩხაიძე, — თქვენ აგაშენათ ღმერთმა, რაგარც მე დამატებეთ. რაფერ გააცოცხლეთ აგი მომღერლები, ჩემო ბაბუა, ნუ დაგეზარება და მომწერე“.

ძველ ფირფიტებს, რომელიც გურიაში შევაგროვე, სხვა კუთხის სიმღერებიც მივუმატე ცნობილ მომღერალთა შესრულებით და მივადექი საკავშირო ფირმა „მელოდიის“ სარესტავრაციო განყოფილებას. საქართველოს რადიოსა და ტელევიზიის სახელმწიფო კომიტეტმა საქმიანი კონტაქტი დაამყარა ფირმა „მელოდიასთან“ და სარესტავრაციო ხარჯების ანაზღაურება იკისრა.

ფირფიტების უმრავლესობა გაცვეთილიყო, ამიტომ გარდა ზოგიერთი გამონაკლისისა მათი სრულყოფილი აღდგენა პრაქტიკულად შეუძლებელი აღმოჩნდა.

სარესტავრაციო განყოფილების გამოცდილი თანამ-

შრომლის კლავდი კლავდის ძე ტიხონრაევის რჩევით
მოსკოვში გლინკას სახელობის მუზეუმში მივედი, რათა
შეღარებით უკეთ შენახული იგივე ფირფიტები მეზოვნა.

გლინკას სახელობის მუზეუმში აღმოჩნდა არა რველ-
ლუციამდელი, არამედ 1928 წლის შემდეგ ჩაწერილი
ფირფიტები: სანდრო კავსაძის, ნიკო ქუმსიაშვილის,
სანდრო ინაშვილის, ვარლამ სიმონიშვილის, არტემ ერ-
ქომაიშვილის, მარო თარხნიშვილისა და სხვათა შესრუ-
ებით.

მე ვთხოვე მოესმენინებინათ ჩემთვის ზოგიერთი მათ-
განი. ცალკე ოთახში, სადაც ფირფიტები ჩემს მიერ შერ-
ჩეოლი ნომრების მიხედვით მოიტანეს, შევუდექი მოს-
მენას.

ამ დროს ერთ-ერთი მუსიკალური სკოლიდან პედა-
გოგმა ექსკურსიაზე მოიყვანა ბავშვები, რომლებიც და-
ინტერესდნენ უჩვეულო სიმღერებით და მოსმენის ნე-
ბართვა გვთხოვეს.

მე რასაკვირველია დავთანხმდი.

ბავშვები დიდი ინტერესით ისმენდნენ ხალხურ სიმ-
ღერებს და მეკითხებოდნენ თუ რამდენხმიანი და რომე-
ლი კუთხის სიმღერებია, ვინ არიან შემსრულებლები, რა
ჰქვია მაღალ „ჩახვეულ ხმას“ (კრიმანჭულს), როდის არის
ჩაწერილი, მღერიან თუ არა ახლა ასეთ სიმღერებს და
ა. შ.

მათ გაუთავდათ ექსკურსიისათვის განკუთვნილი დრო,
მაგრამ ფეხი არ მოიცვალეს, სანამ მოსმენა არ დავამ-
თავრე.

საინტერესო იყო ჩვენი რეაქციები სიმღერების მოს-
მენისას. ბევრ მათგანს მეც პირველად ვისმენდი.

ბავშვები ხანდახან ტაშსაც შემოჰკრავდნენ. მათი

პედაგოგიც აღტაცებული იყო ქართული სიმღერებით და დიდი მადლობაც გადამიხადა.

მე თუმცა კმაყოფილი დავრჩი ამ აღმოჩენით, მაგრამ სამწუხაროდ, რევოლუციამდე ჩაწერილი სიმღერები მუზეუმში არ აღმოჩნდა, რის შესახებაც პედაგოგს ჩემი წუხილი ვავუზიარე. როცა საქმის შინაარსი ვაიგო, რამდენიმე კოლექციონერის მისამართი მომცა, რომლებიც რჩევას მაინც მომცემდნენ თუ ჩემთვის საჭირო ფირფიტები არ ექნებოდათ.

ვლადისლავ ივანეს ძე ბელოგუბოვი — ავად იყო, საავადმყოფოში იწვა.

მარკ მოსეს ძე შნაიდერი — დიდი ძეხვის შემდეგ სოკოლნიკებში მივადექი ერთ ძველ სახლს, რომლის მესამე სართულზე ცხოვრობდა კოლექციონერი. კარი თვითონ გამიღო, იგი 80—85 წლისა იქნებოდა. ნახევრად მწოლიარე ავადმყოფი, დაბალ ლოგინზე, ფეხებთან ორი კატა ეწვა. სასთუმალთან სკამი ედგა. სკამზე ჩაის ჭიქა და ლამბაქი ეწყო. მასპინძელი ენაწყლიანი აღმოჩნდა და სანამ მე რაიმეს ვთხოვდი, მიაშბო, თუ ვის იცნობდა, ვინ უნახავს, ვინ მოუსმენია, რა უნიკალური ფირფიტები აქვს და ა. შ. კედლები ფირფიტებით სავსე თაროებსა და შალიაპინის, ჯილის, მილიცა კორიუხის, კარუზოსა და მაქსიმ გორკის სურათებს დაეფარა. ჩემს ფირფიტებს მაქსიმ გორკი ისმენდა, რომელიც თავისუფალ დროს ხშირად მოდიოდა ჩემთანო — მომიგო მოხუცმა. თავისი სურათიც მაჩვენა, შალიაპინთან გადაღებული.

ჩემი იდეალი შალიაპინიაო — დასძინა, შემდეგ კარი გამოაღო, რომელიც ადრე კარადის მეგონა და იქ გრამოფონი აღმოჩნდა (რადაც განსაკუთრებული). თაროდან გადმოიღო ფირფიტა, ხსნარში დასველებული ბამ-
8. ა. ერჭომაიშვილი

ბით ფრთხილად გაწმინდა და ასევე ფრთხილად დადო
გრამოფონზე.

ღონ კიხიტის სიკვდილის სცენას მღვრიდა შალია-
პინი მასნეს ოპერიდან. მე მონუსხულივით ვუსმენდ
პართლაც სიმღერის ამ ჯადოქარს. შალიაპინმა სიმღერა
დაამთავრა. შნაიდერმა ფირფიტა ისე ფრთხილად აიღო
და შეინახა, თითქოს ახალდაბადებული ბავშვი აეყვანოს
ხელში.

როცა ჩემი მისვლის მიზეზი შეიტყო, გულდაწყვეტით
მითხრა: „სამწუხაროდ, ხალხურ სიმღერებს არ ვაგრო-
ვებ, არც ვინმე ისეთი მეგულება, ვინც ქართულ ხალხურ
სიმღერებს აგროვებდეს“-ო. აქვე მირჩია კრასნოგორ-
სკის ფოტო-ფონო-კინო და მოსკოვის ცენტრალურ ხმის-
ჩამწერ არქივებში მისვლა. ფირფიტების ნომრებს, რომ
გაეცნო, უმალვე მითხრა: „ეს ფირფიტები 1907—1910
წლებშია ჩაწერილი. თქვენ ფირფიტები კი არა, მატრი-
ცები ან მათი ასლები უნდა მოითხოვოთ. შესაძლოა,
თვით არქივებშიც არ იცოდნენ ამ მასალის არსებობა,
ამიტომ არ მოეშვათ და კატალოგებს გაეცანით. საზღვ-
არგარეთული ფირმა, რომელიც ამ სიმღერებს იწერდა,
აქ გრამოფონებით ვაჭრობდა და მატრიცებს ადგილზე
სტოვებდა: გარდა მოსკოვისა მათ ჰქონდათ ფილიალები
ბი კიევში, რიგაში, თბილისში, ლენინგრადში, ვარშავა-
სა და სხვა ქალაქებში“.

მადლობა გადავუხადე გულისხმიერ მასპინძელს და
მის მიერ მითითებულ არქივებს მივადექი. კრასნო-
გორსკში შევიტყვე რომ ფონო არქივი კარგა ხანია, რაც
გადაუტანიათ მოსკოვში, ბაუმანის ქუჩაზე მდებარე ცენ-
ტრალურ ხმისჩამწერ არქივში, სადაც აუცილებლად სა-
შვი იყო საჭირო. ამისათვის თბილისში დაბრუნება დამ-

კირდა, სადაც ცენტრალური არქივის დირექციამ, კერძოდ, პატივცემულმა ვახტანგ გურგენიძემ ზევრი საჭირო ცნობა მომაწოდა, შანვე მომიმზადა საბუთი, რომლითაც შემედლო ჩემთვის საჭირო არქივებში მემუშავა.

ანსამბლ „რუსთავის“ გასტროლების დროს მივაშურე კიევის, რიგისა და ლენინგრადის არქივებს, სადაც დიდი გულისხმიერებით მომეკიდნენ, მაგრამ აღმოჩნდა, რომ ომის დროს რევოლუციამდელი ჩანაწერები გადაუგზავნიათ მოსკოვის აპრელევის ქარხანაში. ლენინგრადში დიდი დახმარება გამიწია თეატრის, მუსიკისა და კინემატოგრაფიის ინსტიტუტის პროფესორმა ლარისა ქუთათელაძემ და ლენინგრადის კონსერვატორიის ფონეტიკის კაბინეტის გამგემ ალექსანდრე გომართელმა, რომელსაც დაცული აქვს, ს. კავსაძის, ლ. გერმესაშვილის, ს. ინაშვილის, პ. ამირანაშვილისა და სხვათა ფირფიტები.

აქვე შევიტყვე, რომ მოსკოვში, 30-იან წლებში ხელმეორედ დაიბეჭდა 1907—1910 წლებში გამოცემული მატრიცები, რაც იმის იმედს მაძლევდა, რომ მეორე ორიგინალები მაინც იქნებოდა შემორჩენილი.

ერთი სიტყვით, ყველა გზას მოსკოვის აპრელევის ქარხანაში მივყავდი. იქ გაირკვა, რომ სხვადასხვა ქალაქებიდან მიღებული მატრიცები სპეციალურ საცავებში იყო დაცული, რომლებიც დამწვარა, გადარჩენილი მასალა კი გადაუგზავნიათ მოსკოვის ცენტრალურ ხმისჩამწერ არქივში. არქივის დირექტორმა ო. ბუდნოვმა ყურადღებით ჰომისმინა და მითხრა: მატრიცები და ფირფიტები კი გვაქვს, მაგრამ იმ პერიოდს, თქვენ რომ ეძებთ, აქ არ არის. მოვითხოვე კატალოგები, სადაც მხოლოდ საქართველოს ხალხური სიმღერისა და ცეკვის ანსამბლის

„გორდელასა“ და „რუსთავის“ ჩანაწერები იყო აღნიშნული.

ხანგრძლივი ძიების შემდეგ ვიპოვე 1928—1934 წლებში ჩაწერილი კირილე პაქკორიას, კიწი გეგეჰკორის, ვარლამ სიმონიშვილის, მართ თარხნიშვილისა და სხვათა გუნდების ჩანაწერები, რომელთა აღრიცხვას რამდენიმე დღე მოვანდომე.

განყოფილების უფროსმა პროხოროვამ მითხრა, რომ რამდენიმე დღის წინ ძველი კატალოგის ერთი ყუდი ნახა, მაგრამ შინაარსი ამ კატალოგისა არ იცოდა. შევეუდექი ამ კატალოგის ვადასინჯვას. სიმღერებს ვეძებდი 1907 წელს გამოშვებული ფირფიტების ნომრების მიხედვით. მართლაც, აღმოვაჩინე ორი ნომერი, მაგრამ ორივე რუსული სიმღერა აღმოჩნდა. როგორც ჩანს, აქაური ნომრები არ ედრებოდა ჩემი ფირფიტების ნომრებს. მატრიცები არქივის ნომრების მიხედვით იყო აღნუსხული. იძულებული ვიყავი მატრიცები მეძებნა სიმღერების დასახელებისა და შემარულებულთა გვარების მიხედვით. მაგრამ ამ გახუნებულ ბარათებზე სიმღერის სახელწოდება ხშირად არ ეწერა, ან ეწერა ზოგადად: „ქართული ხალხური სიმღერა“, „გურული სიმღერა“ და სხვა.

როგორც იქნა, ვიპოვე ერთი ბარათი, რომელსაც ეწერა: „გურული სიმღერა, ბიბილოძის ტრიო 1907 წ.“. ჩემს სიხარულს საზღვარი არ ჰქონდა. მივხვდი, რომ გურული სიმღერა ჩაწერილია ცნობილი მომღერლის გიორგი ბაბილოძის ტრიოს მიერ 1907 წელს.

იმ დღეს კიდევ რამდენიმე ნომერი ვიპოვე. სადაც ეწერა: „კახური სიმღერა“, „გურული სიმღერა“, „მედულუკეთა ანსამბლი ბერატას ხელმძღვანელობით“ და სხვა.

აღბათ დიდხანს ვიქნებოდი იქ, რომ არ შეეხსენებინათ, სამუშაო საათები დამთავრდაო. თანდათან სხვა ნომრებიც ვიპოვე. ძალიან ბევრი იყო მედუღეუკეთაჲ... სამბლის — კერძოდ ბაგრატას დასტას მიერ ჩაწერილი სიმღერები.

განსაკუთრებით გამახარა ბარათმა, რომელსაც ეწერა: „დ. ლევანას სიმღერა“, მივხვდი, რომ ეს იყო გამოჩენილი მომღერალი ლევან ასაბიშვილი, რომელიც ხალხში ცნობილია „დედას ლევანას“ სახელით. იქვე მივაკვლიე „ჩაკრულოს“ — დედას ლევანას, ბათო როსტომაშვილის, ალექსი ელოშვილის, ს. ქურციკიძისა და კნიაზაშვილის შესრულებით. ესენიც ცნობილი მომღერლები არიან, განსაკუთრებით ბათო როსტომაშვილი და ალექსი ელოშვილი (ოსტატი ალექსა), რომლებსაც ხალხი დღესაც დიდი სიყვარულით იხსენებს.

თანდათან აღმოჩნდა: კავსაძეების, ხუხუნაიშვილების, ფალავას, ს. ტომაშვილის, ქუთაისის ქოროს (ციპარენკოს ხელმძღვანელობით), ჩავლეიშვილების ჩანაწერები... სრულიად მოულოდნელად წავაწყდი ბარათს, რომელზეც ეწერა „ურმული“ — ვ. სარაჯევი“. ავლელი და აღფრთოვანდი, რადგან ჩემს წინაშე იყო ვანო სარაჯიშვილი. ამ ლეგენდარული მომღერლის ჩანაწერის ორიგინალი...

ამ მომღერალთა სახელები დღესაც ცოცხლობენ, მაგრამ უმეტესობის ნამდვილი სიმღერა არ გავვიგონია. მარტო დედას ლევანა რად ღირს, ქართლ-კახური სიმღერების ღმერთი, რომ არაფერი ვთქვათ ვანო სარაჯიშვილზე.

ძველი მატრიცების ნომრები ამოვწერე. ახლა საჭირო იყო პირველი სამამულო ფირფიტების (1922 —

1936 წ.) აღდგენა. მაგრამ სანამ ვ. სარაჯიშვილის, დედას ლევანას, ჩავლეიშვილის, ბაბილოძისა და სხვათა აღდგენილ ხმებს გავიგონებდი, ბევრი რამ იყო გასაკეთებელი. ამიტომ საბჭოთა პერიოდის მატრიცების მიკვლევა სხვა დროისათვის გადავდე.

თბილისში დაბრუნებისთანავე ჩემს მიერ ამოწერილი ნომრები ტელევიზიის სახელმწიფო კომიტეტს გადავეცი. კომიტეტმა „მელოდიას“ გაუგზავნა ოფიციალური წერილი, სადაც ითხოვა ზემოთ ჩამოთვლილი ნომრების მატრიცების აღდგენა, ვინაიდან ისინი წარმოადგენენ ქართული კულტურისათვის მნიშვნელოვან შენაძენს. ამ წერილის საფუძველზე „მელოდიამ“ არქივიდან ძველი მატრიცები გამოიწერა. არქივის საცავში მეც შემოშვეს. სარდაფში თაროებზე ვერტიკალურად დალაგებული უამრავი მატრიცა ენახე, რომლებშიაც ვინ იცის კიდევ რამდენი ქართული სიმღერაა მიმალული, ვინაიდან ბევრ მათგანს არც სიმღერის სახელწოდება აწერია და არც შემსრულებლის გვარი.

მატრიცები მივიტანეთ ფირმა „მელოდიაში“, რომელმაც მოსკოვის საცდელ ქარხანა „გრამზაპისს“ მატრიცებიდან მეორე ორიგინალების გაკეთება შეუკვეთა. ამ რთულსა და საინტერესო პროცესს მეც დავესწარი. ყოველივე ეს შევატყობინე კინორეჟისორ სოსო ჩხაიძეს, რომელიც მოსკოვში კინოგადამღებ ჯგუფთან ერთად ჩამოვიდა და ძველი მატრიცების აღდგენის მთელი პროცესი ფირზე აღბეჭდა.

მატრიცა ლითონის (სპილენძი ან თითბერი) სქელსა და მძიმე ფირფიტას წარმოადგენს, მისი პირველი ორიგინალი „ნეგატივა“, მისგან ნამღვილი ხმა არ მიიღება. ხმა მიიღება მეორე ორიგინალისაგან, რომელიც მზად-

დება შემდეგი წესით: რამდენიმე საათის განმავლობაში, კიმიურ ხსნარებში სხვადასხვანაირად ხდება მატრიცის გაწმენდა. თუ მატრიცას კიდები დაბრეცილი ან გაფუჭებული აქვს, ხდება მისი რესტავრაცია. რესტავრაციისას მატრიცა გადადის სააპარატოში, სადაც სხვადასხვა ხსნარებში ვერტიკალურად ჩაკიდული მატრიცა ბრუნვას იწყებს და თანდათან ნიკელის ფენით იფარება. შემდეგ მატრიცას ნიკელის ფენას სპეციალური მოწყობილობით ფრთხილად აცლიან, დებენ ცენტრიდანულ მანქანაზე, რომლის საშუალებითაც იხვრიტება ცენტრი, რათა დაკვრის დროს რხევა არ გამოიწვიოს. ყოველივე ამის შემდეგ ნიკელის ფირფიტას ამუშავებენ, წმენდენ, ამრობენ და გზავნიან ფირმა „მელოდიაში“, სადაც სპეციალური აპარატის საშუალებით მიიღება ხმა, რომელიც ფილტრებში გადადის და ისე იწმინდება, რომ ხმის ხარისხი და ტემბრი არ დაზიანდეს. მიღებული ხმის გადაწერა ხდება თანამედროვე მაგნიტოფირზე. სპეციალური მოწყობილობით დგინდება სტაბილური სიჩქარე. მოგეხსენებათ, რომ მაშინდელი ფირფიტები ჩაწერილია გრამოფონისათვის, რომლის სიჩქარე წუთში 78-დან 90-მდე აღწევდა. ამიტომ თანამედროვე ელექტროსაკრავზე მატრიცის სიჩქარე მერყეობს, რაც იწვევს ხმის ამალლებას ან დადაბლებას. დიდი ყურადღება და გამოცდილებაა საჭირო, რომ ფირფიტის ბრუნვის სიჩქარე სიმღერის ტონალობას მიესადაგოს.

ფილტრებში გატარებული, მაგნიტოფირზე გადატანილი სიმღერებისაგან მზადდება ხელახალი მატრიცა, რომლისგანაც იბეჭდება ფირფიტები.

აი, ასეთი რთული წესით იქნა აღდგენილი ძველი მატრიცების პირველი პარტია. „მელოდიის“ სააპარატო-

ში გულის ფანჯალით ველოდებოდით ნიკელის ფირფიტების ახმოვანებას. პირველად მოვისმინეთ ერთ-ერთი გურული სიმღერის მატრიცა, რომელსაც არ ეწერა არც სიმღერის დასახელება და არც შემსრულებელთა გვარები. გაისმა ხმები, რომელთა შემსრულებლებს მაშინვე იცნობ, თუ კი ერთხელ მაინც მოვისმენია მათი სიმღერა, დიდებული გურული მომღერლები: სამუელ ჩავლეიშვილი, სამუელ ჩხიკვიშვილი და ვარლამ სიმონიშვილი ასრულებდნენ ძველ სუფრულ სიმღერას „წამოკრულს“ (ჩაწერილი 1908 წ.).

ეს სიმღერა იმპროვიზაციის დიდ საშუალებას აძლევს შემსრულებელს, მაგრამ ასეთი საშემსრულებლო ტექნიკა და გამომგონებლობა იშვიათია. განსაკუთრებული შთაბეჭდილება მოახდინა სიმღერის მეორე მუხლმა, სადაც მომღერლებმა შესრულების მწვერვალს მიაღწიეს. ვარლამ სიმონიშვილი ნამდვილი ვირტუოზია, ვერც კი წარმომედგინა, რომ „წამოკრულში“ შეიძლებოდა ასეთი რთული ბანის მისადაგება დამწყებისა და მოძახილისათვის. ეს რომ შეაფასო ამისათვის „წამოკრულის“ ბევრი ვარიანტი უნდა გქონდეს მოსმენილი სხვათა შესრულებით.

შემდეგი ფირფიტის მოსმენისას გაისმა ვარლამ სიმონიშვილის ხმა: „ბესარიონ ინწკირველო, ერთი, სტოლის ხელხვაი თქვი, სტოლის, გურული“ ეს ძველი „სუფრის ხელხვაია“, რომელიც ასევე უბადლოდაა შესრულებული ბესარიონ ინწკირველის, სამუელ ჩავლეიშვილისა და ვარლამ სიმონიშვილის მიერ.

ვინაიდან მატრიცაზე შემსრულებელთა გვარები და სიმღერების დასახელება ხშირად სწორად არ იყო აღნიშნული, ამიტომ საჭირო გახდა სიმღერისა და შემს-

რულებლების გამოცნობა. გურულ სიმღერებში ეს არ
გამიკრებია, რადგან ფირფიტების საშუალებით თითქმის
ყველა ძველი მომღერალი მყავს მოსმენილი, მაგრამ
უცბად გაისმა კახური „მრავალყამიერი“... სახტად და-
ვრჩი. გაისმა ულამაზესი ტემბრის საოცრად მაღალი,
კართო მოცულობის ტენორი, რომლის მსგავსი ჯერ არ
მთმისმენია. ასეთი ხმა ყველა საოპერო მომღერალს შე-
შურდებოდა (მას ღირსეულ პარტნიორობასაც ვერ
უწევენ). ეს ხმა თავისუფლად დაცურავდა „მრავალყა-
მიერის“ მაღალ რეგისტრში და როცა „სი ბემოლა“
აიღო, მივხვდი, რომ ეს „დედას ლევანა“ იყო, თავის
ღროზე ზაქარია ფალიაშვილიც რომ განაცვიფრა. ზა-
ქარია მასზე წერდა:

„ორი-სამიოდე ჭიქა ღვინის გადაკვრის შემდეგ დაი-
წყეს სიმღერა, მაგრამ რა სიმღერა! მე ამისთანა მწყობ-
რად შესრულებული კახური სიმღერა ჯერ არ გამიგო-
ნია. სანიორის მომღერლები ხომ კარგები იყვნენ, მაგ-
რამ შილდელებმა ბევრად აჯობეს. განსაკუთრებით იმათ-
ში გამოირჩეოდნენ: ლევან ივ. ასაბაშვილი (მეტსახე-
ლად „დედას ლევანა“), ბათო დავ. როსტომაშვილი,
ალექსა გიორგის ძე ელოშვილი და ლაზარე სვ. კოკილა-
შვილი. ზედმეტი არ იქნება ორიოდე სიტყვით გავაცნო
მკითხველს ამ მომღერალთა ვინაობა. „დედას ლევანა“
არის მაღალი ტანისა, წარმოსადეგი მხარ-ბეჭიანი გლეხი
43—45 წლისა. მღერის როგორც მოძახილს ისე დამწყებ-
საც, მომეტებულად კი მოძახილს, მაგრამ ამ მღევ-კაცს
ბუნებით ისეთი მშვენიერი გავარჯიშებული დიდი ხმა
(ტენორი) აქვს, რომ მე ვგონებ ბევრი ჩვენი ოპერაში
მომღერალიც არ დაიწუნებდა და კიდევ ინატრებდა იმ-
ისთანა იშვიათ ხმას. ამას გარდა მშვენიერი გამოთქმაცა

აქვს. საუცხოვო მოლაპარაკება, თამამი მიხვრ-მოხვრა ერთი სიტყვით ღმერთს მოუნიჭებია იმისათვის ყოველივე ის, რაც კარგი არტისტისათვის აუცილებელ საჭიროებას შეადგენს. ბათო როსტომაშვილი მკ. წ. მოხუცი გლეხია, ძლიერ დაბალი ტანისა, მაგრამ ესეც დიდი ხმის პატრონია, იმის თოვლივით გათეთრებულ თმას რომ არ უყუროთ და ისე მოისმინოთ მისი სიმღერა, თავის დღეში არ იფიქრებთ, რომ მღერის ესეთი მოხუცი და არა ახალგაზრდა ყმაწვილი კაცი, იმდენად სუფთა და გამჭრიახი ხმა აქვს. მღერის მარტო პირველ ხმას, ელოშვილიც მოხუცია. ამ უკანასკნელს, როგორც თვით მომღერლებმა გადმოგვცეს და თითონაც იკვებნიდა, ერთ დროს შესანიშნავი ხმა ჰქონია, მთელი ოჯახიც მომღერალი ყოფილა და ამ ზემოხსენებულ მომღერლებისთვის ამას უსწავლებია სიმღერა, მაგრამ რაღაც მიზეზით ხმა აღრე დაკარგვია, თუმცა ამ „ოსტატ ალექსას“ (ასე ეძახდნენ) ხმა სრულებით აღარა აქვს, მაგრამ სიმღერები კი ზედმიწევნით იცის. გადამეტებით არ ვიტყვი და ამათთანა მომღერლებს პირადად მე არასოდეს არ შევხვედრივარ, თუმცა ბევრი ქართველი მომღერლისთვის დამიგდია ყური...“ („მოგზაურობა კახეთში“, გაზეთი „ამირანი“ № 51, 1908 წ.).

ჩანაწერში, რომელიც მე მოვისმინე, მონაწილეობა დნენ ქურციკიძე და კნიაზიშვილი, რომელთა ვინაობას ზაქარია არ გვაცნობს. მათი გვარები ფირფიტაზეა აღნიშნული.

მართალია, ეს ანსამბლი ძალიან შეწყობილად არ მღერის, მაგრამ იგი განცვიფრებას იწვევს ხმების სილამაზითა და „მრავალყამიერის“ მათებური შესრულებით, ძალზე თავისებური ინტერპრეტაციით, შემდეგ მოვის

მინე დედას ლევანასეული „ჩაკრულოს“ ვარიანტი, რომლის მსგავსი არ მომისმენია.

„პარალე პარი არალოლო“... გაისმა სანდრო კაცსაძის სასიამოვნო ტემბრის ტენორი, რომელიც გულში ჩამწვდომად მღეროდა „ურმულს“, სიმღერა კარგად აოის ჩაწერილი და შენახული. ეს ჩანაწერიც, ჩემის აზრით, განუმეორებელია. (ჩაწ. 1909 წ.). იგი ისტორიაში შევა, როგორც ერთ-ერთი უკედავი ქმნილება ქართული ხალხური სასიმღერო ხელოვნებისა.

ელექტროსაკრავზე მორიგი ნიკელის ფირფიტა დაედეთ. კიდეები ჰქონდა დაბრეცილი, ამიტომ დასაწყისიდან მისი აუღერება არ მოხერხდა. მემბრანა ფირფიტის შუაში დავაყენე, მოისმა სახუმარო ლექსი, რომელსაც ვილაცა სასიამოვნოდ კითხულობდა. გამოვეუძახეთ ხელოსნებს, გაასწორეს ფირფიტის კიდე და გაისმა: „მონსინეთ ძველი თბილისის სურათები, წაკითხული ვასო აბაშიძისაგან (ჩაწ. 1915 წ.). მონუსხულივით ვუსმენდი ქართული თეატრის ამ კორიფეს, თვალწინ დამიდგა კეთილშობილებით აღსავსე მისი სახე, რა ბედნიერებაა, რომ აღმოჩნდა მისი ჩანაწერი, რაც ქართველ კაცს ვ. აბაშიძის ხმის გაგონების საშუალებას მისცემს.

გაისმა რომანსი „შენ გეტრფი მარად“, რომელსაც 1909 წ. ეწერა. შემსრულებლის გვარი არ იყო მითითებული. ჯერ ენათმეცნიერული მეგონა, მაგრამ რამდენიმე ფრაზის შემდეგ მივხვდი, რომ სხვა მღეროდა, რომანსი მშვენიერად არის შესრულებული. მრავალგზის გადამოწმების შემდეგ დადგინდა შემსრულებელი — ია კარგარეთელი, რომელსაც, პროფ. გრ. ჩხიკვაძის გადმოცემით, ძალზე სასიამოვნო ტემბრის ლირიკული ტენორი ჰქონდა. ი. კარგარეთელის შესრულებით აღმოჩნდა კი-

დევ ერთი რომანსი — „ელეგია“ ილია ჭავჭავაძის ტექსტზე, მუსიკა გ. ჩუბინიშვილისა.

ისევ გურული სიმღერა, ხუხუნაიშვილების ანსამბლი „ხასანბეგურას“ მღეროდა. ეს ჩანაწერი, ასე თუ ისე, ცნობილია, მაგრამ სულ სხვაა პირველი ორიგინალიდან აღდგენილი სიმღერა. აღმასხან ხუხუნაიშვილი მაღალ რეგისტრში ბრწყინვალედ ასრულებს კრიმანჭულს. მშვენივრად არიან მასთან შეწყობილნი კოწია, ბესარიონ, იოსებ, რაქდენ ხუხუნაიშვილები და სერაპიონ კუკულავა. მატრიცის ნომერია 12696 (ჩაწ. 1915 წ.). მას აწერია „ხასანბეგურა. პაპალაშვილის გუნდი“. აქ შეცდომაა. უნდა იყოს ზაქარია ფიფაიშვილი. ეს იყო მდიდარი კაცი, რომელსაც თბილისში საკუთარი დუქნები ჰქონდა. მან ორგანიზაცია გაუკეთა ხუხუნაიშვილების ანსამბლის ჩამოყვანას და მათი სიმღერების ჩაწერას ფირფიტებზე. ამ ანსამბლს იგი დიდ პოპულარიზაციას უწევდა.

და აი, როგორც იქნა გაისმა ვანოს განუმეორებელი ემბრის ხმა. ნიკელის ფირფიტა იმდენად უხარისხო აღმოჩნდა, რომ საჭირო შეიქნა ხელახალი ანაბეჭდის გაკეთება, რომელიც ქარხანამ საგულდაგულოდ დაამზადა ჩემი კონტროლით. მაგრამ ფირფიტის დასაწყისი მაინც დაზიანებული აღმოჩნდა. როგორც ჩანს, მატრიცის არხები იყო დაწყვეტილი. ამიტომ მემბრანის ნემსი წინ გადადიოდა და ერთ ადგილას ჩერდებოდა. ეს განსაკუთრებით ემჩნეოდა რომანსის დასაწყისს. მაშინ ასეთ ხერხს მივმართეთ: მემბრანის წინა ნაწილი საგრძნობლად დაამძიმეთ (ხტუნვა რომ არ დაეწყოს) და ფირფიტა ორჯერ კლებს სიჩქარეზე დავატრიალეთ. დაზიანებული ფრაზები ნაწყვეტ-ნაწყვეტ ჩაწერეთ მაგნიტოფონზე. ამან შედეგი გამოიღო. ხმის ოპერატორმა ნ. ტერპუგოვამ აღ-

დგენილი ფრაზები ერთმანეთს მიაბა, ფირი ნორმალურ/ სიჩქარეზე გაუშვა და მივიღეთ ვანო სარაჯიშვილის მიერ შესრულებული რომანსი „დავრდომილი სწეული“ (№ 13445, ჩაწ. 1915 წ.).

რა სუნთქვა, რა ფრაზირება, რამდენი გრძნობა და გზნება გამოსკვიოდა ვანოს სიმღერიდან, რომელიც, როგორც იქნა, 55 წლის შემდეგ აქდერდა. ბედნიერად ვგრძნობდი თავს, რომ პირველად მე მომეცა საშუალება მომესმინა ვანოს ღვთაებრივი ხმა, მისი ჯადოსნური სიმღერა აღდგენილი პირველი ორიგინალიდან, თუმცა ქლერადობას ჯერ კიდევ სჭირდებოდა გასუფთავება. ფილტრებში გატარების შემდეგ ხმა კიდევ უფრო გაიწმინდა. გრამაფონის სიჩქარე 78-ზე მეტი იყო, ამიტომ სიმღერა ცოტა მაღლა აქდერდა. საჭირო გახდა შესაბამისი სიჩქარის მოძებნა, რათა სასიმღერო ტონალობა დაზუსტებულიყო.

ისევ ფორტეპიანოს აკომპანემენტი. ისმის ლამაზი ტემბრის ბანი. როგორც გაირკვა ეს სოსო ტომაშევიჩია, იგი ჩვენი საოპერო თეატრის სცენაზე გამოდიოდა. როგორც იქნა, გამოჩნდა ის ნომერი სულ პირველად კატალოგში რომ შემხვდა და რომელსაც ეწერა „მუმლი მუხასა“, ასრულებს ბიბლიოძის ტრიო. 1910 წ. ივნისი (№ 4589, I ორიგინალი და სამუშაო მატრიცა № 2966, 3 მაისი, 1907 წ.). „გიორგი იობიშვილო ერთი სტოლის ხელხვაი თქვი, სტოლის“. გამოცნობა არ გამჭირვებია. ეს ივლიანე კეჭაყმაძეა. „ჩვენ მშვიდო-იოო-ბა“ დაიწყო გიორგი იობიშვილმა, მოძახილი ივლიანემ უთხრა, ხოლო ბანი — 20 წლის არტემ ერქომაიშვილმა. ეს ფარფიტა მეცა მაქვს, თუმცა იგი უკვე ძალზე გაცვეთილია. ეს ის ფირფიტაა, ბაბუამ სიკვდილის წინ რომ რამდენ-

ჯერმე მომასმენინა, — „დააკვირდი როგორი ვარჩან-
ტია და როგორ გვაქვს ნამღერი“-ო. მართლაც, საოცრად
მღერიან. ეს ახლა გამოჩნდა, როცა სიმღერამ პირვანდ-
ელი სახე მიიღო. ეჰ! ნეტავ ამას ახლა ბაბუა ისმენდეს
და იცოდეს, რომ მათი ნამღერი არასოდეს წაიშლება-
მეთქი, — ვიფიქრე.

„ჰა დილა-ა და-ა-ა“ — აგრძელებს იმავე ფირფიტა-
ზე გიგო ერქომაიშვილი. მას ეხმარებიან გიორგი იობი-
შვილი და გიორგი ბაბილოძე.

ეს მატრიცა მშვენივრად არის შენახული. აქ პირვე-
ლად გამოჩნდა მთელი სიცხადით გიორგი ბაბილოძის
წვრილი, რომელსაც ლენინგრადში მუსიკოსებმა „კოლო-
რატურული ტენორი“ უწოდეს. მართლაც, რა წმინდად
ეღერდა მისი ხმა. განსაკუთრებით მაღალ რეგისტრში.
როცა ეს სიმღერები ჩაიწერა, მოხუცები 70 წელს იყ-
ვნენ გადაცილებულნი. ამ მატრიცის დასათაურებაში რამ-
დენიმე შეცდომაა დაშვებული. ჯერ ერთი, გიორგი ბაბი-
ლოძე და არა ბიბილოძე, ტრიო მღერის არა „მუმლი მუ-
ხასას“, არამედ „ჩვენ მშვიდობასა“ და „ჰა დილას“. შემდეგ აღმოვაჩინე იგივე სიმღერა — „ჰა დილა“ ჩაწე-
რილი 1933 წელს არტემ ბაბუას, მისი ძმის ვლადიმერი-
სა და მამაჩემის, 11 წლის დავით (დათიკო) ერქომაიშვი-
ლის შესრულებით, რომელიც „გამყივანს“ ასრულებს.

იგივე სიმღერა ჩვენმა ანსამბლმაც ჩაწერა 1977 წელს
ვასრულებთ ბადრი თოიძე, ანზორ ტულუში და მე. ვი-
ნაიდან „ჰა დილას“ მობრუნება შეიძლება სამჯერ, ამი-
ტომ 1907, 1933 და 1977 წლის ჩანაწერები ერთმანეთს
გადავებით და მივიღეთ „ჰა დილა“, რომელშიც ერქომა-
იშვილების ოთხი თაობა მონაწილეობს. გიგო ერქომაი-
შვილი, არტემ და ვლადიმერ ერქომაიშვილები, დავით

ერქომანიშვილი და მე. ვფიქრობ, ეს უნიკალური შემთხვევაა.

ნაპოვნ მატრიცებს შორის აღმოჩნდა ანსამბლი თ. და ლ. ჯაფარიძეების, ნ. საყვარელიძის, ა. ჩახუნაშვილისა და გ. გაჩეჩილაძის მონაწილეობით. ისინი ასრულებენ ქალაქურ სიმღერებს, „ნინა, ნინა“, „ხუჭუჭა ქალო“ და სხვა, რომლებსაც დიდი შთაბეჭდილება არ მოუხდენიათ.

100-მდე ჩანაწერი აქვთ შესრულებული მედუდუკეთა დასტებს, რომლებიც ძირითადად, ქალაქურ და სომხურ მელოდიებს ასრულებენ, ბევრია ბაიათებიც. აქ განსაკუთრებით გამოირჩევა ბაგრატას დასტა. ყველა ამ ჩანაწერის აღდგენა შეუძლებელია. ელერს ქუთაისის ქორო კიპარენკოს ხელმძღვანელობით, ისინი „მრავალკამიერს“ ასრულებენ (ჩაწ. 1915 წ.).

მატრიცებზე სათაურებისა და ნომრების არევა მსგავსებელში ჩამავდო. მე ვთხოვე არქივის დირექციას, მოეცათ უფლება უკვე დაზუსტებული და გამოცნობილი სიმღერების დასათაურება და შემსრულებელთა გვარები სწორად დამეწერა. უფლება არ მომცეს. ამას სპეციალური კომისია სჭირდებოდა. მაშინ სათაურები დავაწერე აღდგენილი დედნების ფირებს, რომლებიც „მელოდიაში“ დარჩა. ვფიქრობ, ეს მკვლევარებს მუშაობას გაუადვილებს.

სამწუხაროდ, რევოლუციამდე ჩაწერილი სიმღერების ყველა მატრიცა არ აღმოჩნდა, ეს არც არის გასაკვირი, რადგან ეს მატრიცები 70 წელზე მეტ ხანს იმყოფებოდნენ სხვადასხვა არქივში, რომლებსაც ბევრი რამ გადახდათ — პირველი მსოფლიო ომი, დიდი სამამულო ომი, ევაკუაცია, ბლოკადა, მატრიცებს რამდენიმეჯერ შეუცვალეს ადგილი. ხანძარი, ქანგი, გულგრილი დამოკიდე-

ბულება, ყოველივე ამის შედეგად ბევრი სიმღერა დაი-
წარგა. მათ უკვე ვერასოდეს ველარ აღვადგენთ. ნაპოვ-
ნიც უმეტესწილად უხარისხია, დრომ თავისი დადი და-
აჩნია. ერთი რამ მაინც მანცვიფრებს — აქამდე რატომ
არ მოხერხდა ამ ჩანაწერების მოძებნა? თავი დავანე-
ბოთ ხალხურ სიმღერებს. ვანო სარაჯიშვილის ჩანაწერე-
ბის მიკვლევა ხომ მაინც შეიძლებოდა, ნუთუ არავის
არ უფიქრია თუ რა იქნა მისი ჩანაწერები, სად გაქრა?
მით უფრო, რომ მისი ფირფიტები ოჯახებშია შემორჩე-
ნილი. ეს ფირფიტები დროთა ვითარებაში გაცვდა, გა-
ტყდა, გაიცრია და ვერ გაიგებ ეს ხმა ვანოსია თუ ვინ-
მე სხვისი.

გარდა ამისა გაზეთი „თეატრი და ცხოვრება“ (№ 29,
1915 წლის 19 ივლისი) წერდა:

„ქართული სიმღერები გრამაფონის ფირფიტებზე
„ამურის“ საზოგადოების თხოვნით დაამღერა ვ. სარაჯი-
შვილმა. გადაღებულია: ირაკლის არია, ახ, მთვარევე,
მთვარევე, არაყიშვილის ურმული, ბუნდოვან გულსა, მა-
რი, მშვენიერთა ხელმწიფე — ია კარგარეთელისა და
კენაცვალე (მეორედ), ჰონორარად მიუღია 1200 მანეთამ-
დე“.

მაშ რა იქნა მათი მატრიცები? თუ კი 1907 წელს
ჩაწერილი „პა დილა“ და „ფერხული“ 1930-იან წლებ-
ში ხელმეორედ გამოსცა „აპრელევის ქარხანამ“, რატომ
ვანოს სიმღერებს არ აღმოუჩნდათ პატრონი? მით უფ-
რო, რომ ეურნალი „საბჭოთა ხელოვნება“ 1935 წლის
№ 3-ში წერდა:

„მოსკოვის ცენტრალურ არქივთან არსებულ ფოტო-
ფონო-კინო არქივში გ. ტოროშელიძის მიერ აღმოჩენილ
იქნა გრამოფონის ფირფიტების მატრიცები, რომელიც

მეფის დროს აქციონერულ საზოგადოება „გრამოფონის“ მიერ იყო დამზადებული. ამ მატრიცების საშუალებით შეიძლება გრამოფონის ფირფიტების აღდგენა. აღმოჩენილ მატრიცებს შორის აღსანიშნავია ვ. სარაჯიშვილის ოთხი სიმღერა და ვ. აბაშიძის სცენები“.

როგორც ჩანს, 1935 წელს კიდევ რამდენიმე ცალი მატრიცა იყო ვანო სარაჯიშვილისა და ვასო აბაშიძის შესრულებით. ახლა კი მხოლოდ თითო-თითო აღმოჩნდა. ერთ-ერთს აწერია: „ურმული, სარაჯევი“. მაგრამ ამ მატრიცაზე სხვა სიმღერაა ჩაწერილი. იქნებ ეს მატრიცა თვალს მიეფარა. როგორც ბატონმა ვახტანგ გურგენიძემ მითხრა, ვანოს მატრიცები მარტო ქართულ კატალოგებში არ უნდა მომენახა. შესაძლებელია იგი ქართველად არ მიიჩნიეს და სხვა ეროვნებათა კატალოგებში მოათავსეს, ამასაც შევამოწმებ. მთავარია, რომ რამდენიმე ათეული წელი ვანოს ჩანაწერები უპატრონოდ ეყარა და არავინ აღმოჩნდა, რომ ამ მატრიცებისათვის მიეხედა.

1979 წ. მაისს გაზეთმა „კომუნისტმა“ დაბეჭდა პროფესორ პავლე ხუჭუას წერილი, რომელშიც ავტორი მკითხველს აცნობს ვანო სარაჯიშვილის ხმის სრულყოფილი აღდგენის ამბავს. როგორც ჩანს, პატივცემული ავტორი შეცდომაში შეიყვანეს. საქმე ისაა, რომ ჩემი ინიციატივით გაიწმინდა ის რამდენიმე ჩანაწერი, რომელიც გააჩნდა საქართველოს რადიოკომიტეტს, მაგრამ ჩანაწერის გაწმენდა ნაწილობრივ მოხერხდა და ცხადია, ვანოს ხმაზე სრულ წარმოდგენას ვერ გვიქმნის. დედნიდან აღდგენილია ერთადერთი რომანსი „დავრდომილი სნეული“, რომლის მატრიცა ინახებოდა 13445 ნომრით.

არქივში არ აღმოჩნდა ჩემს მიერ შეგროვილი ფირფიტების შესატყვისი ყველა მატრიცა. ამიტომ ისევ გაც-9. ა. ერქომაიშვილი

ვეთილი ფირფიტების აღდგენას შევუდექი. ვიპოვე „ხასანბეგურას“ უნიკალური ჩანაწერი გიორგი ბაბილოძის შესრულებით. მაგრამ ფირფიტა იმდენად გაცვეთილიყო, რომ მისი აღდგენა თითქმის შეუძლებელი აღმოჩნდა. სათანადო მუშაობა მაინც ჩავატარეთ. ვინაიდან არხები ძალიან დაზიანებულიყო. ამიტომ ხმას შიშინი გასდევს. მიუხედავად ამისა, იგი ერთგვარ წარმოდგენას მაინც გვიქმნის ჩვენი სახელოვანი წინაპრების ხელოვნებაზე და მკვლევარებისთვის ძვირფას მასალას იძლევა.

ხალხური სიმღერების გულშემმატკივარმა რეზო რამიშვილმა მომაწოდა ფირფიტა, რომელსაც ეწერა „მერუსთველი“. შემსრულებელთა გვარები წაშლილი იყო. ფირფიტა ძალიან გაცვეთილი და რამოდენიმე ადგილას გატეხილი აღმოჩნდა, ვინაიდან სხვა ასეთი ფირფიტა ვერ ვიშოვეთ და მისი შესატყვისი მატრიცაც არ გამოჩნდა, ამიტომ გადავწყვიტეთ ამ ფირფიტის აღდგენა.

ჯერ ფირფიტის ნატეხები მივაწიბეთ ერთმანეთს. მერე ჩავატარეთ ყველა ის მანიპულაცია, რომელსაც ვაწარმოებდით ვ. სარაჯიშვილის სიმღერის აღდგენისას. განსაკუთრებით გაგვიჭირდა დასაწყისის მონტაჟი, სადაც სიტყვები გაუგებრად იყო ჩაწერილი, ტერბუგოვამ ცალ-ცალკე აკრეფილი სიტყვები ერთმანეთს მიაწება და ფირი ნორმალურ სიჩქარეზე გაუშვა. „ილარიონ ჩავლეიშვილო, ერთი კაი სიმღერა, კაი“ — გაისმა ვარლამ სიმონიშვილის ხმა და ილარიონმა ხავერდოვანი ბანით დაიწყო „მერუსთველი“. აქამდე ვიცოდი, რომ ილარიონ ჩავლეიშვილი, რომელსაც ჩინებული ბანი ჰქონდა სიმღერების ჩასაწერად ანსამბლს ავადმყოფობის გამო არ წაპყოლია. ამიტომ მისი ხმის აღმოჩენამ დიდად გავახარა.

არ მოხერხდა მეორე კუბლეტის აღდგენა. ამიტომ იგი ფირიდან ამოვჭერით და პირველი კუბლეთი პირდაპირ მესამეს მივაწებეთ — „გადაძახილის“ შემდეგ. მსმენელი ამას ვერც კი შეამჩნევს. მხოლოდ გამოცდილი მომღერლები დაექვდებიან — რატომ გამოტოვა ილარიონმა მეორე კუბლეთი. ასევე აღვადგინეთ ჩავლეიშვილის ანსამბლის შესრულებით ორი საგალობელი „შენ რომელმან განანათლე“ და „სიყვარულმა მოგვიყვანა“, აგრეთვე „ჰა დილას“ იშვიათი ვარიანტი, რომლის მატრიცა არ აღმოჩნდა.

გიგო ერქომაიშვილის ანსამბლს ჩაწერილი აქვს ოთხხმიანი გურული ნადური „საჯავახურა“. ნადური დიდია და ამიტომ ორ ნაწილად ჩაუწერიათ. როგორც ჩანს, ფირმის მუშაკებს დავიწყებიათ მათი გაერთიანება და „საჯავახურა“ სხვადასხვა ფირფიტაზე დაუბეჭდიათ. არქივში აღმოჩნდა მხოლოდ მეორე ნაწილის მატრიცა, ამიტომ იძულებული გავხდით პირველი ნაწილი ფირფიტიდან აღგვედგინა. როგორც ირკვევა: ნადური ჩაწერილი ყოფილა სხვადასხვა დღეს, ამიტომ მომღერლებს ვერ გაუთვალისწინებიათ სიმღერის ტონალობა — მეორე ნაწილი ერთი ტონით დაბლა ჩაუწერიათ. გარდა ამისა, მაშინდელი ტექნიკის გამო ნადურის პირველი ნაწილი უხერხულ აღვილას მთავრდება — ფირფიტის ბოლოს მოხვედრილა მეორე ნაწილის დასაწყისი. ამიტომ პირველ ნაწილს დამაბოლოებელი ფრაზა მოვაცილეთ, მეორე ნაწილი ხელოვნურად ავაჩქარეთ და პირველის ტონალობას გავუტოლეთ, ორივე ნაწილი ერთმანეთს გადავაბით და ამ გზით მივიღეთ „საჯავახურა“, მაგრამ ფირფიტიდან აღდგენილი პირველი ნაწილი თავისი ხარისხით ჩამოუვარდება მატრიციდან აღდგენილ მეორე ნაწილს.

ყველაზე მეტი (ოცამდე) მატრიცა აღმოჩნდა გიგო ერქომაიშვილის ანსამბლის შესრულებით, თუმცა მათი რეპერტუარის შესავსებადაც მოგვიხდა ფირფიტების შეკოწიწება.

ვესწრებოდი ყველა ფირფიტისა თუ მატრიცის აღდგენას. ჩემი დასწრება აუცილებელი იყო, რადგან საჭირო გახდა არამართო სიმღერებისა და შემსრულებლების გამოცნობა, არამედ მონტაჟისა და სწორი სიჩქარის შერჩევაც, რათა დადგენილიყო სიმღერათა ტონალობა.

გარდა ამისა, გიგო ერქომაიშვილის ანსამბლის მიერ ჩაწერილ სიმღერებს სხვადასხვა თარიღი აწერია, რაც სინამდვილეს არ შეესაბამება. ყველა სიმღერა მათ მიერ ჩაწერილია თბილისში 1907 წლის აპრილსა და მაისის პირველ ნახევარში, რაც ბაბუა არტემისაგან ვიცი. ამასვე ადასტურებს ვლადიმერ ერქომაიშვილიც. თარიღების აღრევა გამოიწვია მატრიცების გადაბეჭდვამ, პირველი ორიგინალიდან გადაბეჭდავდნენ მეორე ორიგინალს და მას მიაწერდნენ ხოლმე გადაბეჭდვის თარიღს, ამან შეიძლება შეცდომაში შეიყვანოს მკვლევარი. ასევე აწერია ჩავლეიშვილებისა და სხვათა ჩაწერილ სიმღერებს. მაგალითისათვის მოვიყვან ერთ-ერთ ბარათს, რომელსაც აწერია „მუმლი მუხასა“ № 4589, 1910 წლის ივნისი და № 2968, 1907 წ. 3 მაისი, სამუშაო მატრიცა.

ორი წელი მოვანდომე არქივებსა და ფირმა „მელოდიაში“ მუშაობას. ძველი ფირფიტებიდან და მატრიცოდან აღვადგინეთ ორასამდე სიმღერა ჩაწერილი 1907—1915 და 1926—1936 წლებში.

1907—1915 წლებს მიეკუთვნება სიმღერები შესრულებული ვანო სარაჯიშვილის, ვასო აბაშიძის, ია კარგარეთელის, ფალავას, ს. ტომაშევიჩის, პოლოსოვას, ძმები

კავსაძეების, ხუხუნაიშვილების, სამუელ ჩავლეიშვილის, გიგო ერქომაიშვილის, დედას ლევანას ანსამბლების, ქუთაისის ქოროს — კიპარენკოს ხელმძღვანელობით, ბაგრატიონებს მადლადუკეთა დასტისა და სხვათა მიერ.

1926—1936 წლებიდან აღსანიშნავია ძმები კავსაძეების, ძმები ერქომაიშვილების, ორაგველიძისა და ძმები კოროშინაძეების, აკობიას, რემა შელეგიას, მარო თარხნიშვილას, მარგიანის, ბურდულაძის, კიწი გეგეჭკორის, მიხეილ კობახიძის გუნდების, მიხა ჯილაურის, ვანო მჭედლიშვილის, ნოკო ხურციას, აქესენტი მეგრელიძის, კირილე პაჭკორიას და სხვათა ჩანაწერები.

განსაკუთრებით მინდა გამოვყო სიმღერები მიხა ჯილაურისა და ნოკო ხურციას შესრულებით. ჯილაურის ხმა საოცარ შთაბეჭდილებას ახდენს, განუმეორებელი გამომსახველობით ასრულებს იგი „ბერიკაცს“. პროფ. გრიგოლ ჩხიკვაძის გადმოცემით, 30-იან წლებში ერთ-ერთ კონცერტზე, რომელიც საოპერო თეატრში ტარდებოდა, ჩამოუყვანიათ დედას ლევანა და მიხა ჯილაური, დედას ლევანა ხანშიშესული ყოფილა. მათ ერთად უმღერიათ „მრავალყამიერი“, სიმღერა მაღალი მოსვლიათ და როცა დედას ლევანას მაღალხმებში გაუჭირდა, თურმე მიხამ მკლავი ჰკრა და სწრაფად შეუცვალა ხმა. ეს ისე მოხდა, რომ მსმენელთა უმრავლესობამ ვერც კი გაიგო. ხმა, რომელსაც მაღალ რეგისტრში წკრილილი გაჰქონდა, მიხა ჯილაურისა იყო და არა დედას ლევანასი. სამწუხაროდ, მათი დუეტი არ არის ჩაწერილი, ამბობენ, ეს რაღაც სასწაული იყო.

ნოკო ხურცია მეგრული სიმღერების უბადლო შემსრულებელი გახლდათ. მღელვარებას იწვევდა მისი ხმა, შესრულების მანერა, იმპროვიზაციის ნიჭი და უნარი. მისი

„ჰარირა“, ალბათ, დიდხანს დარჩება ამ სიმღერის შესრულების ეტალონად.

დღეს ეს აღდგენილი ჩანაწერები ინახება საქართველოს რადიოსა და ტელევიზიის სახელმწიფო კომიტეტში, მათი დედნები კი ფირმა „მელოდიაში“.

ახლანს საქართველოს კულტურის სამინისტრომ ფირმა „მელოდიის“ წინაშე აღძრა შუამდგომლობა, რათა ეს აღდგენილი სიმღერები ხელახლა გამოიცეს ფირფიტებად. ხალხმა უნდა მოისმინოს იმ მომღერალთა ხმები, რომელთა მხოლოდ გვარებიცაა შემოვცრჩა.

საქმე ამით არ დამთავრებულა. ცენტრალურ მუსიკალურ არქივში იმდენი ნომერია არეული, რომ შესაძლებელია უნიკალური ჩანაწერები კიდევ აღმოჩნდეს.

ამ ცოტა ხნის წინათ კინორეჟისორმა სოსო ჩხაიძემ მაცნობა, რომ ლენინგრადში ძველი ჩანაწერები ინახება არა არქივებში, სადაც მე ვეძებდი, არამედ „მსოფლიო ლიტერატურის ინსტიტუტში“ (პუშკინის სახლი). ანსამბლ „რუსთავის“ გასტროლების დროს მივაკითხე ამ ინსტიტუტის დირექტორს, აკადემიკოს ბუშმინს, რომელმაც ყურადღებით მომისმინა და მითხრა: მატრიცები აქ არ არის, ფირფიტები და ფილფონოგრაფიის სანთლის ლილვაკები კი ფონოგანყოფილებაში ინახებაო.

ფონოგანყოფილების გამგე, კორგუზალოვი, ცოტა ცივად შემხვდა, შემდეგ გამომიღო კატალოგი, სადაც ფირფიტები იყო აღრიცხული. 30-იან წლებში ჩაწერილმა 40-მდე ფირფიტამ ახალი ვერაფერი მომცა, სამაგიეროდ ჩემი ყურადღება მიიქცია ლილვაკების თაროებმა და კატალოგში ჩაწერილმა მათმა პასპორტებმა. ეს სიმღერები ჩაწერილია ფილფონოგრაფზე 1910 წელს ნ. დერჯავინის, ხოლო 1927 წლიდან შილინგერისა და გიპიუსის მიერ.

აქვე ინახება ჩვენი მსცოვანი მეცნიერების შ. ასლანიშვილისა და გრ. ჩხიკვაძის მიერ ჩაწერილი კოლექცია, აგრეთვე, ს. მაგიდისა და აქვსენტი მეგრულიძის კოლექციები. მე ვთხოვე კორგუზალოვს ამ ჩანაწერების მოსმენა. ეს ის კაცია, ვისი თაოსნობითაც გამოგონებული იქნა ელექტროაპარატი რომელიც აღადგენს ლილვაკის ხმას კარგდონეზე. ამ აპარატის შექმნას, როგორც თვითონ გვიამბობდა შემდეგ, ათი წელი მოანდომეს.

კორგუზალოვმა მაცნობა, რომ ეს სიმღერები თავის დროზე გადაუწერია ცნობილ ლოტბარ ვლადიმერ ბაბილუას და ამჟამად ეს ჩანაწერები თბილისის ცენტრალურ არქივში ინახებაო. აღმოჩნდა, რომ ეს სიმღერები გადაწერილია პირდაპირ ლილვაკებიდან, აღდგენის გარეშე, ამიტომ მათი გარჩევა შეუძლებელია. ახლა კი უკვე გვაქვს საშუალება თანამედროვე აპარატურის მეშვეობით ეს სიმღერები მაღალ დონეზე აღვადგინოთ და ფირფიტაც გამოვუშვათ.

მოვისმინეთ რამდენიმე სიმღერა. აღმოჩნდა, რომ გიბიუსს 1930 წლის დამდეგს ჩაუწერია არა მარტო სიმღერები, არამედ ცალ-ცალკე ხმებიც, მოვისმინე გიორგი ბაბილოძის „გამყივანი“ გუნდთან ერთად და ცალკეც. ეს გახლავთ 95 წლის მოხუცის ბოლო ჩანაწერი (ერთი წლის შემდეგ იგი გარდაიცვალა). დღეს უკვე აღარ მიკვირს თუ რატომ განაცვიფრა მან რომენ როლანი და რატომ გაუსინჯეს ყელი სიმღერის შემდეგ. ასევე ცალ-ცალკეა ჩაწერილი სხვა მომღერლების ხმებიც. გიბიუსის ხელით შევსებული ერთ-ერთი სიმღერის პასპორტი („ხასანბეგურა“ № 926, კრიმანჭული — გ. ბაბილოძე და თ. დოლიძე 4/II. 1930 წელი. გიბიუსი).

გამახსენდა ბაბუა არტემის მონაყოლი: „1929 წლის ბოლოს საგასტროლოდ მიგვიწვიეს მოსკოვსა და ლენინგრადში, სადაც ჩვენს კონცერტებს ბევრი ხალხი დაესწრო, მათ შორის მაქსიმ გორკი და რომენ როლანი. ლე-

პარის გუნდი არტემ ერქომაიშვილის ხელმძღვანელობით, რომელმაც სიმღერები ჩაწერა ლენინგრადში.

შუაში არტემ ერქომაიშვილი მამასთან (გიგო ერქომაიშვილი) და ბიძასთან (გიორგი ბაბილოძე) ერთად.

ნინგრადელმა მუსიკოსებმა ჩვენი სიმღერების ნოტებზე გადატანა ფონოგრაფის საშუალებით სცადეს, მაგრამ გაუჭირდათ. შემდეგ თითოეულს ცალ-ცალკე დაგვიდგეს ფონოგრაფები და ისე გვამღერეს“. ეს სწორედ ის ჩანაწერები იყო, რომელზედაც ბაბუა მიაბობდა.

ახლა საჭირო გახდა ამ ლილვაკების აღდგენა და მაგნიტოფირზე გადაწერა, მაგრამ აქაც წავაწყდით წინააღმდეგობას. მუზეუმიდან ფონდების გადაწერა თურმე ვერცაა შესაძლებელი და ამას სპეციალური ნებართვა სჭირდება. საქმეში დირექცია ჩაერია.

კორგუზალოვი დამეხმარა იმ პირების ბიოგრაფიული ცნობების შეკრებაში, რომლებმაც ქართული ხალხური სიმღერები ჩაიწერეს. ყველაზე ძველი ჩანაწერი ეკუთვნის ნიკოლოზ სევასტიანეს ძე დერჟავინს, დაბადებულს 1877 წელს. 1896 წელს გიმნაზიის დამთავრების შემდეგ იგი შევიდა პეტერბურგის ისტორიულ-ფილოლოგიურ ინსტიტუტში, მეორე კურსიდან გადავიდა ქ. ნიჟინში. 1900 წელს დაამთავრა ინსტიტუტი და დაიწყო მუშაობა რუსული ენის მასწავლებლად ბათუმში, სადაც 1904 წლამდე მუშაობდა. აქედან გადაიყვანეს თბილისში, სადაც მუშაობდა 1907 წლამდე. 1905 წ. ხელმძღვანელობდა თბილისის „სახალხო უნივერსიტეტის“ საზოგადოებას, იყო ამიერკავკასიის პედაგოგთა კავშირის წევრი. 1910 წელს შეცნირებათა აკადემიის მიერ მივლინებულ იქნა ბესარაბიის გუბერნიაში ბულგარელების ლაპარაკის ჩასაწერად, სადაც პირველად გამოიყენა ფონოგრაფი. ნ. დერჟავინი ავტორია მრავალი გამოკვლევისა, აქვს შრომები დაკავშირებული კავკასიასა და საქართველოსთან. აკადემიკოსი ნ. ს. დერჟავინი გარდაიცვალა 1953 წლის 26 თებერვალს, დასაფლავებულია ლენინგრადში. სად ან ვისგან ჩაიწერა დერჟავინმა გურული ხალხური სიმღერები არსად არ არის მითითებული, ლენინგრადის ხელნაწერების ინსტიტუტში დაცულია მისი შრომები, შესაძლოა აქ იყოს აღნიშნული გურული ხალხური სიმღერების ჩაწერის ისტორია.

იოსებ შილინგერი — კომპოზიტორი და თეორეტიკოსი — დაიბადა 1895 წ. ხარკოვში, 1914—1917 წლებში სწავლობდა პეტერბურგის კონსერვატორიაში, შემდეგ ხარკოვის სახელმწიფო მუსიკალურ აკადემიაში. ხელმძღვანელობდა უკრაინის სიმფონიურ ორკესტრს. მოღვაწეობდა ლენინგრადში, როგორც მასწავლებელი, წერდა მუსიკას აკადემიური თეატრისათვის. 1929 წ. გაემგზავრა ამერიკის შეერთებულ შტატებში, სადაც 32—36 წლებში კოლუმბიის უნივერსიტეტში ასწავლიდა მუსიკას, ხელოვნების ისტორიასა და მათემატიკას. დაწერილი აქვს სიმფონიური პოემები „ოქტომბერი“, „აღმოსავლური სვლა“ და სხვა. შექმნილი აქვს „მუსიკის კომპოზიციის შილინგერისეული სისტემა“, ავტორია გამოკვლევისა „ხელოვნების მათემატიკური საფუძვლები“ (ნიუ-იორკი — 1948 წ.), საქართველოში იმოგზაურა 1927 წლის ზაფხულში. დუშეთის რაიონსა და ბათუმში ფილფონოგრაფზე ჩაიწერა უნიკალური სიმღერები

ევგენი ვლადიმერის ძე გიპიუსი — ხელოვნებათმცოდნეობის დოქტორი, პროფესორი, ამჟამად ცხოვრობს მოსკოვში, მუშაობს რსფსრ კომპოზიტორთა კავშირში ფოლკლორული კომისიის კონსულტანტად.

ამ სიმღერების ჩაწერაში მონაწილეობდა გერმანელი მუსიკოსი ერნსტ ერმშაიმერი, იგი აქვსენტი მეგრელიძესთან ერთად იმყოფებოდა ექსპედიციაში. ამჟამად სტოკჰოლმში ცხოვრობს. 1977 წელს ჩამოვიდა ლენინგრადში, აღადგინა და გადაიწერა 12 გურული სიმღერა, რომელიც შვეციაში წაიღო. როგორც კორგუზალოვმა მითხრა, აპირებს წიგნის გამოცემას ამ სიმღერების შესახებ.

საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდენტმა

ევგენი ხარაძემ მისწერა წერილი სსრ კავშირის მეცნიერებათა აკადემიას და მიიღო თანხმობა ლენინგრადის „პუშკინის სახლიდან“ ქართული სიმღერების გადაწერის შესახებ. ალბათ, მალე დავიწყებთ მუშაობას ამ ჩანაწერების აღდგენაზე, რაც კიდევ ერთ საინტერესო ფურცელს ჩასწერს ქართული ხალხური სიმღერების ისტორიაში.

სიმღერების ძებნა ამით არ დამთავრებულა.

ინგლისში ყოფნის დროს იქაურ კოლეგებს ვთხოვე ენო სარაჯიშვილის ჩანაწერების მოძებნა, დახმარებას შემპირდნენ. პარიზში „გრანდ ოპერის“ სცენაზე 900-იან წლებში მიშელ დარიალის ფსევდონიმით გამოდიოდა ჩვენი თანამემამულე, შესანიშნავი ტენორი მიხეილ ნანობაშვილი. დახმარება ვთხოვე იქაურ ქართველს ორესტ გორდელაძეს, რომელმაც საქმეში ჩარია ქართული სიმღერების დიდი თაყვანისმცემელი, პროფესორი ქალბატონი გრიმო. იქნებ მათი დახმარებით ამ შესანიშნავი ქართველი მომღერლის ჩანაწერებიც აღმოჩნდეს.

გარდა ამისა, ლაიფციგის გამომცემლობის შეკვეთით მზადდება ქართული ხალხური სიმღერების ანთოლოგია, რომელშიაც შევა ცნობილი ქართველი მომღერლების მიერ 1907 წლიდან დღემდე ჩაწერილი საქართველოს ყველა კუთხის 50 სიმღერა, თანდართული ნოტებით, რომელზედაც ვმუშაობ ვ. გოგოტიშვილთან და ე. ჭოხონელიძესთან ერთად.

საქართველოს რაიონებში დაინტერესდნენ ძველი სიმღერების შესრულებით. ბევრი ანსამბლის რეპერტუარში თანდათან იკავებენ ადგილებს ჩვენი ხალხური სიმღერები. ლოტბარები რადიოს ფონდიდან იწერენ აღდგენილ სიმღერებს, სწავლობენ და ცდილობენ თავიანთ

ანსამბლებში დანერგონ დღემდე უცნობი სიმღერები და ვარიანტები.

სწავლობენ არა მარტო დიდები, ეთერში ხშირად გაიგონებთ ხალხურ სიმღერებს ბავშვების შესრულებით, ხოლო მახარაძის ბავშვთა ანსამბლის „კრიმანკულის“ (ხელმძღვანელი მ. შავიშვილი) და ქ. თბილისის განათლების სამმართველოს მოსწავლეთა მხატვრული აღზრდის სახლის ბიჭუნათა გუნდის „მართვეს“ (ხელმძღვანელები ა. ერქომაიშვილი, რ. მიქაბერიძე) რეპერტუარს მხოლოდ ძველი ქართული ხალხური სიმღერები შეადგენს.

უნდა ნახოთ, რა დიდი ენთუზიაზმით ეკიდებიან ბავშვები ამ საქმეს, რა შესაშური სიყვარულით მღერიან ხალხურ სიმღერებს.

მინდა აღვნიშნო ერთი ფაქტი. მახარაძეში რაიონის ხელმძღვანელობა ყოველნაირად ხელს უწყობს ძველი გურული სიმღერების აღდგენას. კერძოდ:

„საქართველოს კომპარტიის მახარაძის რაიკომის ბიურომ დაადგინა, რომ რაიონის ყველა ზოგადსაგანმანათლებლო (საშუალო და რვაწლიან) სკოლებში შეიქმნას გურული ხალხური სიმღერების შემსწავლელი სტუდიები“ (გაზეთი „ლენინის დროშა“, 29 სექტემბერი, 1979 წ.).

დიახ, მახარაძის ყველა სკოლაში სწავლობენ ხალხურ სიმღერებს, მათ სხვა რაიონებმაც უნდა მიბაძონ. საქართველოში უნდა შეიქმნას ბავშვთა ბევრი ანსამბლი, ჩატარდეს შეჯიბრებები მათ შორის, დაწესდეს ცნობილ ხალხურ მომღერალთა პრიზები კუთხეების მიხედვით და გადაეცეს იგი საუკეთესო მომღერალ ბავშვებს, მაშინ

აღარ წაიშლება „დედას ლევანას“, ს. ჩავლეიშვილის, მ. ჯილაურის, ს. კავსაძის, ნ. ხურციას, ვ. მჭედლოშვილის, ვ. სიმონიშვილისა და სხვათა გვარები.

ბავშვები ისწავლიან ხალხურ სიმღერებს, შეინახავენ მათ და შემდეგ მომავალ თაობას გადასცემენ. ეს უკვდავ-ყოფს ქართულ სიმღერას, ქართველ მომღერლებს და მათ უძველეს საშემსრულებლო ტრადიციებს.

1980 წლის 14 იანვარი.

ს ა რ ჩ ე ვ ი

ბაბუა	3
ორი ანსამბლის ისტორია	55
ქველი სიმღერების კვალდაკვალ	110

რედაქტორი მზია ერისთავი
 მხატვარი ლერი ლეინჯილია
 მხატვრული რედაქტორი ოლია გორალევიჩი
 ტექნიკური რედაქტორი ნანა აფხაზაია
 კორექტორი მზია რაქიშვილი
 გამომშვები დონარა იამანიძე

ს. ბ. № 2161

გადაეცა წარმოებას 27/VI-80 წ. ხელმოწერილია დასაბუქდად
 1/X-80 წ. საბუქდი ქაღალდი № 1. 70X1001/32. პირობითი
 ნაბუქდი თაბახი 5,8. სააღრ.-საგამომცემლო თაბახი 4,96.
 უე 06163. ტირაჟი 5000. № 16 805

8

ЭРКОМАИШВИЛИ АНЗОР ДАВИДОВИЧ
ДЕДУШКА

(На грузинском языке)

Издательство «Сабчота Сакартвелო»
Тбилиси, Марджанишвили, 5.
1980

12/8/12

